

Oddrun Sæter og Lars-Marius Ulfstad

Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby

En studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo

BYGGFORSK

Norges byggforskningsinstitutt

Oddrun Sæter og Lars-Marius Ulfstad

Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby

En studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo

Prosjektrapport 235 – 1998

Prosjektrapport 235

Oddrun Sæter og Lars-Marius Ulfrstad

Stedsutvikling, kunst og kultur i en drabantby

En studie av kultursatsing i Furuset bydel i Oslo

ISSN 0801-6461

ISBN 82-536-0610-9

100 eks. trykt av

S. E. Thoresen as

Resirkulert papir:

omslag Cyclus 200 g

innmat Fortuna 100 g

© Norges byggforskningsinstitutt 1998

Adr.: Forskningsveien 3B

Postboks 123 Blindern

0314 OSLO

Tlf.: 22 96 55 00

Faks: 22 69 94 38 og 22 96 55 42

Emneord:

kultursatsing

stedsutvikling

møteplasser

kunstformidling

kulturaktiviteter

barn og unge

drabantby

lokal kulturforvaltning

Forord

Høsten 1992 tok Kulturdepartementet kontakt med Byggforsk med ønske om hjelp til å lage et forprosjekt til en kultursatsing i en drabantby i Oslo. I samarbeid med Oslo kommune og bydelen etablerte departementet en styringsgruppe for forprosjektet, med representanter fra departementet, Oslo kommune og Norsk kulturråd. Forprosjektet ble godkjent av styringsgruppen i mai 1993.

Det lå klare ønsker fra departementets side om å velge Furuset som bydel for kultursatsingen, da denne bydelen allerede hadde arbeidet grundig med slike mål for sin bydel. Og Furuset ble valgt. Hovedprosjektet ble startet opp våren 1994, og var planlagt å vare til 1997, med en kostnadsramme på 7.5 millioner kroner. Prosjektet var en samfinansiering mellom Norsk kulturråd, Oslo kommune og Furuset bydel. Oslo kommune trakk seg ut av prosjektet da en var kommet midtveis, men bydelen fortsatte for egne midler ut 1996, med redusert innsats. Rammene for evalueringen ble opprettholdt.

Evalueringen ble lagt ut på anbud. Byggforsk fikk oppdraget. Evalueringen av prosjektet har hatt en totalramme på 750 000, noe som tilsvarer litt over et årsverk ved Byggforsk.

Oddrun Sæter har hatt ansvaret for evalueringen og rapporten, Lars Marius Ulfrstad har vært prosjektmedarbeider. Sæter har skrevet kapitlene 1-16, og deler av de resterende kapitler. Ulfrstad har hatt ansvar for kapittel 21, og deler av kapitlene 16-23.

Blant andre medarbeidere ved Byggforsk har Steinar Østerby tilrettelagt for databehandling, og Trude Lappegård har hatt ansvar for databehandling og grafisk fremstilling, samt at hun har hatt diskusjoner med Lars Marius Ulfrstad om tolkning av resultatene fra skoleundersøkelsen. Siri Ytrehus har lest gjennom rapporten og gitt viktige kommentarer.

Prosjektleder Halvor Voldstad i Furuset bydelsforvaltning har også lest gjennom rapporten og kommet med oppklarende kommentarer før siste oppretting. Denne rapporten er en litt omredigert versjon av rapporten til oppdragsgiver av januar 1998.

Vi takker skolene og barnehagene på Furuset, og andre i bydelen som har bidratt til at evalueringen lot seg gjennomføre.

Oslo, april 1998

Thorbjørn Hansen
forskningssjef

Oddrun Sæter
prosjektleder

Innhold

FORORD	3
SAMMENDRAG	8
1. EVALUERINGENS TILNÆRMING	10
Problemstillinger	10
Implementering, prosess og resultat	12
Samlende perspektiver	12
Metode for innsamling av data	13
Rapportens oppbygging	14
2. BAKGRUNN FOR FORSØKET	16
3. BYDELENS HANDLINGSPLAN FOR KULTURSATSINGEN	18
Organisering	18
Tiltakstypene	19
4. FURUSET BYDEL, NOEN KJENNETEGN	22
5. KULTURPROSJEKTETS POLITISKE FUNDAMENTER	25
"Kultur i tiden"	25
"Omgivelser som kultur"	26
Velferdspolitik	27
Kulturadministrasjon i storbyen	28
Oppsummering	29
6. BYEN OG BYDELEN SOM KULTURARENA	30
7. ROM OG FYSISK MILJØ	32
PROBLEMSTILLINGER OG PROSJEKTER SOM STUDERES	32
8. BYDELSVISJONEN	34
Ekstern ekspertise trekkes inn i bydelen	34
Hvordan kan bydelen "leses"?	34
Veier som fysiske og symbolske forbindelseslinjer	35

9. SENTERPLANEN	37
Furuset senter	37
Idrett og kultur i senterområdet	38
Makeskifte som del av planprosessen	38
Moskeen	38
IKEA	39
Oppsummering	40
10. REAKSJONER PÅ DEN NYE SENTERPLANEN	42
Politisk aksept, men mange reaksjoner	42
Trafikk	43
Symboler	43
Kulturkollisjoner	44
Subkulturer og utsatte grupper	45
Folkemøtet	46
11. PLANEN REVIDERES	48
Bilen må vike	48
Estetiske kvaliteter i det offentlige rom	48
Orden	49
Urbane kvaliteter	49
Kan en planlegge et sted og de sosiale møter?	49
12. ALNA - EN NY LIVSÅRE I BYDELEN?	51
Et område fylt av konflikter	51
Planer og visjoner	51
13. STEDSPANLEGGING I DRABANTBY - EN NY FAGLIG UTFORDRING?	53
En plan med overføringsverdi?	55
14. NOEN AVSLUTTENDE REFLEKSJONER RUNDT STEDSUTVIKLINGS- PROSESSEN	56
15. ANDRE MØTEPlass- OG STEDSUTVIKLINGSPROSJEKTER I BYDELEN	58
Høybråten stasjon - en lokal møteplass	58
Miljøprosjektet	59
En servicesentral som stedsutvikler	60
Lokal identitet	61
Bønder i byen	62
T-baneutmykningen på Furuset	62
Oppsummering	65
En ny vending i prosjektet	65

<u>16. PROSJEKTET AVVIKLES, MEN TAR NY FORM</u>	66
<u>17. KUNSTFORMIDLING OG KULTURAKTIVITETER</u>	71
INNLEDNING	71
<u>18. BARNAS KULTUR, BARN OG KUNST</u>	72
Barns og ungdoms kultur	72
Kunstformidling som "dannelse"	73
Hva slags innhold har kultursatsingen på Furuset hatt?	74
Et opplysnings- og dannelsesprosjekt	75
<u>19. KUNSTFORMIDLING OG KULTURAKTIVITETER VIST VED TRE EKSEMPLER</u>	76
* Skrivekurs for innvandrerkvinner	76
Prosessorientert skriveopplæring	76
Språk som sorgbearbeiding, som språktrening og som kulturuttrykk	77
Oppslutning og prioritering	77
Personlig utvikling, kommunikasjon og opplæring	78
Et særtiltak	78
Biblioteket som lokal kulturinstitusjon	78
* Kunstformidling i Barnas kulturverksted	78
Kunstformidling	78
Tegne- og maleverksted	79
Oppsummering med kunstneren	80
Videreføring av Kulturverkstedet	81
* Danseteaterprosjektet	81
Observasjon på Danseteateret	81
Danseteaterprosjektet som realisering av prosjektets målsettinger	82
<u>20. HVA SIER DE SOM HAR DELTATT?</u>	84
Oppsummering	86
<u>21. KULTURAKTIVITET BLANT BARN OG UNGE PÅ FURUSET</u>	87
Oslos bydeler fra aktivitetenes "sentrum" til aktivitetenes "periferi"	87
Kulturaktivitet i Norge	89
Organisasjonsliv og kulturaktivitet på Furuset ved prosjektstart	90
Tilbudene i regi av Kulturprosjektet	91
Skoleundersøkelsen: metode	92
Feilkilder	92
Kulturaktivitet blant barn og ungdom på Furuset i 1994 og i 1996	93
Hvem deltar elevene på tilskuer- og tilhøreraktiviteter sammen med?	94
Hvilke typer tilskuer- og tilhøreraktiviteter har elevene deltatt på?	96
Egenaktiviteter	98
Hvilken type egenaktiviteter deltar elevene på?	99
Hvor er elevene med på aktiviteter?	101

Hvem var de kulturaktive på Furuset i 1994 sammenliknet med 1996?	103
Kulturell bakgrunn og deltakelse på tilskuer og tilhøreraktiviteter	105
Kommentarer til spørsmålet om målgrupper	106
Markeds-, opplysnings-, eller kuratorprinsippet i utviklingen av kulturtilbud	108

22. PROSJEKTETS ORGANISATORISKE SIDER **111**

Nettverk og forankring	111
Nettverk	111
Hvem deltar?	113
Kulturprosjektet som fødselshjelper	113
Kulturprosjektet som idéutvikler	114
Kulturprosjektet som ressurs	114
Kulturprosjektet som kobler	114
Kulturprosjektet som "snylter"?	114
Forankring som mål?	115
Forankring av prosjektet i bydelen	116
Forankring i den sentrale bydelsforvaltningen på Furuset	117
Forankring i bydelens institusjoner	117
Forankring gjennom etablerte strukturer i bydelen	118
Konsekvenser av budsjettkuttene i 1996 for forankring	118

23. EN OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER **119**

Planlegging og stedsutvikling	119
T-banen som eksempel på at lokale endringsprosesser kan "møte veggen"	120
Kulturaktiviteter	121
Forankring	123
Har prosjektsatsing noe for seg?	123

LITTERATUR **125**

VEDLEGG **127**

Sammendrag

Dette er en evaluering av et forsøksprosjekt i kultursatsing i drabantbyen Furuset i Oslo.

Prosjektet var opprinnelig et samarbeid mellom Norsk kulturråd, Oslo kommune og bydelen, hvor Oslo kommune ledet styringsgruppen for prosjektet. Oslo kommune trakk seg ut av prosjektet da det var midtveis i sin treårige prosjektperiode (høsten 1995), noe som gjorde at også staten trakk seg ut, da de oppfattet kommunens trekk som løftebrudd. Men bydelen klarte å reise midler og videreføre prosjektet med redusert innsats. På tross av bruddet, ble det likevel viktig å fullføre evalueringen. Prosjektet var fortsatt levende, og mange aktiviteter fant sted over tre år.

Prosjektet har iverksatt tiltak rundt fire satsingsområder:

1. Utvikling av eksisterende og bygging av nye møteplasser i bydelen
2. Stimulering til lokal byggeskikk og stedsutforming. Utvikling av de fysiske omgivelser slik at folk kjenner seg hjemme og får en positiv tilknytning til stedet.
3. Utvikling av ulike kulturaktiviteter
4. En ny måte å formidle den profesjonelle kunsten på

Både opplevelse og inspirasjon, medskapning og opplæring skulle stå sentralt i prosjektet. Barn og unge skulle være den viktigste målgruppe, men også andre som tilbringer mye tid i bydelen.

Rom og fysisk miljø

Evalueringen viser at det har funnet sted en vidstrakt satsing på det fysiske miljøet, særlig ved at prosjektet tok initiativ til planlegging av en restrukturering av Furuset senter og områdene rundt senteret. Bydelen hadde gjennom prosjektet de ekstra ressursene som skulle til for å mobilisere planleggere for å utarbeide en bydelsvisjon, og for å føre planleggere, planetat i kommunen og utbyggerinteresser sammen for å lage en helhetlig plan for senterområdet.

Gruppen la frem en plan, men beboerne kom med viktige innsigelser på denne, og planen måtte forandres. Beboerne i den bilfrie bydelen ville ikke åpne senterområdet for bil, de ville heller ikke at de nye planene skulle ødelegge Trygve Lie-plassen foran senteret, en plass beboerne hadde mange "aksjer" i, følelsesmessig, kulturelt og økonomisk. Beboerne forsvarte viktige verdier de forbandt med bydelen og det aktuelle området.

En viktig erfaring i prosjektet er at planlegging må skje i tett samarbeid med beboere i boligområder. Det kan finnes hellige verdier, artefakter og steder også i en drabantby, verdier som beboerne forsvarer når de føler dem truet.

Andre møteplass -og stedutviklingsprosjekter i bydelen viser at beboerne har interesse for å utvikle sine lokale områder i drabantbyen, og at slik utvikling og oppussing kan komme i stand når en samarbeider på tvers, både i tjenestestedene, og aldersgruppene imellom. Høybråten har fått sitt bydelshus, og barna på Lindeberg har fått opplæring i å ta vare på sine omgivelser, samtidig som arbeidsledige har fått meningsfulle oppgaver.

Kunst og kulturaktiviteter

Prosjektet har satt i gang en rekke kulturaktiviteter, først og fremst i skoler og barnehager i bydelen. Både dans, teater, musikk, billedkunst og skrivekurs har fått sin plass i ulike sammenhenger og på ulike måter. Kunstnere og profesjonelle har blitt trukket inn i institusjonene, og våre data fra ansatte ved skoler og barnehager forteller at dette har vært viktige og inspirerende erfaringer.

Prosjektet bærer preg av at tiltakene først og fremst har vært initiert i prosjektet, i mindre grad av bydelens beboere og ansatte. Slik er prosjektet preget av *formidling* og *opplæring*, hvor de profesjonelle formidlere har hatt en sentral plass. Vi konkluderer med at prosjektet bærer klart preg av å være et *dannelsesprosjekt*. I dette ligger at det vurderes som viktig at barn *lærer* om kunst og kunstneriske uttrykk, på samme måte som en lærer andre fag.

Vår evaluering viser også at det kan synes som om de gruppene som fra før var mest aktive, er blitt enda mer aktive, mens de som var minst aktive, er mindre aktive ved prosjektets slutt. *Det er blitt større forskjell i kulturaktivitet blant barna*, målt gjennom en skoleundersøkelse i oppstarten og i avslutningen av prosjektet. Kan prosjektet ha medvirket til dette? Har aktivitetene spilt på "kjente koder", koder som krever allerede ervervet kunnskap for at en skal bli stimulert og utvikle nye interesser? Vi kan bare stille spørsmålet, undersøkelsen har sine svakheter, og kan ikke brukes til å komme med entydige konklusjoner. Forhold som ikke kan knyttes til kulturprosjektet kan ha virket inn på svarmønsteret vi fant. Vi stiller likevel spørsmål om en kultursatsing i større grad burde konsentreres mot spesielle grupper, dersom en vil oppnå de målene som ligger i prosjektets overordnede kulturpolitiske intensjoner.

Forankring

Prosjektet bærer preg av store ambisjoner når det gjelder mål om desentralisert kulturforvaltning til bydel, men liten politisk vilje til å sette av de ressurser som er nødvendig for å få dette til. Kommunen slo hånden av prosjektet da det var midtveis, og prosjektet har ikke kunnet arbeide systematisk med å forankre samarbeidsrelasjoner og kunnskap i bydelsadministrasjonen, gjennom nye varige stillinger og oppgavetyper.

Prosjektet har likevel gjort noen erfaringer når det gjelder samarbeid og nettverksdannelse. Evalueringen viser at prosjektet har hatt mange kontakter ut, men få av disse har kunne etableres som varige samarbeidsrelasjoner. Unntaket er det som har skjedd i det fysiske miljø, hvor en varig ordning har funnet sted gjennom Lindeberg servicesentral, samt i de resultater som ligger i planen for senterområdet på Furuset.

1. Evalueringens tilnærming

Denne evalueringen tar utgangspunkt i Furuset bydels kulturprosjekt, hvor en ønsker en evaluering knyttet opp til satsingsområdene i prosjektet.¹ Gjennom et forprosjekt pekte det seg ut fire satsingsområder for et treårig prosjekt i bydelen.

Prosjektet satser bredt på kultur, i begrepets ulike betydninger, hvor både kunstartene, de sosiale møter og arkitektur og fysisk miljø inngår. Innsatsen i disse områder skal by på både opplevelse, inspirasjon, opplæring og medskaping, alene eller i kombinasjon. Barn og unge skal være den viktigste målgruppen, men også grupper som tilbringer mye tid i bydelen, og ellers grupper som til vanlig faller utenfor kulturtiltak. Her nevnes innvandrere særlig. Vi går nærmere inn på prosjektets grunnlag og mål i kapittel 2 og 3.

Innledningsvis kan vi kort si at evalueringen vil lete etter hvilke erfaringer prosjektet gjør når det gjelder å mobilisere befolkningen i kulturaktiviteter og stedsutvikling, og hvilke erfaringer som gjøres med hensyn til å mobilisere kunstnere, planleggere og ulike institusjoner utenfor bydelen. På det administrative nivå leter vi etter erfaringer som dreier om utprøving av ulike samarbeids- og forankringsmåter på kulturområdet på bydelsnivå.

Problemstillinger

Bydelen ønsker en evaluering av hvordan handlingsplanen realiseres innen de fire satsingsområder. Bydelens og oppdragsgivers problemstillinger kan sammenfattes slik:

- *I hvilken grad lykkes en i å nå de målene som er definert for prosjektet, og hvorfor lykkes en? Og eventuelt: Hvorfor lykkes en ikke?*
- *Hvorvidt lykkes en, eller ikke lykkes, i å nå de deler av befolkningen som er definert som målgrupper?*
- *I hvilken grad/på hvilken måte medvirker beboerne i utformingen av tiltak i prosjektet?*

(Jfr. notat fra Furuset av 20.4.94)

I tillegg ønskes kunnskap om hvilke virkninger tiltakene har i forhold til:

- Beboernes opplevelse av å bo i bydelen
- Beboernes deltakelse i kulturaktiviteter
- Bruk av kulturtilbud i og utenfor bydelen
- Hvordan bydelen oppfattes sett "utenfra", bydelens ansikt utad
- Forholdet mellom bydelsforvaltning og beboerne i bydelen

Ikke alle av disse siste spørsmål fokuseres i evalueringen. Vi opererer med to hovedskiller i evalueringen: Vi skiller mellom innsats i det romlig/fysiske miljø, samt satsing på kunst og

¹ Konkretisert ved anbudsinnbydelse av 20.04.94

kulturaktiviteter. Problemstillingene for disse områdene er forskjellige, med ulike aktører og ulike typer av ressurser involvert.

I tillegg til disse hovedinndelinger knyttet til handlingsmålene, trekker vi også inn andre sentrale sider ved prosjektet; som prosjektets rammevilkår, organisering og forankringspotensiale, hvor både forventede og overraskende vendinger i forsøket kan tas inn. Dette skulle vise seg å bli svært aktuelt da prosjektet var halvveis gjennomført, ved at kommunen trakk sine bevilgninger og prosjektet ble avvirket i sin opprinnelige struktur.

Vi skal se litt på de spørsmål vi stiller for hvert temaområde.

Rom og fysisk miljø

Under disse innsatsområder er følgende spørsmål de mest sentrale:

- Hvilke prosjekter satses det på, og hvorfor?
- Hvem deltar i planlegging og gjennomføring?
- Hvilke verdier og interesser vinner frem, og hvorfor?
- Hva ble resultatet?

Her er det interessant å se på lokal deltakelse i ulike områder i bydelen, ulike former for samarbeid og utveksling mellom lokale og sentrale aktører, samt ulike perspektiver hos lokalbefolkningen og fagpersoner og institusjoner utenfra. Viktig er det også å se hvilke erfaringer dette har brakt frem, og som kan gi impulser til fysisk planlegging i drabantbyer generelt, med særlig øye for de sosiokulturelle aspekter ved den materielle virkelighet i storbyen.

Her blir det også interessant å trekke inn generelle problemer ved planlegging av større prosjekter på bydelsnivå, hvor en er avhengig av samarbeid mellom etater.

Kulturaktiviteter

Under disse innsatsområdene blir spørsmålene å belyse slike:

- Hvem bruker dagens kulturtilbud?
- Hvem ønsker en å nå?
- Hvordan trekkes nye grupper inn?
- Satses det på alternative kulturuttrykk og formidlingsformer til de eksisterende, eller blir det mer av samme sort?
- Gjenspeiler temaer og uttrykk den lokale virkelighet?
- Hvordan er samarbeidet mellom offentlig og privat sektor, og mellom lokale og sentrale kulturinstitusjoner?

Generelt er det er interessant å se på lokal deltakelse og lokal oppslutning, og hvordan prosjektet legger til rette med hensyn til lokale målgrupper, institusjoner og kunstneriske uttrykk. Interessant er det også se om viktige intensjoner i prosjektet om økt bruk av de sentrale kulturinstitusjoner får en ny form for lokal forankring, og om kulturforvaltning på bydelsnivå blir lettere å gjennomføre etter disse prosjekterfaringene.

Implementering, prosess og resultat

Oppdragsgiver ønsket seg en evaluering både av realiseringsprosesser, og hva en oppnådde i prosjektperioden. Dette har også vært vårt utgangspunkt i datainnsamlingen.

Evalueringen ligner mest på det vi kaller en *implementeringsstudie*, jfr. Patton 1990:68-71. I en slik studie er det viktig å beskrive og analysere ulike prosesser knyttet til realisering av et program eller et prosjekt. I en implementeringsstudie er det også interessant å se hvilke resultater en kommer frem til (ibid.).

Konkret kan det å studere prosesser dreie seg om å følge initiativ til og etablering av ulike aktiviteter og tiltak, hvordan det organiseres, hvem som deltar, hva tiltaket dreier seg om når det gjelder form og innhold, og hvordan det følges opp og videreføres.

På resultatsiden er det interessant å beskrive hva en oppnådde, underveis, og som sluttresultat. Her står vi overfor det vanlige problemet med å "måle" hva et kortvarig prosjekt kan medføre av resultater. Innenfor kultursektoren er det kanskje særlig vanskelig å presentere slike resultater. I dette tilfelle kan vi likevel vise til noe som er konkret, selve den fysiske planlegging og realisering, noen organisatoriske ordninger, og ulike hendelser og estetiske spor, samt eventuelle endringer i deltakelse og fritidsinteresser. Hva prosjektet kan ha medført av åndelig eller kunstnerisk verdi for den enkelte, eller for bydelen som sosial og kulturell enhet, er det vanskeligere å si noe om. Her ligger våre data først og fremst som grunnlag for ulike diskusjoner om prioriteringer for fremtiden.

Selve prosessen kan også i denne type prosjekter være resultater, i tanken om at kulturaktiviteter som sådan er selve målet.

Samlende perspektiver

Politiske og teoretiske perspektiver

Vi evaluerer først og fremst måloppnåelse og prosesser knyttet til dette i prosjektet. Men det er også naturlig å sette forsøket, dets innhold og handlingsresultater inn i en videre kontekst. Med dette menes at vi vil se prosjektet i lys av den politiske og administrative sammenheng prosjektet har funnet sted i. Prosjektet vil også evalueres i lys av den urbane kontekst vi befinner oss i, en drabantby i en norsk storby.

Vi har som utgangspunkt at kulturprosjektet på Furuset langt på vei er et forsøk på å realisere målsettinger i kulturmeldingen av 1991-92 "Kultur i tiden", og handlingsprogrammet "Omgivelser som kultur" fra 1992. I disse meldingene vektlegges styrking av den profesjonelle kunsten, kunstformidling til nye grupper av barn og unge, og en kvalitetsheving av de visuelle og bebygde omgivelser. De ulike målsettinger samles opp i en norsk drabantby, som blir en eksperimentarena for nye politiske mål. Her er det også interessant å drøfte selve målene ut fra de erfaringer en gjør i forsøket.

Kulturprosjektet bærer navnet "Kultur som strategi for utvikling av bydeler". Det er interessant å analysere drabantbyen som utviklingsarena på flere områder; stedsutvikling og utvikling av en lokal offentlighet, kunstformidling og estetisk danning og utdanning, og drabantbyen som forvaltningsnivå på kultursektoren. Evalueringen må derfor ta inn og

omhandle ulike betydninger av begrepet kultur; arkitektur og sted som kultur, sosiale møter som kulturell prosess, samt kunstformidling og kulturforvaltning.

Metode for innsamling av data

Når en skal følge et prosjekt over tid, må en på samme tid konsentrere og spre datainnsamlingen. Vi har hatt en kombinasjon av jevnlig kontakt, og mer konsentrerte observasjons- og undersøkelsesopplegg.

Kvantitativ undersøkelse av kulturaktiviteter blant barn og unge

I oppstarten laget vi en undersøkelse som gikk ut til et utvalg på 660 sjette- og åttende-klassinger. Dette er en kartlegging av lokal og sentral deltakelse innen de ulike kunstformer, men sier også noe om unges fritidsaktiviteter og "smak" med relevans for kulturprosjektets satsingsområder.²

Undersøkelsen ble gjentatt to år etter, dette for å se hvilke endringer en har hatt i form av kontakt med kunstformer, men også om vi kan avlese endrede fritidsmønstre blant de unge, dette ut fra en forestilling om at prosjektet kan ha utvidet interessefeltet eller det fysiske nedslagsfeltet, lokalt eller sentralt, selv om vi har små forventninger om å kunne avlese endringer over så kort tid. Resultater fra undersøkelsen er presentert i kapittel 21, hvor vi også går nærmere inn på metodiske aspekter ved undersøkelsen.

Spørreundersøkelse blant ledere i skoler, barnehager, fritidsklubber, m.m.

Skoler og barnehager viste seg å bli de viktigste arenaer for kulturaktiviteter for barn og unge. Det har derfor vært viktig å få noen opplysninger fra lederne om hvordan dette har fungert både for barna og institusjonen som helhet. Spørreskjemaet ble sendt ut i slutten av prosjektperioden. Dette var en enkel undersøkelse som fungerer som et supplement til andre data. Resultater av denne presenteres i kapittel 19.

Deltakelse på prosjektmøter

Vi har vært observatører på flere møter i prosjektgruppen og i styringsgruppen gjennom de tre årene prosjektet har vart. Dette har vært viktig for å få innsyn i hvordan sentrale og lokale aktører tenker og prioriterer, og innsyn i organisasjonsprosesser knyttet til prosjektet, og kulturforvaltning generelt.

Samtaler med prosjektleder

Vi har hatt jevnlig samtaler med prosjektleder underveis. Samtalene har vært alt fra intervjuer, til uformelle samtaler og telefonkontakt over enkeltspørsmål. Kontakten med prosjektleder har vært viktig for å få oversikt over prosjektets aktiviteter til enhver tid, men også viktig for å få innsikt i begrunnelser for valg av tiltak og innsats.

Observasjon på tilstelninger og i ulike aktiviteter

Vi har fått en viktig innsikt i prosjektets innhold ved å være tilstede på tilstelninger og aktiviteter blant barn og unge i hele prosjektperioden. Dette har vært aktiviteter innen alle

² Undersøkelsen ble gjennomført parallelt med en undersøkelse i Stovner og Ullern bydeler, hvor vårt institutt har vært inne med evaluering av et forsøksprosjekt i kunstformidling til barn og unge.

kunstformer, hvor vi særlig har vært opptatt av møtet mellom kunstnere/profesjonelle formidlere og barna.

Informantintervjuer og samtaler

Vi har hatt intervjuer og samtaler med ulike nøkkelinformanter som på ulike vis har hatt kontakt med prosjektet. Noen av dem har vi hatt kontakt med flere ganger. Informantene er:

Administrasjonssjef Furuset bydel
Kultursjef Furuset bydel
Biblioteksjef, filial Furuset
Instruktør for Danseteatret
Representant for MegaMix
Leder av skrivekurs for innvandrere
Ledere av Barnas kulturverksted
Tidligere leder av 4H-gården
Leder av Miljøpatruljen
Leder og medarbeider i en velforening
Lærere/inspektører
Ansatt i en fritidsklubb
Ansatte/ledere i barnehager i bydelen
Representanter for to av Riksinstitusjonene for kunst

Oslo kommune v. plan- og bygningsetaten
Oslo kommune v. kulturetaten
Kulturdepartementet
Gjentatte samtaler med prosjektleder

Observasjon på folkemøter

Vi har deltatt på to folkemøter i bydelen, ett i forprosjektfasen og ett i hovedprosjektet. Dette har vært viktige erfaringer for å måle den lokale temperaturen i forhold til kultursatsingen som helhet, og enkeltprosjekter.

Dokumentstudier

Prosjektets egne notater har vært en viktig informasjonskilde, samt dokumenter som har vært produsert i forbindelse med enkeltprosjekter eller aktiviteter. Særlig har vi hatt nytte av lesning av høringsmappen og plandokumentene i forbindelse med planene for Furuset senter, men også årsrapporter og andre innspill fra prosjekter og beboere.

Politiske dokumenter, sentralt og lokalt, har også hørt med til viktige data- og informasjonskilder.

Rapportens oppbygging

I dette første kapittel har vi vist hvordan vårt evalueringsperspektiv anlegges, hvilke problemstillinger som ønskes belyst og hvilke metoder vi har valgt for å belyse dem.

Vi vil så beskrive selve kulturprosjektet, først noe om bakgrunnen for prosjektet og siden den konkrete handlingsplan. (Kap. 2 og 3)

Vi går deretter konkret inn i Furuset bydel. Her ser vi kort på bydelens historie inkl. utbygging, boligstruktur og befolkning. Vi viser også til en mindre undersøkelse av bydelens organisasjonsliv. (Kap. 4)

Vi viser deretter til ulike politiske programmer og perspektiver prosjektet funderes på (Kap. 5), samt at vi foretar en liten teoretisk gjennomgang av byen og bydelen som kulturell arena. (Kap. 6)

Vi går så konkret ut og studerer iverksettingen av prosjektet. Her tar vi først for oss realiseringen av handlingsmålene som dreier seg om det fysiske miljø, som senterplaner og planprosesser og ulike former for stedsutvikling. (Kap. 7-15)

Deretter ser vi nærmere på et viktig vendepunkt i prosjektet, hvor Oslo kommune sentralt slår hånden av prosjektet. Bydelen blir stående alene igjen i slutføringen av det prosjektet en trodde skulle være et samarbeidsprosjekt mellom tre, staten, kommunen og bydelen. (Kap. 16)

I siste del tar vi for oss kunstsiden og kulturaktivitetene i prosjektet. Disse kom til å lide mer av bruddet enn stedsutviklingsprosjektene, men tross dette, viser vi til mangfold også her. I denne delen presenteres også resultater av en undersøkelse av kultur- og fritidsvaner blant 6. og 8. klassinger i bydelen, foretatt i oppstarten og på slutten av prosjektet. (Kap. 18-22)

Til slutt, i kapittel 23, oppsummerer vi og diskuterer de viktigste mønstre prosjektet synes å ha fremvist eller å ha avdekket.

2. Bakgrunn for forsøket

Kulturdepartementet hadde i 1992 invitert bydeler i Oslo til å komme med innspill til satsing på kulturtiltak på bydelsnivå. Det var et sterkt ønske fra den daværende kulturministers side, Åse Kleveland, at drabantbyene i større grad skulle få tilgang til kunststartene gjennom ulike former for lokal formidling og aktivitet. Helt konkret ble det formulert et ønske om at de fem riksinstitusjonene for kunst skulle kobles til kulturarbeidet i bydeler. Koblet til dette var også et ønske om at kultursatsing i drabantbyer kunne medvirke til større grad av sosial tilhørighet og fornyet bydelsidentitet, gjennom møteplass- og stedsutvikling.

Slik formulerer departementet sine intensjoner i brev til Norsk kulturråd, der kulturrådet blir anmodet om å ta det faglige og administrative ansvar for kultursatsingen:

Departementet ønsker å vinne erfaringer med hvordan kultur kan nyttes som virkemiddel i utvikling av bysamfunn. Oslo kommune er invitert til å delta i et pilotprosjekt med en til to bydeler, hvor bl.a. bydelen Furuset vurderes som samarbeidspartner. Prosjektet skal rette seg mot det fysiske så vel som det sosiale miljø. Barn og unge vil være en viktig målgruppe.³

I de opprinnelige ønsker for en kultursatsing i bydel lå det også en tanke om at kultursatsingen skulle ha i seg et *utviklingspotensiale*. Betegnende er det at forprosjektet hadde navnet "Kultur som strategi for utvikling av bydeler". Det lå en visjon i departementet om at kulturen skulle kunne bidra til en utvikling av bydelen, ikke bare hva gjaldt kulturforvaltning og kunstformidling, men også ved at kultursatsingen kunne føre til at beboerne ble stolte av bydelen, og kunne identifisere seg med den. Drabantbyens problemer ble ofte nevnt som grunn for en slik tenkning, og om det på departementets politiske nivå ikke ble uttrykt noen visjoner om å løse alvorlige sosiale problemer, lå det et ønske om at kultursatsingen skulle skape stolthet i og av bydelen.⁴ I den aktuelle bydelen ble det etter hvert også uttrykt et klart ønske om at kultursatsingen skulle ha en forebyggende effekt i forhold til sosiale problemer.

Et viktig ønskemål, dette var særlig understreket av departementet som del av sin nye formidlingsstrategi, var at et slikt prosjekt kunne fungere som et pilotprosjekt for utvikling av kulturforvaltning på bydelsnivå. Dette anså en for viktig for å kunne realisere mål for den statlige kulturpolitikken i storbyen.

Staten kan ikke pålegge kommuner slike oppgaver. Departementet var avhengig av at Oslo kommune ville ta regien og gå inn med de nødvendige ressurser og vedtak. Dette gjorde også Oslo kommune. Vi kommer tilbake til kommunens rolle i kultursatsingen.

³ Fra brev fra Kulturdepartementet til Norsk kulturråd 21.12.92

⁴ Inntrykk fra møter med kulturministeren våren 1993, og fra kulturministerens tale ved åpningen av kulturprosjektet våren 1994.

Fire satsingsområder

På bakgrunn av forprosjektets kartlegging av sentrale ønskemål og lokale interesser pekte det seg etter hvert ut fire satsingsområder for et treårig prosjekt. Disse skulle ivareta både sosiale og fysiske aspekter ved kultursatsingen:

1. Utvikling av eksisterende og bygging av nye møteplasser
2. Stimulering til lokal byggeskikk og stedsutforming. Utvikling av de fysiske omgivelser slik at folk kjenner seg hjemme og får en positiv tilknytning til stedet.
3. Utvikling av ulike kulturaktiviteter
4. En ny måte å formidle den profesjonelle kunsten på

Innsatsen i disse områder skulle by på både "*opplevelse, inspirasjon, opplæring og medskapning*", alene eller i kombinasjon. *Barn og unge* skulle være den viktigste målgruppen, men også grupper som tilbrakte mye tid i bydelen, og grupper som falt utenfor kulturtiltak til vanlig. Her ble innvandrere nevnt særlig.

I kultursatsingen ligger et dobbelt ønske, *å styrke kunstens plass i en ny kontekst, og en styrking av selve kontekstens sosiale og identitetsskapende potensiale*. Vi drøfter disse kulturmålene også i kapittel 5 og 6.

3. Bydelens handlingsplan for kultursatsingen

Vi skal her se litt på hvordan bydelen etablerer kulturprosjektet i tråd med forprosjektets intensjoner.

Organisering

Det ble ansatt egen prosjektleder våren 1994 til å lede hovedprosjektet. I det praktiske arbeidet var han underlagt en tidligere etablert styringsgruppe (for forprosjektet), som nå var utvidet med representasjon fra politikere og ansatte i bydelsadministrasjonen. Styringsgruppen hadde nå denne sammensetning:

Kulturdepartementet, v. statssekretær og konsulent
Norsk kulturråd, v. konsulent
Byrådsavdeling for kultur- og byutvikling, v. byrådssekretæren (gruppens leder) og kultursjefen
Byrådsavdeling for barn og utdanning, v. rådgiver
Furuset bydelsforvaltning, leder av bydelsutvalget, v. administrasjonssjef og kultursjef

Prosjektleder var sekretær for gruppen.

Styringsgruppen vedtok å oppnevne en lokal prosjektgruppe som skulle fremme forslag til handlingsplan og budsjett, fatte vedtak om budsjett og engasjementer i prosjektarbeidet, samt rapportere til styringsgruppen og delegerer myndighet til kultursjefen, i tråd med retningslinjene for Oslo kommune.

Prosjektgruppen hadde denne sammensetning:

Administrasjonssjefen
Avdelingssjefen (fung.) for sosiale tjenester
Kultursjefen
Leder for kultur- og ungdoms (senere oppvekst-)komiteen
Rektorkollegiet i bydelen, 1 representant
Furuset fagforening, 1 representant

Prosjektet er i likhet med enkelte forsøksprosjekter underlagt en linjeledelse, men forskjellig fra mange prosjekter hvor prosjektleder er fristilt og "utenpå" organisasjonen. Det første har både fordeler og ulemper. Fordelene ligger i at linjen får større kunnskaper om hva som skjer i prosjektet, ved at prosjektet vanligvis underlegges linjens rutiner for rapportering. Ulempene er at nettopp slike rutiner og linjepraksis kan stå i veien for forsøksdimensjonen, som innebærer større muligheter til utprøving av ny praksis fristilt fra rutinene.⁵

⁵ For en nærmere diskusjon av slike prosjektvilkår, kan vi vise til et annet forsøk som pågikk i Oslo kommune samtidig med kulturprosjektet, "Levende bydel"-prosjektene, jfr. Nørve og Sæter 1996. Her hadde en ulike plasseringer av prosjektlederne i forhold til linjen.

Tiltakstypene

Ved hovedprosjektets oppstart måtte bydelen gjøre forprosjektet om til "sitt" prosjekt gjennom en konkretisering av satsingsområdene.

Handlingsplanen for prosjektperioden ble formulert som følger⁶:

Møteplasser

1. Det skal finnes minimum et hus/lokale som kan defineres som kulturhus for bydelen
2. I tillegg skal det finnes minst ett lokale i hvert av områdene i bydelen (Lindeberg, Furuset, Ellingsrud, Høybråten) som dekker områdets behov for "bydelshusfunksjoner". Det bør utarbeides plan for dette.
3. Prosjektet skal også bidra til utvikling av andre møteplasser, også utendørs.

Herunder vektlegges særlig at kulturhusene må være slik teknisk utstyrt at de kan ta imot profesjonelle kunstneriske uttrykk, for eksempel ved at scenerom, lyd- og lysutstyr og utstillingsarealer, m.m., er tilpasset dette. Furuset senter skal opprustes spesielt, og målet er at senteret skal bli et nytt kulturelt og funksjonelt knutepunkt for bydelen. Ønsket er også at bydelsadministrasjonen skal få kontorer her. Deler av ombyggningsarbeidene som er nødvendig, ønsker en å få dekt gjennom bevilgninger som ikke er direkte knyttet til prosjektet.

Med bydelshus menes her kultur- og forsamlingslokaler som primært har sin funksjon i et mindre avgrenset område i bydelen, først og fremst for mindre tilstelninger og egenaktivitet for foreninger og lag.

Furuset har lenge hatt en viktig kulturinstitusjon, 4H-gården på Lindeberg. Denne nevnes i handlingsplanen som en viktig møteplass, men her nevnes også at bruken av denne kan bli begrenset av de utbygginger og opprustninger gården skal gjennomgå i perioden.

Møteplass- og stedsutforming

1. Furuset senter skal utvikles til et naturlig, trygt, aktivt og pent senter for bydelen.
2. T-banestasjonene skal gis en estetisk opprustning, prioritet: Furuset.
3. Det skal gjennomføres minst ett prosjekt i hvert av områdene der beboere, foreninger og bydelsadministrasjon samarbeider med arkitekter og kunstnere om estetisk opprustning av et bomiljø.

- Forskjønnelse av Furuset senter er et viktig mål i oppstarten av prosjektet, blant annet gjennom utsmykning av kulturhusdelen.

- T-banestasjonene nevnes som viktige møteplasser i drabantbyene. Disse ønsker en opprustet og forskjønnnet i prosjektperioden. Særlig regnes det som viktig å gjøre noe med T-bane-stasjonen på Furuset, utsmykket av Olav Strømme. Kunstverket er ødelagt ved hærverk og dårlig vedlikehold, og en ønsker å finne en løsning på hvordan dette skal restaureres (mange ønsker det fjernet) i samarbeid med Oslo kommunens kunstsamlinger og Oslo Sporveier.

⁶ Handlingsplan vedtatt i styringsgruppen av 19.05.94

- I handlingsplanen settes også opp et mål om å invitere et antall borettslag til samarbeid med sikte på estetiske løft av det fysiske miljø i bydelen, hvor prosjektet kan tilby kompetanse (finansiering, arkitekter), men hvor tiltak skjer i samarbeid med beboerne, eller "utvikle løsninger basert på premisser fra beboerne", som det står.

Selv om det er mange eksempler på prosjekter som har hatt forskjønnelse av det visuelle miljø som mål ellers i landet, nevnes det i handlingsplanen at det ikke er tradisjoner for dette i drabantbyer. En ønsker å arrangere en konferanse om drabantbyenes visuelle miljø, samt foreta en analyse av det visuelle miljø i bydelen, med forslag til tiltak i det offentlige miljø, som skole og barnehager, næringsbygg, transportårer, uteområder, renovasjon, skilting og reklame.

Kulturaktiviteter

1. Det skal etableres kulturaktiviteter som når frem til de som i liten grad benytter det tilbudet som finnes i dag.
2. Det skal legges vekt på etablering av tiltak innenfor områder som ikke dekkes av dagens tilbud; f.eks. dans, billedkunst og litteratur.
3. Tilbudet skal etableres i samarbeid med frivillige organisasjoner, skole, barnehage, fritidsklubber, o.a. institusjoner i bydelen og bygge på disse institusjoners behov og ressurser.
4. Tilbudene skal bidra til økt kontakt på tvers av aldersgrupper.

- Her skisseres ulike måter å drive kunstverksteder for barn og unge over ulike uttrykksformer. Dette kan blant annet skje ved å knytte til seg fagpersoner på ulike områder. Kurs og opplæring for barn og unge, samt kurs for lærere og personell i barnehager nevnes også som eksempler her, likedan produksjon av egne forestillinger. Organisasjonsformen kan tenkes bygd etter kunstskolemodeller som finnes ellers i landet, eller i samarbeid med Oslo kommunale musikkskole. For at dette skal forankres best mulig i bydelen, vil en så langt mulig knytte til seg fagpersoner som allerede jobber i bydelens institusjoner.

- Her nevnes også behovet for egnede lokaler til slike formål.

Kunstformidling

1. Det skal etableres fast samarbeid mellom Furuset bydelsforvaltning og profesjonelle kulturinstitusjoner om arrangementer i bydelen
2. Tilbudet skal rettes spesielt mot barn og ungdom gjennom samarbeid med skole, barnehage, fritidsklubber, osv. Tilbudene skal også ta hensyn til at det bor mange innvandrere på Furuset, og det skal legges vekt på medvirkning fra målgruppene i utforming og gjennomføring av tiltakene.
3. Det skal legges vekt på samarbeid mellom profesjonelle kunstnere og utøvere fra bydelen, der egen deltakelse skal stimulere evnen til opplevelse og omvendt.

- I samarbeid med skole, barnehager og SFO nevnes det i handlingsplanen som viktig å styrke de estetiske fagene i disse institusjoner, og at dette arbeidet må ta utgangspunkt i

ressurser og virksomhet som allerede finnes i disse institusjoner, men også ved å hente kompetanse utenfra, blant annet hos riksinstitusjonene for kunst.

- Lokalene i Furuset senter nevnes som aktuell arena, og at prosjektet i utgangspunktet står for ulike arrangementer her, men også en prioritering av tiltak der profesjonelle og amatører fra bydelen kan samarbeide i ulike prosjekter.

- Det nevnes at bydelsdagene kan brukes til å markere prosjektet, og gjennomføre større kulturarrangementer.

Handlingsplanens profil

Det understrekes at handlingsplanen skal være et styringsredskap for prosjektet som helhet, og gi den lokale prosjektgruppen rammer og retningslinjer å forholde seg til.

Prosjektet er forpliktet gjennom styringsgruppens vedtak av forprosjektet. Den vedtatte handlingsplanen skal søke å realisere de overordnede målsettinger for prosjektet som helhet, men er nå knyttet til konkrete prosjekter og områder i bydelen. Handlingsplanen er preget av mangfold i aktiviteter og tiltak, og har en høy deltakerprofil. Både profesjonelle og beboere ønskes involvert i samarbeid på nye måter i bydelen.

4. Furuset bydel, noen kjennetegn

Oslos bydelsstruktur

Oslo er fra 1985 inndelt i 25 bydeler. Hver bydel består av folkevalgte organer, bydelsutvalget med underutvalg og egen bydelsadministrasjon. Bydelsadministrasjonen ledes av administrasjonssjef. Bydelsutvalgene skal gjennom de rammebevilgninger som er vedtatt i bystyret ha et overordnet tilsyn med bruken av disse midlene i bydelene. Helse og sosialtjenestene, eldreomsorgen og ansvaret for psykisk funksjonshemmede og flyktninger er nå desentralisert til bydelsnivå. Bydelen har også sin egen kultursjef, men denne har i de fleste bydeler først og fremst ansvar for barnehager og fritidsklubber, og lite dette som handler om "kultur" i tradisjonell forstand, som kunstformidling og kulturaktiviteter, selv om dette kan variere fra bydel til bydel.

Bydelene er ikke alltid inndelt etter naturlige geografiske eller boligfete grenser. Den innbyrdes kontakten mellom bydelenes ulike områder kan derfor være liten i flere bydeler. Furuset er en slik bydel som ikke fremstår som en naturlig helhet, se nedenfor.

Furusets grenser.

Furuset bydel, en av de østlige bydeler, er også en av Oslos største bydeler. Bydelen utgjør 5,6 prosent av Oslos areal. Den ligger i Groruddalen, nær grensen til Lørenskog, og er delt i to av E6. Bydelen er derfor preget av stor gjennomgangstrafikk, men boligområdene er langt på vei bilfrie. Bydelens nordlige grense følger jernbanen. Bydelens næringsområder er samlet rundt Furuset senter og i nedre, eller vestre del av bydelen. Alnaelva renner gjennom bydelen.

Bydelen består av fire områder, Furuset, Ellingsrud, Lindeberg og Høybråten. De første tre er preget av blokkbebyggelse i størst grad, det siste dominert av villabebyggelse. Alle, med unntak av Høybråten, har et handlesenter, med Furuset som det største, og det vi kommer til å omtale mest i denne rapporten.

Befolkning

Furuset bydel er Oslos nest største med ca. 28.000 innbyggere, hvor ca. 25 prosent er under 25 år, altså en bydel med mange barn og unge. Bydelen har ca 20 prosent innbyggere med opprinnelse fra andre land, og gjennomsnittlig har fra 25 til 30 prosent av elevene ved ulike skoler opprinnelse fra andre kulturer, selv om innvandrerandelen er svært forskjellig fra skole til skole. Vi befinner oss således i en flerkulturell bydel. Største andelen innbyggere fra andre land bor i Furuset-området. Her planlegges også oppsetting av en moské, planer som prosjektet har vært involvert i, og som har skapt debatt i bydelen.

Siden bydelen har en stor andel unge, har en også i perioder hatt uro i ungdomsgruppen, både ved skolene og i uteområdene. Bydelen har selv ønsket å gjøre med problemene, og ser på et kultursatsing som et forebyggende tiltak med mindre stigma-preg enn andre tiltak⁷.

⁷ Forbord, Winger og Karlsten 1992

Organisasjoner

Det ble i 1993 gjennomført en kartlegging av organisasjonslivet i bydelen.⁸ Dette foregikk gjennom spørreskjema, hvor vi ba om organisasjonstype, formål, målgrupper og lokalisering blant frivillige organisasjoner. På grunn av lav svarprosent, hjalp bydelen med ytterligere registrering gjennom telefonhenvendelse til de organisasjoner en nådde på denne måten. Vi endte opp med svar fra 119 organisasjoner, lag og foreninger. Disse var:

- 27 idrettsklubber
- 7 korps
- 18 innvandrersorganisasjoner
- 13 andre lag og organisasjoner (uspesifisert)
- 9 politiske organisasjoner
- 8 barne- og ungdomsaktiviteter
- 7 pensjonistaktiviteter
- 4 hagelag og kolonihager
- 4 fritidsklubber
- 4 livssynsorganisasjoner
- 2 velforeninger

Barne- og ungdomsarbeidet står sterkt blant disse organisasjonene, 27 er rettet mot de unge, 20 mot voksne og 13 mot eldre mennesker. Mange av organisasjonene har tilbud til alle aldersgrupper. Vi har ingen oversikt over oppslutning og medlemsmasse i disse organisasjonene⁹.

Blant de "rene" kulturaktiviteter, er det musikken som står sterkest i bydelen, med kor og korps i særdeleshet, som på de fleste steder i vårt land.

Nesten en tredjedel av de organisasjoner som svarte på spørsmålet om lokaler (38) hadde egne lokaler til aktivitetene, resten brukte skoler, kirker, m.m.

Furuset har før prosjektet kom i gang vært kjent for to ting: idretten, ikke minst gjennom en utradisjonell sportsgren, i norsk målestokk, is-hockey, samt 4H-gården. Høybråten basketballklubb er også kjent. Idretten betyr mye for bydelsidentiteten, og den profilerer seg ofte gjennom denne. Bydelen har behov for større idrettsarenaer, og en kan tenke seg at et kulturprosjekt ville bli satt opp mot slike lokale ønsker, på kjent norsk maner. Men dette har aldri vært noe aktuelt problem i prosjektperioden i bydelen.

4H-gården har gjort Furuset kjent i byen som helhet. Svært mange barn i Oslo har vært på besøk på gården for å se på dyrene her. Gården har i gjennomsnitt de siste årene hatt opptil 70 000 besøkende årlig. Gården har også vært en viktig møteplass for bydelens innbyggere, barn og voksne. I prosjektperioden har gården vært stengt, da den har hatt behov for utbedringer. Mange innvandrere har parseller her. Gården er en viktig flerkulturell møteplass i bydelen.

I likhet med idretten, var 4H-gården ikke i utgangspunktet del av kultursatsingen i Furuset bydel, men har underveis måtte forholde seg til denne "lokalkulturen".

⁸ Utført av Byggforsk i samarbeid med "Prosjekt Nettverk" i bydelen.

⁹ Det kan være av interesse å nevne at "Furusetundersøkelsen" fra 1980 (v. OBOS/Oslo byplankontor) viste at ca 80 prosent av ungdommene var med i organiserte aktiviteter den gang, og at idretten rekrutterte storparten av disse. Tallet har holdt seg relativt konstant siden, med en liten nedgang, se Valseth 1997.

Bydelen har 18 lokale og byomfattende innvandrersorganisasjoner, av disse består noen kun som postboks. Hvor stor oppslutning disse organisasjonen har lokalt, forteller ikke våre data.

Offentlige institusjoner

Av offentlige institusjoner i bydelen er det ti skoler og 23 barnehager (ti private i tillegg), tre fritidsklubber, Furuset ungdomssenter, tre helse- og sosialsentre, samt Furuset senter med butikker, bibliotek og lokale for konserter og tilstelninger.

Det bygde miljø og uterom

Store deler av Furuset bydel, området som kalles Furuset, ble bygget på 70-tallet, og var en av de senere store drabantbyer bestående av blokker i Oslo. På bakgrunn av ulike erfaringer med drabantbyene, skulle byggingen av Furuset innebære noen forbedringer (Furusetundersøkelsen 1980).

Det kollektive transportnett skulle integreres i byggeplanene, boligområdene skulle skjermes fra biltrafikk, og skjermes for støy, noe som var nytt i planleggingen i Oslo (Furusetundersøkelsen 1980: 19). Viktig var det også at arbeidsplasser skulle ligge nær boligområdene, og det ble avsatt arealer til næringsvirksomhet, som samtidig skulle fungere som en støyskjerm mot E6, noe som ikke fungerte etter intensjonene (ibid.:21). Kommunens "spesialboligprogram" skulle også sørge for at en unngikk visuell og sosial monotoni i det store boligområdet (ibid.:22). Det ble også godt tilrettelagt for lokaler for møtevirksomhet for boligbyggelaget (OBOS). Det ble lagt vekt på at det skulle avsettes reservearealer til senere utbyggingsbehov. Slike arealer kan ikke godkjennes i reguleringsplanene, og er derfor avsatt som feltmarkeringer i kommunalt eie, og ikke som borettslagets eiendom. En del av disse arealene er siden brukt til parseller, offentlige institusjoner, m.m.

Området ble bygget ut med et planleggingsteam fra kommune og utbyggere (privat entreprenør). Dette teamarbeidet skulle representere noe nytt. Men det fungerte likevel ikke helt etter hensikten, da viktige hensyn ikke kom teamet for øre, for eksempel ble det ikke avsatt arealer nok til ungdom, m.m. Noe av denne mangelen har blitt utbedret siden (ibid.).

Åpne landskapsrom med trær og grønnsvær viser en fornorsket realisering av Courbusiers tanker om natur, lys og luft.

Bydelen som helhet har lite av de kvaliteter vi forbinder med det urbane, som det å ferdes i det offentlige rom i et mylder av fremmede mennesker og arkitektoniske rom. De urbane kvaliteter som måtte ligge her, dreier seg mest om det faktum at her bor mennesker fra alle kanter av kloden, og at området er tett befolket.

Bydelen er et komplekst "skaperverk", skapt av gamle strukturer og historiske spor, planleggere fra 70-tallet og beboerne av i dag, i en dynamisk prosess, men likevel innenfor visse materielle rammer. De ulike områdene i bydelen har en forskjellig struktur og historie. Slik sett er bydelen mangfoldig, den består av mange "lokale identiteter" slik en kan lese det bygde miljø og landskap av i dag.

5. Kulturprosjektets politiske fundament

I dette kapittel skal vi knyttet prosjektet tettere til ulike politiske målsetting på ulike nivåer. Det er flere sammenfallende politisk mål som ligger til grunn for realiseringen av et prosjekt med slike dimensjoner og målsettinger som kulturprosjektet på Furuset representerer.

"Kultur i tiden"

I kulturmeldingen fra 1993, "Kultur i tiden", oppsummerer en med at visjonene fra 70-tallet er langt på vei nådd. Et bredt kulturliv i hele landet var målet. Nå ses en høy kulturaktivitet innenfor de ulike kunstformer, men også innenfor idrett og organisasjonsliv. Men det antydes samtidig at kanskje har bredden i aktiviteter overskygget kvaliteten i kulturlivets uttrykksformer. Begrepet *kvalitet* står derfor sterkt i denne kulturmeldingen, og følgelig en sterkere satsing på *formidling av den profesjonelle kunsten*. Den profesjonelle kunsten blir normsetter og får en annen plass i det offentlige kulturarbeid enn vi har sett de siste 20 årene.

Et annet problem som antydes, er at kulturen på kommunenivå har fått et instrumentelt preg, det vil si at kultur brukes som virkemiddel for å oppnå andre politiske mål. Kulturdepartementet ser det derfor som en hovedoppgave å satse på kunst og kultur i kraft av dens egenverdi. "Dette er den overordnede målsetting for denne kulturmeldingen", står det å lese (side 29), men samtidig ønsker en at det utredes hvilke ringvirkninger kultursatsingen kan ha i andre sektorer. Kunstens instrumentelle verdi utelukkes ikke helt.

Et annet av Kulturdepartementets satsingsområder er å øke bevisstheten om *omgivelsenes utforming*, "det kan se ut som om utviklingen mange steder har skjedd uten en formende vilje" står det videre å lese (side 29). I kulturmeldingen ønsker en å arbeide for at omgivelsene både blir vakrere, men også at en kan utvikle *møtesteder* som styrker samvær, identitet og stedstilknytning - som et svar på den sosiale isolasjon og mobiliteten i samfunnet.

For denne regjeringen som helhet er *barn og unge* en viktig målgruppe, også i kultur-sammenheng. Og en har sett at det er behov for særlig innsats for barn og unge i storby, slik dette kommer til uttrykk i kulturmeldingen. For kulturministeren gjaldt det særlig at barn og unge i drabantbyene skulle få samme mulighet til å oppleve den profesjonelle kunsten som barn i mer "kulturaktive" deler av byen - ut fra oppfatninger om at det var forskjeller på områder.

Vi skal oppsummere hvilke kulturpolitiske målsettinger en kultursatsing i drabantbyen bygger på:

- bedre kvalitet i den kunstneriske utfoldelse,
- sterkere satsing på den profesjonelle kunsten,
- kunst for dens egen verdi, ikke primært instrumentell, selv om dette er "legitimt"
- utvikling av vakrere omgivelser og møtesteder i det offentlige rom,
- satsing på nye målgrupper, som barn og unge i drabantby.

Å satse på kultur som strategi for utvikling av en bydel i storby ville være en måte å realisere flere av disse målsettingene på.

I forbindelse med disse ønskemålene kan det være viktig å stille spørsmål om det skal være et mål at alle skal nås med det som omfattes av den profesjonelle kunst. Populærkulturen, som popmusikk, rap og hiphop, tegneserier, m.m., har sterke nedslagsfelt blant ulike grupper av ungdom, men har vanskelig for å bli innlemmet i de vanlige definisjoner av kunst og kultur. Populærkulturen har dessuten mer preg av egenaktivitet og "livstilskapning" enn publikumspreg. Det er viktig å nevne dette, da muligheten er til stede for at de aktiviteter som velges i kulturprosjektet på Furuset ikke treffer de grupper av unge en ønsker å nå.

"Omgivelser som kultur"

I tillegg til kunstformidlingsmålene, er kulturprosjektet også en type realisering av regjeringens satsing på det estetiske *miljø*. I handlingsprogrammet for estetisk kvalitet i offentlig miljø, "Omgivelser som kultur", innledes det slik:

- Omgivelsene har fått hard medfart gjennom etterkrigstidens samfunnsutvikling. Det er vist lite omsorg for estetiske verdier og etablerte kvaliteter. Selv kulturminner av høy lokal og regional verdi er revet eller har fått sine nære omgivelser forringet ved tankeløs nybygging og vilkårlig utformede veier og tekniske anlegg. Stedene flyter utover i kulturlandskapet, preget av store veianlegg, parkeringsidealer og formløse bygningskropper med neonskilt og reklame (Omgivelser som kultur, side 2)

Det pekes videre på at etterkrigstidens Norge har satset mye på innredning av de private hjem, mens fellesstedene og de offentlige rom ikke er blitt vist samme omsorg. Særlig pekes det på at tradisjoner og lokal kulturhistorie er blitt glemt i utbyggingen.

Begrepet *sted* knyttes i meldingen til tettsted og offentlighet, med en spesielle betydning for en større gruppe individer, "som et knutepunkt for den kollektive bevisstheten". Stedet er møteplass for mennesker, et "handlingsrom" og "fellesskapsarena". Det pekes også på oppløsningen av tidligere steder, gjennom nybygging som plasseres utenfor og mellom stedene. Bensinstasjoner, kjøpesentra og industriområder ødelegger ofte eksisterende stedstopologier og funksjoner. "Stedet blir vanskelig å skille fra sin motsetning, ikke-stedet" (side 13).

Handlingsprogrammet viser til sentrale utfordringer for utviklingen av de gode og vakre steder:

- bearbeiding av bevissthet om kvalitet
- sikring av historiske spor
- betydningen av mobilitet
- betydningen av individualiseringstendenser
- møtestedenes rolle
- strukturering av stedene
- strukturering av mellomlandet

Det pekes videre på betydningen av kartlegging og analyse av norske tettsteder, og at det snarest må settes i gang ulike pilotprosjekter på området, samt ulike former for visuell formidling fra problemområdet.

Norsk kulturråd har pr. i dag støttet flere stedsutviklingsprosjekter i ulike deler av landet, og har utgitt en egen veileder, "Visuelt Miljø", som inviterer til å sende søknader om støtte til stedsutvikling. Mange prosjekter har tatt form i ulike deler av landet.

Spørsmålet for oss i denne sammenhengen er hvordan stedsbegrepet, fellesrommet og det offentlige rom kan ta form og videreutvikles i en *drabantby*, et område med en relativt ny historie, et område i stadig forandring befolkningsmessig, og et område med stor gjennomfart og daglig mobilitet - et område hvor "tradisjonene" og "den lokale kulturen" som det snakkes mye om i handlingsprogrammet, ikke har en slik umiddelbart synlig eller latent mulighet. Hvilke stedskvaliteter kan en regne med i en slik kontekst, hvem artikulere dem eventuelt, og hvordan, og hvilken betydning har det lokale perspektiv i utviklingsprosessene i bydelen?

Velferdspolitik

Norsk kultur- og byplanpolitikk er selvfølgelig del av den tendensen vi kan se i vesten i sin helhet. Men vi må også se kultursatsingen på Furuset i et norsk velferdspolitisk lys. I mange offentlige utredninger pekes det på viktigheten av å satse på nærmiljøene, da en vurderer det slik at mange av de sosiale problemene kan løses ved å gjenopprette noen av lokalsamfunnets gamle verdier, som større sosial kontakt, og større nærhet mellom beboeren og offentlige tjenester. Virkemidlene i disse lokale integrasjonsprosjektene er gjerne samarbeid mellom beboerforeninger, frivillige organisasjoner og kommunal forvaltning. Innsatsen er styrking av det fysiske, det psykiske og sosiale nærmiljø. I disse prosjektene antar en også at geografiske områder i storby kan være meningsfulle og naturlige arenaer for fellesskap og integrasjon.¹⁰ Vi så også i forprosjektet at slike behov ble artikulert både fra departementets og bydelens side. Kultur skulle kunne gi en velferdspolitisk gevinst i form av større tilknytning til de bygde omgivelsene og bydelen som sted og fritidsarena, og utvikling av aktiviteter som skulle være med på å skape kontakt mellom beboerne på tvers av kulturer og aldersgrenser.

På den tiden kulturprosjektet startet opp, hadde Furuset problemer med noen grupper av ungdommer som en regnet var i faresonen. En så også gjennom kultursatsingen en mulighet til å utvikle aktiviteter lokalt som kunne holde ungdommene i bydelen i fritiden. Kunst og kultursatsing ble regnet som forebyggende tiltak her. Ungdomsproblemene har ytterligere kommet til syne ved prosjektets avslutning, hvor rektor ved en av bydelens skoler har gått ut i mediene og artikulert problemene blant unge i bydelen.

Å bruke kunst og kulturaktiviteter instrumentelt er vanlig i Norge. Kunst skal i mange sammenhenger fungere som trøster, overlevelsesaktivitet og "utviklingsfaktor". Mange kunstnere reagerer negativt på dette, i det de hevder at kunst og kultur hører menneskene til og er i seg selv målet og ikke midlet. Andre kunstnere ser det som viktig å inngå som del

¹⁰ Jfr. "Levende bydel"-prosjektene i regi av Oslo kommune, hvor målet var områdeforvaltning i ulike bydeler i Oslo (Nørve og Sæter 1996).

av velferdspolitikken. Dette er et interessant tema, men et tema vi ikke får mye plass til i denne rapporten.

Kulturadministrasjon i storbyen

Kulturprosjektet regnes som et viktig forsøk i forvaltning av kultur på bydelsnivå. I kulturmeldingen "Kultur i storbyen"¹¹ fra den perioden prosjektet var i gang står dette å lese:

- For å oppnå kvalitet, gjennomtenkt bruk av ressursene og en høy aktivitet i bydelene, må kultur bli en del av bydelenes ansvarsområde. For å styrke bydelenes kulturarbeid må det legges vekt på kompetanseutvikling. Bydelene må utvikle en administrativ arbeidsdeling som gir kultursjefene god mulighet til å være pådrivere for kulturarbeid i bydelene. (side 32)

Her vektlegges også potensialet i de frivillige krefter, og midlene som bevilges hit, samt samarbeid mellom lokale ressurser og de store statlige kulturinstitusjoner. Det står at bydelene bør utforme egne kulturplaner, og klargjøre administrativ og politisk organisering på kulturområdet.

Det vises til kulturprosjektet på Furuset, og den betydningen en ønsker dette forsøket skal ha for kulturforvaltning lokalt:

- Forsøksprosjektet "Kultur som strategi for utvikling av bydeler" skal vare fram til 1997, med en økonomisk ramme på 2.5 millioner årlig. Evalueringen av dette vil gi viktige innspill til hvordan kulturlivet i bydelene kan styrkes, og hvordan kulturarbeid kan brukes målrettet for å utvikle bydelene sosialt og fysisk. (side 76)

Det ligger et ønske om at kulturprosjektet skal være et pilotprosjekt i desentralisering av kulturforvaltning i Oslo, og at prosjektet skal produsere viktige erfaringer som kan brukes i det videre kulturarbeidet i Oslos bydeler.

Alle bydeler har en kultursjef, men disse har ofte ansvaret for andre områder enn det vi vanligvis forbinder med kultur, som barnehager, fritidsklubber, m.m.. Sammenligner vi en stor bydel med en norsk by på samme størrelse, kommer bydelene dårlig ut når det gjelder ressurser og ansatte som skal ta seg av kunst og kulturformål. Ser vi på byen som helhet, kan vi si at det ikke er naturlig å sammenligne slik, da Oslo har mange tunge kulturinstitusjoner, blant annet de statlige, som drives med andre ressurser og under annen organisering, og er likevel fysisk tilgjengelig for byens befolkning.

Oppsummert kan vi si at Oslo kommune gjennom kulturprosjektet hadde forpliktet seg til å følge opp departementets ønsker, å satse lokalt på kultur, og samtidig gjennom denne satsingen prøve ut modeller for desentralisert kulturforvaltning i hovedstaden. Vi skal siden se hvordan kommunen fulgte opp disse målsettinger.

¹¹ Bystyremelding nr. 1, 1995

Oppsummering

Vi ser at prosjektet tuftes på ulike politiske programmer av både kultur- og sosialpolitisk karakter. Prosjektet skal først og fremst realiseres for å fremme kulturen som en *egenverdi* i en ny og "glemt" kontekst, drabantbyen. Men kulturen og prosjektet skal samtidig, og dette uttrykkes både i kulturmeldinger og i mer sosialpolitiske perspektiver, fungere *instrumentelt*, kultur blir et virkemiddel for å realisere andre viktige mål, som å skape stolthet av bydelen, utvikle bydelens møtesteder og fungere som et lim for bedre kontakt mellom beboerne, samt bedre levekår og fylle fritidsrom for barn og unge i drabantbyen. Kulturprosjektet har også en kulturforvaltningsside, der en ønsker å bruke prosjektet som en erfaringsprodusent ut fra mål om å utvikle og desentralisere kunst-og kulturtiltak administrativt til bydelene.

6. Byen og bydelen som kulturarena

Før vi går inn i evalueringen, skal vi se litt nærmere på begrepet kultur, og hvordan dette kan knyttes til byen og bydelen som kulturell arena. I hvilken grad er det relevant å satse på "lokal kultur" i en bydel i storbyen?

Kultur som symbolsk kommunikasjon

Kultur handler om sosial interaksjon rundt symboler, eller om symbolsk kommunikasjon (til forskjell fra transport). Kulturelle fenomener, eller symbolske prosesser, er også først og fremst intersubjektive - *mellom-menneskelige*. Og de deles to ganger, av samfunnsmedlemmer i "den indre verden", og mellom denne indre verden og den omkringliggende ytre verden (Fornäs 1995:137).

Kultur forutsetter at en deler visse koder og erfaringer, men gir også rom for forskjeller. Dette betyr at det som forener, også kan skille mennesker fra hverandre. Dette er særlig synlig i vår tid med hurtige forandringer, ulike normsett og flerkulturelle samfunnstyper (ibid.:137). Furuset kan utgjøre en "global village", hvor et mangfold av kodesett og erfaringer lever side om side, men hvor en også søker å skape felles erfaringer. Bydelsdagene på Furuset, som avholdes i mai, er et rituale som kan representere dette. Trygve Lie-statuen midt i bydelen er også tenkt som et felles symbol som skal styrke båndet mellom beboerne og bydelen, og samtidig representere det globale.

Vi finner ikke kulturelle betydninger bare hos individer eller i de sosiale relasjoner. Kulturen er også eksternalisert, eller utvendiggjort som materiell, og eksisterer slik både i og utenfor individene. Den eksternaliserte kulturen kan være skriftspråket, bilder og monumenter, arkitektur og ritualer, det som med et samlebegrep ofte benevnes som artefakter. Det som gir disse symbolene ulike betydninger er at de brukes i kommunikative møter mellom mennesker.

Global og lokal kultur

I moderne kulturteori er interessen for forholdet mellom globale og lokale kulturer sentral (jfr. Featherstone 1991). Turisme, flyttestrømmer, multinasjonal industri, datateknologi og visuelle medier gjør det offentlige rommet større, men også mindre, i det forskjeller blir mindre, eller mindre synlige. Mennesker på tvers av grenser er i stand til å dele en felles verden av symboler, og utgjør slik en "global kultur".

Denne globale felleskultur skaper sitt motstykke; interessen for det lokale er økende. Featherstone peker på en eksistensiell hjemlengsel i denne globale flyten av mennesker og budskaper, som både handler om å finne (og "selge") sitt sted, men også nye former for sosial tilhørighet, hvor ulike grupper og kulturer kan leve side om side.

I arkitekturen kan denne "hjemlengsel" leses som en reaksjon på modernismens rene former. Det hjemlige, populære og mindre entydige kommer til uttrykk i samtidens arkitektur, den forsøker i større grad å representere dem som skal leve i den. En snakker gjerne om en bevegelse fra space to place, fra modernistiske tomrom til steder som kan utforskes og oppleves, gjennom "playful architecture":

In short, there is a return to local cultures, and the emphasis should be placed alongside each other without hierarchical distinction. The reconstruction of inner-city areas and docklands in the wake of the 1980's global financial boom produced a spate of such building in the form of new shopping centres, malls, museums, marinas, and theme parks (ibid.: 179).

Interessen for fortiden, det lokale og stedet kan vi også se gjennom gentrifiseringsprosessene i vestens storbyer, det vil si den prosessen som følger med dette at den utdannende klasse, eller de dominerende klasser, søker inn til sentra av byene og restaurerer disse med sin smak og sin sans for fortidens estetikk kombinert med nye trender. Kan kultursatsingen på Furuset også tolkes inn i denne trenden, behovet for å nystrukturere drabantbyens entydige, massive og monomane arkitektur skapt av modernismens arkitekter?

Et annet viktig trekk ved byene i dag, er at de strekker seg ut geografisk. Det bygges opp flere typer av sentra, hvor både det å handle og å søke ulike former for opplevelser kombineres, ofte i såkalte temaparker. Blant byplanleggere og politikere fryktes det for at de store bilbaserte kjøpesentrene i utkanten av byene trekker mennesker ut fra de tradisjonelle handlesentre, og fra butikker i lokalmiljøet. Oslos politikere ønsker derfor å sette en stopper for kjøpesenterbygging i byens randsoner, dette for å motvirke en tømning av sentrale bystrøk.

På Furuset er det mer naturlig å dra til Lørenskog og gjøre sine innkjøp enn å handle i sentrum eller på Furuset senter. Furuset bydelsadministrasjon har innsett at en ikke kan konkurrere med de store kjøpesentrene. De ønsker derfor å ruste opp senteret til å bli en kombinasjon av butikker og kulturbygg. Bydelssenteret vil også her utvikles til en form for temapark, en kombinasjon av handel, service og kulturelle opplevelser.

I mange bydeler er selve byturen en opplevelse med egenverdi. Å dra til byen for å handle, eller på teater og restaurant, regnes som en "reise" i seg selv, og som et avbrekk i hverdagslivets rutine.¹² Dette setter også et interessant lys på intensjoner om å utvikle lokale fellesskap i storby.

Med bakgrunn i ovenstående stiller vi spørsmål om det er grunnlag for å tenke seg at en kan skape, eller evt opprettholde, en områdeidentitet i storby, og om det er naturlig å satse på kultur i en drabantby som går utover pedagogiske oppgaver i skoler og barnehaver. I flere av handlingsmålene for prosjektet ligger det tanker om at bydelen er en arena for møter mellom mennesker, sosialt og symbolsk, såvel som en formidlingsarena for kunstarene. Vi skal se i hvilken grad realiseringen samsvarer med slike overordnede mål.

¹² Dette kom frem i en studie av en bydel i Drammen, hvor en hadde lange tradisjoner på å dra "til byen" i fritiden, noe en regnet som en verdi i seg selv. Dette førte på sikt til butikkdød i de lokale sentrene som var bygget i forbindelse med bydelsutbyggingen, jfr. Sæter 1993.

7. Rom og fysisk miljø

Problemstillinger og prosjekter som studeres

I de følgende kapitler (8 -15) skal vi nå foreta en beskrivelse og analyse av stedsutviklingsprosjektene og utviklingen av møtesteder i bydelen. Vi vil her gjenta de problemstillinger vi formulerte for denne delen av evalueringen:

- Hvilke prosjekter satses det på, og hvorfor?
- Hvem deltar i planlegging og gjennomføring?
- Hvilke verdier og interesser vinner frem, og hvorfor?
- Hva ble resultatet?

Her er det interessant å se på lokal deltakelse i ulike områder i bydelen, ulike former for samarbeid og utveksling mellom lokale og sentrale aktører, samt ulike perspektiver hos lokalbefolkningen og fagpersoner og institusjoner utenfra. Viktig er det også å se hvilke erfaringer dette har brakt frem, og som kan gi impulser til fysisk planlegging i drabantbyer generelt.

Her blir det også interessant å trekke inn generelle problemer ved planlegging av større prosjekter på bydelsnivå, hvor en er avhengig av samarbeid mellom etater.

I de følgende kapitler skal vi ta for oss tre viktige aspekter ved stedsutviklingen i Furuset-området, den delen av bydelen som ligger rundt det største byggetrinn av blokker, og rundt bydelens kjøpesenter. Disse planprosessene tar utgangspunkt i en plan utarbeidet av *planleggere*, og tar for seg

- bydelsvisjonen
- senterplanen
- Alnaområdet

Mye av kulturprosjektets tid og ressurser går med til tiltak i Furuset-området. Men det har også skjedd ting i de andre områdene av bydelen, som vi går nærmere inn på. Disse trekkene har mer preg av å være *beboerinitierte*, og vi ser på:

- opprustning av stasjonshuset ved Høybråten jernbanestasjon som beboerne rustet opp i samarbeid med kulturprosjektet, samt
- utvikling av Miljøpatruljen og koblingen mellom sysselsettingstiltak og bomiljøtiltak. Til slutt ser vi på
- T-banestasjonen og diskusjonen rundt dens skjebne. Særlig har den offentlige utsmykning vært gjenstand for diskusjon, særlig fordi kunstverket har vært utsatt for mye hærverk.

Gjennomgangen i de følgende kapitler baserer seg på studie av to plannotater som gruppen for stedsutvikling utarbeidet, deltakelse på et folkemøte hvor plangruppen presenterer sine vyer og planer, lesing av høringsdokumenter og plandokumenter i Plan- og bygningsetaten, samt samtaler og intervjuer med nøkkelpersoner.

Fremstillingen er ikke ment å være uttømmende for alt som har skjedd i denne prosessen. Deltakerne ville trolig vektlegge sider ved beskrivelsene annerledes. Vi håper likevel å ivareta de viktigste trekk og poenger ved vår måte å vise planprosessene på.

8. Bydelsvisjonen

Det fysiske miljøet er en tung "endringsmaterie". Ombygging og nybygging krever god planlegging, og er gjerne et arbeid som også krever mange ressurser og fagfolk fra ulike etater og sektorer. Slikt endringsarbeid er også tidkrevende. Innenfor kulturprosjektets økonomiske rammer var det derfor ikke mulig å foreta store utbygginger eller opprustninger. En så likevel muligheten for å mobilisere beboere og fagpersoner og etater i prosjekter som kunne føre til forskjønnelse av omgivelsene, og til utvikling av nye møteplasser. Men prosjektet kom også til å involvere seg i mer storstilte og langsiktige planer.

Vi skal i dette kapitlet beskrive *visjonene* om å samle bydelen, fysisk og symbolsk, slik en nedsatt plangruppe så for seg bydelens fremtidige "identitet."

Ekstern ekspertise trekkes inn i bydelen

Kulturprosjektet tok kontakt med Norsk Form, som laget en ideskisse over aktuelle samarbeidspartnere for en stedsutviklingsprosess¹³.

Faggruppen som fikk i oppgave å utrede en samlende ide for bydelen besto av representanter fra Plan- og bygningsetaten i Oslo kommune, bydelsadministrasjonen på Furuset, to arkitekter og en planlegger. Gruppen hadde også møter med lokale utbyggingsinteresser, som Ikea, som ønsket å sette opp et nytt bygg i bydelen, og Ahmadyia-muslimene, som vil bygge moske i bydelen. To borettslag ble også trukket inn i planprosessen. Furuset idrettsforening, park- og idrett og veietaten i kommunen, senterledelsen, OBOS forretningsbygg, Furuset menighet, m.fl., var også med.¹⁴ Ansvar for oppdraget ble gitt til konsulentgruppen Civitas.

Planene som gruppen utarbeidet er detaljerte, og selv om vi kommer til å gå konkret inn på sider ved dem, kan vi likevel ikke få med alle sider og elementer. Vi legger i fremstillingen først og fremst vekt på det som vi anser som mest relevant i forhold til evalueringen, det vil si i forhold til målene om å utvikle møteplasser og ny stedsidentitet.

Hvordan kan bydelen "leses"?

I kulturprosjektet har vi sett at det ligger en ide om å samle bydelen, både funksjonelt og kulturelt. I tilknytning til arbeidet med stedsutvikling har plangruppen laget to notater som skulle imøtekomme en slik intensjon.

Notatene inneholder tenkning om lokal identitet og ulike lokaliseringsbetingelser i en drabantby som Furuset. Det konkrete planarbeidet funderes i en analyse av bydelen, og en visjon om en mer helhetlig og "lesbar" identitet:

Furuset er en bydel der stedskvalitetene ikke ligger i gamle bygninger eller særegen arkitektur. Bydelens viktigste kvalitet er den grønne bydelen, med store ubebygde områder, nær kontakt med Østmarka og et

¹³ Stedsutvikling, notat av 01.11.94

¹⁴ Fra "Stedsutvikling", prosjektnotat av januar 1995.

gjennomført trafikksystem med bilfrie områder i store deler av bydelen. Likevel fremstår ikke bydelen som noen helhet...Motorveien E6 er det enkeltelement som i dag er lettest gjenkjennelig i bydelen, men den er ikke identitetsskapende. For å utvikle bydelen som en klarere helhet, er det behov for "en annen generasjons byplanlegging". Det vil være mulig å utvikle en mer helhetlig og lesbar identitet...
(*Stedsutvikling*, notat av 01.11.94, side 11)

Det uttrykkes samtidig at stedsutviklingen ikke bare innebærer å utvikle stedet estetisk, men også funksjonelt; "hvordan er det å finne frem for de som ikke er kjent her?"

Selv om Oslo er inndelt i 25 bydeler, er ikke denne inndelingen nødvendigvis "naturlig", i betydningen at den følger geografiske grenser eller bolig- og infrastrukturer. I mange bydeler har en derfor problemer med å se bydelen som en helhet utover det rent administrative.¹⁵

Arbeidsgruppen vektlegger problemet med at bydelen deles i to av E6. Bydelen har dessuten en stor andel innvandrere, "noe som ikke kommer til syne i bydelens uttrykk". Identiteten er dessuten mer knyttet til de fire områdene i bydelen enn i bydelen som en enhet. Boligmassen er preget av både blokker og villabebyggelse, hvert område har overvekt av det ene eller det andre. Bydelen har godt utviklet grøntstruktur. Problemet i bydelen er at bydelen tappes for viktige økonomiske og menneskelige ressurser; folk reiser ut av bydelen for å handle, delta i kulturaktiviteter, m.m. (ibid.)

Plangruppen skisserer langsiktige og kortsiktige tiltak for å holde på befolkningen og knytte bydelen sammen, blant annet et mer differensiert boligtilbud, synliggjøring av den flerkulturelle befolkningen, utvikling av møteplasser, synliggjøring av bydelens historie og historiske spor, økt tilgjengelighet til marka, sammenbinding gjennom vei, utvikling av Furuset senter. Av de tiltak plangruppen går inn i og utreder, er sammenbinding av bydelen gjennom veinett, og utvikling av senterområdet, inkludert moské og nytt idrettsbygg. Bydelsvisjonen består av tre viktige føtter:

- senterutviklingen
- utviklingen av en hovedvei i bydelen
- en grøntplan for bydelen

I fortsettelsen skal vi se litt nærmere på hvordan Furuset som en av de mange oppdelte bydeler kan nærme seg spørsmålet om en felles identitet når det gjelder både symboler og funksjoner.

Veier som fysiske og symbolske forbindelseslinjer

Problemet med at Furuset bydel aldri er blitt planlagt som en helhet, kommer til syne når en vil tenke helhet i dag, mener planleggerne. E6 som skjærer bydelen i to, står som en sterk strukturell skillelinje. Men behovet for å samle bydelen rundt ett senter, skisseres av plangruppen, og målet blir å lage en plan som gjør dette mulig. Løsningen blir nettopp *veisystemet*. Dette innebærer ikke å legge E6 under lokk¹⁶, men å utnytte de kryssende

¹⁵ Dette har også fremkommet når skoleelever skal fylle ut spørreskjemaer. På spørsmål om hvilken bydel de bor i, svarer de ofte med navnet på det lokale området heller enn med bydelsnavnet.

¹⁶ I bydelens eget forprosjekt uttrykkes et ønske om én kilometer overbygg over E6, med parkanlegg oppå, jfr. Forbord, Karlsten og Winger 1992. Dette er ønsket som også formuleres på nytt i det rapporten skrives, særlig på grunn av forurensningsproblemer forbundet med økt trafikk gjennom Groruddalen. Nye

gang- bil- og sykkelveier som finnes på en ny måte. Det samlede punkt blir altså Furuset senter, med veinettet som den fysiske og symbolske forbindelseslinje:

De fire områdene i bydelen skal bindes bedre sammen, slik at lokaltrafikk, syklist og fotgjenger får et hovedveinett som en rød tråd gjennom bydelen. Isolert sett skal bydelsveien sørge for at kommunikasjonen i bydelen mellom boligområder og senteret bedres, og at det ikke kommer gjennomgangstrafikk inn i dette veisystemet. Det er mulig ved omprioriteringer i dagens veinett å få dette bedre til. De store trafikkmengdene som genereres i bydelen gjør det vanskelig å få til en rendyrket bydelsvei i h.t. visjonen...

(Stedsplan-notat, januar 1995, side 5)

Det understrekes samtidig at områdenes ulike møteplasser bør gis mer oppmerksomhet for å kunne fungere bedre, "spesielt bør en se på biltilknytningen".

Bilen får en mer sentral rolle i visjonen. Dette kommer på kollisjonskurs med det allerede godt utbygde bilfrie veinettet bydelen preges av, hvor bilen er holdt unna boligområdene. Gangveier er adkomstnett til boligene, men også til senteret, som huser en T-banestasjon, og med en nybygget bussterminal inn til området. Men for å få det nye senteret til å fungere som et knutepunkt for alle i bydelen, er planleggerens ide at senteret må være tilgjengelig med både bil, sykkel og til fots:

Den nye Furuset hovedvei skal binde sammen en klar avkjøring fra E6 (Furusetkrysset) med de tre lokalsentrene, forbindelser til boligområdene og andre viktige steder i bydelen. Store deler av dette veisystemet med de nødvendige broene ligger der allerede idag, det mangler bare enkelte nye sammenbindinger, og en forbedring av opparbeidelsesstandarden. Den videre utbyggingen av bydelen må bygge opp under dette nye hovedgrepet, Furuset hovedvei. Selve steds karakteren må uttrykkes og utvikles i denne veien, og det må forutsettes en spennende utvikling over relativt lang tid, med skrittvis utbygging i 20 år framover

(Stedsutviklingsnotat av 01.11.94, side 11)

Som vi ser, er tanken at veien skal fungere som bydelens sammenbindende struktur, funksjonelt og symbolsk, og gi bydelen en samlede identitet. "Bedre tilgjengelighet" blir det viktige stikkordet i bydelsvisjonen. Dette omfatter også en opprustning av gang- og sykkelveiene i området.

Problemet er bare at tanken om bilveier i en bydel som før er belastet med tung trafikk, ikke umiddelbart går hjem hos beboerne. Veien som skisseres, selv om tanken er at det skal ta mange år å utvikle denne strukturen, blir av mange sett på som åpning av trafikk inn i boligområdene, til belastning for barn på skolevei og beboere for øvrig. Vi skal komme tilbake til reaksjonen på bydelsvisjonen og de sammenbindende årer som lanseres her, men først skal vi se nærmere på planene for selve senterområdet på Furuset, bydelens hjerte.

undersøkelser av astma blant barn på østkanten har skutt fart i argumenter fra bydelen om forbedringer (div. avisoppslag i uke 3 og uke 47, 1997).

9. Senterplanen

Problemstillinger

Vi skal her gå inn i prosessen rundt senterplanen, da den er en type eksperiment i utvikling av en drabantby, i en form for "annen generasjons planlegging". Den er også særlig interessant i dag, da en diskuterer mulige løsninger for å oppruste drabantbyene bedre som gode bomiljøer. I det rapporten skal skrives, går arkitekt Jan Carlssen ut og hevder at blokkene på Ammerud bør rives, med de diskusjoner som følger i kjølvannet av dette utsagnet. Finnes det andre veier å gå for å gjøre drabantbyene til mer attraktive boligområder ut fra samtidens krav til bomiljø? Kan erfaringene fra Furuset by på noe en kan lære av? Dette vil være viktige spørsmål å stille i forbindelse med gjennomgangen av stedsutviklingsprosjektene i denne bydelen, hvor kulturprosjektet har hatt en sentral rolle.

Furuset senter

Det er Oslo kommune som eier senteret i dag. Noen av sentrene i bydelene i Oslo har et problem ved at de tømmes for funksjoner. De tomme lokalene står der ofte og inviterer både til forfall og hærverk, noe som igjen kan føre til "flukt"¹⁷. Beboerne velger å handle i sentrum eller i de store kjøpesentrene utenfor bydelen eller byen. Dette gjelder også for Furuset senter. I kommunen ligger det derfor et ønske om å avhende senteret til private interesser, eller til bydelen i samarbeid med private. Plangruppen ser det som viktig at eieren er offensiv, tenker helhet og gir senteret en opprustning slik at nye funksjoner kan puttes inn i senteret.

Den nye senterplanen bygger på en funksjonskobling mellom *service, idrett og kultur*, hvor de to siste antas å styrke den første funksjonen. Det planlagte området antas å ha en tett struktur.

Prosjektgruppen ser det ikke som noe mål å ruste opp senteret til noe "regionsenter", da dette vil innebære en altfor stor trafikkbelastning. Men bedre tilgjengelighet til senteret ses som et mål for plangruppen:

Privatbiltilknytningen over Søren Bulls vei som ender i en rundkjøring som en blindvei med parkeringsplasser i en avstand fra senteret er imidlertid for lite attraktiv. I tillegg er det vanskelig for funksjonshemmede å ta seg fram til senteret, og varetransporten må forbedres. Det må utvikles en løsning som gir bedre tilgjengelighet til alle funksjoner i senterområdet, og det må opparbeides 2-300 sentrale parkeringsplasser (uten avgift). Vi tror at veitilgjengeligheten best løses ved en gjennomkjørende hovedvei for bydelens trafikanter i h.t.

bydelsvisjonen

(Senterplanen, side 6).

Men for at senteret skal bli et attraktivt knutepunkt, må funksjonen vitaliseres. Dette gjøres i følge plangruppen og kommunen/bydelen bedre med en *styringsmodell* enn en foreningsmodell, som senteret drives etter nå. I den første modellen er det en drivende eier som leder og koordinerer driften, i den andre har hver enkelt leietaker ansvar for egen drift og vedlikehold, koordinert gjennom en senterforening. Foreningsmodellen er i prinsippet

¹⁷ Dette er også et problem som kom tydelig til syne i bydeler i Drammen, jfr Sæter 1993.

mer demokratisk, men kan romme så mange ulike interesser at kompromisser fører til svak markedsføring og profil.¹⁸

I perioden hvor senterplanen ble utredet, ble det tatt uformell kontakt mellom OBOS Forretningsbygg og Olav Thon, men tanke på fremtidig senterdrift, gjerne i en kombinasjon mellom offentlige og private eierinteresser etter styringsmodellen.

Nåværende funksjoner

I planene legges det vekt på at alle kjøpesenterne i bydelen fortsatt bør ha både handels- og servicefunksjoner lokalt. Senteret på Furuset rommer likevel mye som vanskelig lar seg plassere i de to andre senterne. Furuset-senteret har i dag de viktigste helse- og sosialtjenester, eldresenter og boligkontor. Av kulturtiltak har en musikk-skole, bibliotek, ungdomssenter og møte- og forsamlingsaler, samt svømme- og idrettshall. I tillegg er her posthus og bakeri, flere ulike butikker og et gatekjøkken og en restaurant.

Av ønsker settes det i planen opp politi, kafé, bank, vinmonopol og resten av bydelsadministrasjonens tjenester. Dette siste kan tolkes som en måte å gjøre bydelsadministrasjonen mer synlig på, samtidig som administrasjonen vil kunne fungere som en samlende faktor for bydelen.

Idrett og kultur i senterområdet

I planene skisseres det hvordan behovet for større arenaer for håndballen og ishockeyen kan legges til et nytt idrettsbygg nær senteret. På grunn av behovet for et stort kulturlokale i bydelen (bydelen har nok små og mellomstore) ser en at idrettsbygget kan romme scene/sal for konsert- og teaterproduksjoner, dvs. en scene som for eksempel tilfredsstillende en C-scene for Riksteatret. En viktig kulturinstitusjon i bydelen er 4H-gården på Lindeberg. I de kulturhusplanene som skisseres i opprustningsønskene for gården, rommer ikke gården kravet til C-scene. Men en ser at planene ved gården kan supplere dimensjoner og funksjoner for salen i idrettsbygget nærmere senteret.¹⁹

Makeskifte som del av planprosessen

Vi skal trekke fra to viktige makeskifte som fikk betydning, symbolsk og funksjonelt, for bydelen.

Moskeen

Plangruppens vurdering av plassering av en moske i senterområdet er interessant sett i et flerkulturelt perspektiv, og som del av diskusjonen om hvilke sentrale symboler bydelen skal stå frem med.

I senterplanene må det nemlig finnes en løsning for en moske for ahmadyia-muslimene. Menigheten eier allerede en tomt nær senteret, men plangruppen vurderer tomten som uegnet til formålet, og de eksisterende byggeplaner likeså.

¹⁸ Notat av januar 1995.

¹⁹ *ibid.*:4

Etter et møte med menigheten, kom det fram at dette var likevel den tomten menigheten mest ønsket seg. Blant befolkningen var det protester på at moskeen ville få en såvidt sentral plassering i bydelen.

Ulike tomteforslag hadde vært foreslått, og ulike typer av vurderinger i forhold til disse ble nå gjort av plangruppen, som denne (et annet sted i bydelen):

For en evt. lokalisering av moske på tomta må det oppfattes som noe uheldig at tomten ligger eksponert i et boligområde med gravlunden og kirken rett over dalen.

(Notat side 12)

Her vurderer planleggerne det som uheldig med en slik kirke og gravlund nær boligområdet. Eller menes det at moskeen kommer for nær en annen "norsk" kirke med sin gravlund? I så fall må en tolke utsagnet dithen at de to religionene kommer for nær hverandre symbolsk sett, noe som regnes som prinsipielt uheldig.²⁰

Det kommer frem i plannotatet at "en alternativ plassering på Haugenstua kan kanskje by på noe mindre utfordringer i forhold til tilpasning til naboskap og bebyggelse" (Notat side 13). En moske sentralt plassert oppleves som altfor radikalt for de lokale og sentrale planleggerne.

Plangruppen går inn i forhandlinger med ahmadyia-muslimene. Partene blir enige om å flytte moskeen noe lengre unna senteret, men likevel innenfor senterområdet. Et makeskifte av tomter kommer i stand.

Moskeen fikk til slutt en mer perifer plassering. Dette begrunnes i Plan- og bygningsetaten *faglig*, ved at moskeen representerer en innadvendt virksomhet, og derfor ikke burde ha en så sentral plassering i området. De opprinnelige planer var dessuten ikke gode arkitektonisk sett, mente en, da den siden som vendte mot senteret ville være et parkeringshus og dermed et tomrom. Nå inngår de nye mosképlanene i en ny "urban helhet". I følge Plan- og bygningsetaten er muslimene fornøyd med den nye plasseringen.²¹

IKEA

I planprosesser må en ta hensyn til eksisterende grenser og andre planer i et område. Slik også på Furuset. Senterplanene oppsto samtidig med en annen stor plan i bydelen, og det oppsto også her en *forhandlingssituasjon*. Vi skal se litt på hvordan to store planer, senterplanen og IKEAs byggeplaner i bydelen, kan møtes.

IKEA ønsker å bygge nytt møbelvarehus i bydelen. De ønsker seg en tomt i det store næringsområdet nede ved Alnaelva, Stubberudfeltet, et område som på denne tiden lå under regulering for grøntstruktur. Området inngår som ett av de "eviggrønne" områdene i bystyrets vedtak av kommunedelplanen.²²

²⁰ Grad av toleranse overfor fremmede innslag i arkitekturen er i følge Wiklund (1997) en grunnleggende distinksjon mellom byen og landsbyen. I landsbyen er ofte bebyggelsen lokalt preget, mens i storbyen er arkitekturen mer symbolsk mangfoldig og med et mer komplekst betydningssystem.

²¹ Vi har av ressursmessige årsaker ikke kunnet intervju alle involverte parter i planprosessen

²² *ibid.*:14

Området er opparbeidet som et område for idrett, med ishall, tennishall, klubbhus, stadion for ballspill og friidrett og treningsbaner for fotball. Området er for det meste brukt til organisert idrett, da det ligger utenfor boligområdene og er lite tilgjengelig ved at det omkranses av store veier og industribygg. Plangruppen studerer dette området som IKEA skal ta av, og konkluderer slik:

Stubberudfeltet er opparbeidet som ballfelt og idrettsområde med en nøktern standard. Det mangler tilrettelegging utover de rent idrettslige og er dårlig skjermet mot trafikk og andre forstyrrelser fra områdene rundt (Side 14)

Ved siden av idrettsbanene her nede, er skog- og våtmarksområdet i feltet viktig, blant annet som klimaskjerm. Det er ønske om å utvide grøntarealene langs Alnaelva til en "grønn ryggrad" i bydelen. Dette mener plangruppen best kan skje ved at friarealkorridoren må økes og knyttes opp mot Lindeberg gård. Problemet i området er tungtrafikken som vil redusere kvaliteten til området som rekreasjonsareal (side 14).

Det skisseres ulike løsninger for området. Dersom IKEA skal bygge her, må ikke bygningene ta arealer hverken fra idretten, eller friarealer. Dersom det tas arealer fra idretten, må disse kompenseres ved ulike former for makeskifte, for eksempel med tomter nærmere Furuset senter. Og dette ble realiteten. Det kom i stand viktige makeskifte med IKEA.

Å få IKEA til bydelen kan man ironisk sett si er å få en viktig kulturinstitusjon til bydelen. Men IKEA har samtidig representert en trussel for beboerne. Vil ikke IKEA-planene bety større trafikkbelastning i bydelen? har vært et spørsmål blant beboere som har uttalt seg i avisinnlegg og høringer.

Viktig er det likevel å bemerke at ved IKEAs planer ble det mulig å planlegge større prosjekter i forbindelse med senterplanen. Ved at IKEA fikk kjøpe tomter idretten eide nær Alna, kunne IKEA også være med på å planlegge og bygge ny idrettshall nær senteret, med viktige kulturhusfunksjoner, som stor sal og scene. Planleggingen av idrettsbygget fikk realistiske perspektiver. Den ble ikke stående kun som en visjon.

I bydelsadministrasjonen uttaler en også at IKEA på Stubberudfeltet representerer mindre trafikkbelastning enn om IKEA ble plassert på andre siden av bydelen, slik det ble utredet en periode. Trafikkstrømmen til varehuset ville da gå tvers gjennom hele bydelen via E6, i tillegg til Gardermotrafikken som en ny belastende faktor.

Oppsummering

Senterplanen byr på følgende viktige endringer:

Nye eierstruktur for senteret utredes, fra foreningsmodell til styringsmodell, og nye funksjoner ønskes lagt til senteret for å gjøre det mer attraktivt og samlende for beboerne. En ønsker et større innslag av kommunal service her, og større muligheter for at senteret skal utgjøre en møteplass og romme kulturaktiviteter. Moskeen blir plassert i periferien av sentrum gjennom et makeskifte, idretten får ressurser til å bygge et stort idrettsbygg nær senteret. Kulturlivet tilgodeses ved at idrettsbygget skal romme stor sal og scene. Senteret skal gjøres mer tilgjengelig via bil, da det planlegges en bilvei helt inn til senteret ved at en gate åpnes for trafikk.

Det skjer en "kulturering" av senterområdet ved at nye funksjoner i tillegg til de eksisterende legges hit, dette sammen med en fortettet bygningsmasse skal imøtekomme intensjoner om å skape "en urban situasjon", samt at bilen får en større plass i den bilfrie bydelen. Parallelt finner det sted et makeskifte med IKEA lenger nede i bydelen, hvor intensjonen om å utvikle "den grønne ryggraden" til bydelen skal ivaretas.

10. Reaksjoner på den nye senterplanen

Politisk aksept, men mange reaksjoner

Bydelsutvalget går enstemmig inn for senterplanene (BU-sak 84/95), men inkludert ulike merknader til enkelte sider ved den. Vi skal gå litt mer detaljert inn i bemerkningene fra ulike hold.

Planen har vært ute til høring i de aktuelle offentlige etater, hos de aktuelle brukere med tilknytning til senteret, og beboere og institusjoner i området. Vi finner tre viktige motargumenter mot planen:

- den betyr større trafikkbelastning for beboere og institusjoner for barn i området
- Trygve Lie- parken blir berørt, noe som ikke er ønskelig.
- det er skepsis til at senteret skal rustes opp med nye funksjoner

Planen mottas med harme av mange beboere. Vi finner slike utsagn fra høringsmappen:

- I planen er det framhevet at E6 danner en barriere i bydelen. Dette er vi enig i, men det virker merkelig å foreslå bedre *bil*tilgjengelighet til Furuset senter som et tiltak i denne sammenheng. Det er tilgjengeligheten *til fots* som i dag er problematisk. (To beboere)

Andre beboere er mer arge i formen:

I etatens begrunnelse for dette heter det at den vil "---nedtone E6 som en barriere i bydelen". Dette er et blomsterspråk som savner sidestykke. Det er i dag en rekke muligheter til å krysse E6 både til fots og med bil, som dekker alle tenkelige behov; her slåss etaten mot vindmøller. Å bruke dette som begrunnelse for å anlegge en nye barriere i form av gjennomfartsåre mellom skoler og barnehager er i beste fall verbal røyklegging, og det burde sannsynligvis vurderes av markedsføringsombudet (Beboer)

Beboeren maler det fremtidige trafikkhelvetet for leserne dersom planen settes ut i livet:

Denne nye "motorveien" vil stryke langs veggene på barnehagen som i følge samme plan skal bygges ut, videre oppunder veggen på idrettshallen, gjennom Furuset senter, forbi den planlagte moskeen, og endelig råker den en barnehage til, før den svinger ut i en rundkjøring i Karihaugveien. Genialt...(Beboer)

Veiløsningen anses her som en provokasjon i forhold til beboernes ønsker om mindre trafikkbelastning i bydelen, og særlig for barna. Om skulpturparken sier noen av de samme beboerne:

Disse arealbruksendringene virker svært meningsløse og provoserende kun ett år etter at monumentet og parken med bussterminal sto klar. Trygve Lie monumentet har allerede rukket å bli et samlende symbol i bydelen, spesielt for organisasjoner som arbeider med barne- og ungdomskultur. Det vil således framstå som en uklok bydelspolitisk handling å erstatte denne plassen og parken med et utvidet senter med kontorbygg. (To beboere)

Trygve Lie fungerer i følge disse som et samlende symbol for bydelen, og parken har fått status som et lokalt kultsted og historisk punkt.²³

²³ Kunst gir ofte områder kultstatus, jfr Sæter 1995.

Trafikk

Spørsmålet om trafikk er gjerne det som først får beboere til å reagere. Vi har sett hvordan beboerne i Gamlebyen i Oslo engasjerer seg i forhold til utbyggingen av Gardermobanen. På Furuset har frykten for økt trafikk til Gardermoen, ytterligere forsterket av IKEA-planene, fått nytt liv (bl.a. i Aftenposten i flere oppslag i januar 1997). Reaksjonene på senterplanen føyer seg inn i denne frykten.

Bydelen har i mange år lansert seg som "miljøbydelen Furuset". Med bilfrie boligområder og grønne verdier har beboere og politikere understreket bydelens pre i forhold til frisk luft og natur. Det bilfrie miljø er verdier beboerne ønsker å forsvare.

Symboler

Den lille plassen utenfor senteret ble i 1994 innviet som et nytt sted i bydelen. Den første generalsekretær i FN, Trygve Lie fra Furuset, bydelens stolthet, fikk sitt monument plassert her, og kongen var tilstede og innviet skulpturen og parken. Selv om vi kan karakterisere plassens estetiske utforming som beskjeden, har den likevel fått en plass i beboernes hjerter, etter reaksjonene på senterplanen å dømme. Denne ville innebære at statuen og plassen fikk en bortgjemt og lite sentral rolle i senterområdet.

Det største borettslaget i området, Granstangen borettslag, kommer med sine kommentarer til planen.²⁴ Her understrekes det at de gamle senterplanene nettopp tok hensyn til at området skulle være bilfritt, knyttet sammen av gangveier. De nye planene er stikk i strid med disse forutsetninger, sies det her. En ser på planen som særdeles lite miljøvennlig. Om parken og statuen sier en i brevet:

Borettslaget har med egne midler støttet statuen av Trygve Lie. Parken skaper lys, luft og rom i den konsentrerte bygningsmassen og er blitt svært godt mottatt - og brukt - av beboerne i området... Vi må nevne at forslaget har skapt sterke reaksjoner i vårt borettslag, og styret har mottatt mange henvendelser fra beboerne. Vi foreslår at det utarbeides andre og mindre drastiske løsninger som tar bedre vare på miljøet for alle oss som bor her...(brev fra Granstangen borettslag)

Parken er beboernes park, betalt og opparbeidet som den er i samarbeid med borettslaget. Planen innebærer en provokasjon mot lokal innsats og lokale verdier. Beboerne har et forhold til stedet, synliggjort etter at planleggerne kom inn med nye forslag til bydelsidentitet.²⁵

Planene kommer også på kollisjonskurs med Park- og idrettsvesenet. Her reagerer en særlig på rasering av parken som nylig er utformet. Etaten har ikke andre bemerkninger enn dette, men ønsker å være med i den fortsatte planprosessen, da den berører ulike friområder i bydelen.

En foreløpig oppsummering

Reaksjonene på senterplanen viser for det første at beboere på Furuset engasjerer seg i lokale spørsmål, og for det andre viser reaksjonene også at beboerne har bestemte

²⁴ Brev av 18. august 1995.

²⁵ Dette har paralleller til en studie av Skulpturlandskap Nordland, hvor stedets ulike "identitetssymboler" kom til syne etter at *den fremmede*, landskapskunstneren, kom inn med sine skulpturplaner (Jfr Sæter 1995 og 1996).

erfaringer og følelser knyttet til de nære artefakter og lokale symboler. Beboerne kommer på banen når det er snakk om endringer som berører disse elementer eller områder.²⁶

Planen er del av et kulturprosjekt som skulle sette lokal kultur og barn og unge i fokus. Veiplanene oppleves som en trussel for barn, og det lokale kultsted blir plassert beskjedent på sidelinjen. I sum oppleves særlig veiplanene å være lik mange andre veiplaner, hvor fremkommelighet og tilgjengelighet er det viktigste argumentet, og hvor lokale minner i form av natur eller byggverk ofte overkjøres.

Kulturkollisjoner

Selv om planleggerne samarbeidet med en referansegruppe, bestående av "lokale ressurspersoner og eksterne eksperter", og prosjektleder har trukket med to av borettslagene i noen møter underveis, har planleggerne selv uttalt at deres innfallsvinkel til planene har vært ekspertens. Det har ikke ligget noe ønske om lokale medvirkningsprosesser i planleggingen av området:

Arbeidet har vært positivt i forhold til å finne et språk...Vi har vært stalinistisk, holdt oss beinhardt til en ide. Vi har samlet oss om *en* tanke, denne har vært fremmed for Furuset-beboerne. Det er 4H som har vært *kultur* og *sted* her oppe...Vi har tatt ovenfra og nedad-veien. Vi har sett på dette hele med planleggenes øyne. Vi har presentert noe tydelig som folk har kunnet forholde seg til, men vi har fått mest negative reaksjoner. Moskeen ble en stund hovedsaken, og satt opp mot alle andre verdier.. Noen mener vi har gjemt bort moskeen, kanskje har vi også det, men vi har sett den i forhold til privat og offentlig sfære, og muslimene er fornøyde (Planleggerinnlegg på oppsummeringsmøte om senterplanen, m.m., 3.10.95)

Her innrømmer planleggeren at stedsplanene går på tvers av den lokale kulturen, som han beskriver som preget av 4H. Planleggeren legger nærmest opp til en kollisjon mellom lokale og sentrale verdier, eller ekspertverdier, men ser ikke bort fra at dette kan ha noe for seg som del av en prosess:

Folk er irritert for at kulturbydelsprosjektet trækker på Trygve Lies plass. Kanskje har vi vært for hardhendte her... Prosessen er viktig for bydelen, fordi vi har fått diskutere stedsutvikling. Folk vil noe.(Planleggeren)

²⁶ Reaksjonen på planen viser også noe annet som er interessant, og som inngår i diskusjonen om det er mulig - eller ønskelig - at mennesker i ulike deler av en storby kan knyttes til *steder* og lokale områder. Unge urbanister i Oslo maner til en urbanitet frigjort fra stedlige bånd. Her har også kultursatsingen i Furuset bydel vært brukt som eksempel på at en bydel i Oslo ikke kan være gjenstand for lokaliseringprosesser, som del av en storbystruktur, jfr. Fossen 1995. For såkalte urbanister blir fremkommelighet og mulighet til å pendle mellom roller og steder i byen viktigere. Hvis det *er* slik, og ikke bare at det *bor* være slik, medfører dette at storbybeboere ikke engasjerer seg i lokale spørsmål, eller har følelser knyttet til artefakter og områder i nærmiljøet. I praksis vil en finne mange eksempler på det siste. Også storbyen har sine lokalsamfunn, forstått som beboernes erfaringer med og følelser for stedlige strukturer, noe som ikke minst kommer til uttrykk i lokale utbyggingsprosesser.

Spørsmål om lokaliseringprosesser i storby er også interessante i forhold til teorier om offentlighet (Sennett 1990, Jacobs 1992). Når det offentlige liv i byen mister terreng, kan dette innebære både en fare og en generell fremmedgjøring. Store boligområder mangler ofte et offentlig liv, hvor den overfladiske sivilitet, eller "sosalitet" kan fungere som en form for sosial kontroll. Om mennesker driver med parseller eller sitter på kafe (begge typer sysler preger storbyer som Moskva og Berlin), er dette former for offentlighet. Spørsmålet om utvikling av urbanitet i form av overfladiske sosiale relasjoner er et spørsmål om å utvikle *sosial kapital* (Birgersson 1996), men også toleranse. Sosialiteten garanterer for en kontakt mellom det indre, private og det ytre, offentlige. En slik kontakt gir mennesker kompetanse til å akseptere *forskjeller*, noe som ikke er minst viktig i dagens flerkulturelle samfunn (jfr Sennett 1990). Livet i sovebyer privatiseres og tomrommene kan representere frykt og fare. Stedsutvikling må derfor gi rom for offentlighet mellom husene.

Vi har tidligere vært inne på at moskeen ble regnet som for sentralt plassert i de opprinnelige tomteforhold. I planen har moskeen fått en mindre sentral plass. Planleggeren innrømmer også at "vi kanskje har gjemt den litt bort", og at dette var hensikten. Her har planleggerne arbeidet mer i tråd med beboernes ønsker. Det var mange som reagerte på at den fremmede kulturen ville komme så monumentalt og sentralt inn i bydelen.

Planene skaper diskusjon som resultat av kollisjon mellom lokale og sentrale verdier, eller planleggingskonsepter, men også mellom norske og fremmede kulturverdier. Planleggerne og beboerne er derfor delvis på kant med hverandre, og delvis enige. Beboere fikk i første runde påvirke gjennom sin frykt for en fremmed artefakt, moskeen.

I høringsuttalelsene fra Oslo Handelsstands forening som representerer varehandelen i senteret, er man også særlig bekymret for moskeen, da den kan medføre "negative effekter for forretningsvirksomheten i senteret. Vi advarer mot en slik sammenblanding av senterfunksjoner som vil ødelegge handelsprofilen på senteret" (Notat av 18.08.95).

En ting er å akseptere en flerkulturell bosetting, noe som ikke synes lett i Norge, verre er det å akseptere fremmede kulturers symboler. Dette synes å bli ekstra truende. Moskeen på Grønland har fått forbud av naboene mot å bli smykket ut med sine kjente ornamenter. Den skal være mest mulig usynlig. Fremskrittspartiet har som alltid klare meninger om fremmede i landet vårt, og de uttaler seg også om saken på Furuset:

Den foreslåtte plassering av moske fører til at denne bygningen vil fremstå som det mest synlige landemerke og den mest identitetsskapende bygning i hele bydelen. Dette vil være i dårlig samsvar med Groruddalen og Furusetbyens historie, kultur og sin egenart... Furuset fremskrittsparti ser seg lite tjent med, og har liten forståelse for å ha en kjempemoske på Furuset, når bygningen vitterlig vil frekventeres av mennesker fra hele byen (Vedlegg 2 til BU- sak 84/95).

Symboler blir mer synlige i en bydel enn i byen sentralt.²⁷ At bydelens moske skal besøkes av folk fra hele bydelen, er et poeng for ikke å la den bygges her. I motsetning til 4H-gården, som bydelen smykker seg med på grunn av alle de besøkende fra hele byen, blir tilsvarende besøk til en moske noe annet. Denne bygningen går på tvers av den lokale historie og den lokale identitet. 4H-gården er i tråd med norsk bondekultur, og legitim i "den grønne bydelen", med alle innflytterne fra landet.

Subkulturer og utsatte grupper

I området noe lengre unna selve senterområdet er borettslaget, Øvre Furuset Borettslag, mest redd for stoffmisbruk og kriminalitet, som de ser vil øke med den nye planen. Dette begrunner de med at senteret er tilholdssted for unge stoffmisbrukere. For disse beboerne representerer planene en utvidet arena for en subkultur i bydelen. Dette borettslaget er også bekymret for trafikkbelastningen planen vil medføre, og stemmer den ned.

Oslo fylkeslag av Norges handikapforbund ser at planen ikke har utredet spesielle hensyn for funksjonshemmede. Her peker en på at avstanden mellom parkeringsplassen og senteret er for stor for funksjonshemmede. Denne gruppen er ikke som mange andre opptatt av bilfritt miljø, men tvert imot bedre tilgjengelighet, noe som kan innebære bedre vilkår for bilen. Her peker en særlig på behovet for merkede parkeringsplasser for funksjonshemmede og skilting for øvrig. Tonen er mer positiv til planene enn en ser ellers.

²⁷ Jfr. Wiklund 1995.

Folkemøtet

Bydelsvisjonen med sine tre satsingsområder, senterplanen, veiforbindelsen og grøntplanen, ble presentert på et folkemøte i Furuset senter, med kulturministeren til stede, samt byrådsleder for kultur. Salen var fullsatt, og det kom mange ulike synspunkter til uttrykk i løpet av møtet. Blant de som tok ordet utenom de som skulle presentere planen eller sto på talelista for arrangementet, var disse:

Lærer
Ledelse for 4H
Furuset idrettsforening
Muslimene
Furuset handikaplag
Natur og ungdom
Helsesøster
Representant for de frivillige organisasjoner
Representant for musikkorps i bydelen
Enkeltboere
Akers Avis

På dette møtet var det viktig for oss som evalueringsinstans å høre hvordan de som var tilstede artikulerte seg i forhold til den konkrete planen, men også en anledning til å bli kjent med beboernes fremstillinger av hva vi kan tolke som lokale verdier, eller "lokalkulturen", om det skulle finnes noen slik, eller flere slike. Når planleggerne kommer inn med endringsforslag i forhold til fellesområder, er dette gjerne en anledning hvor verdier spissformuleres og lokale artefakter eller områder defineres på nytt.

På folkemøtet ble deler av planene møtt med relativt stor skepsis. Den ble satt opp mot lokal kulturinnsats, som frivillige organisasjoner, musikkorps, idrett og 4H:

Endelig kom det en pott til bydelen (gjennom kulturprosjektet) som vi kunne søke på. Men det skulle være enten nyskapende, eller profesjonelt. Jeg trodde jeg var profesjonell nok..(fra en friv. org.)

Blant innvendingene var at planen (og kulturprosjektet) tilsidesatte lokal kompetanse, at "utvikling av bydel" ikke nødvendigvis innebar å utvikle tilhørighet, at planleggerne var redde for en grønn bydel ("verdefobi"), mv.

Idretten og det lokale kulturliv fikk en viktig plass i diskusjonen. Noen ville forsikre seg ved oppklarende spørsmål om at disse virksomhetene fikk bedre kår ved de nye planene, andre påpekte at dette ikke skjedde.

4H-gården ble et fremtredende tema på møtet. Denne ble av flere nevnt som den viktigste kulturinstitusjonen og "stedsidentiteten" i bydelen, og noen hadde en bønn til kulturministeren om å være med på å redde dens fremtid. Folkemøtet fant sted like etter et avisoppslag om at en i opprustningen av denne gården fikk reduserte bevilgninger fra kommunen. At gården ble et dominerende trekk ved møtets innhold, må ses på bakgrunn av slike opplysninger, noe som viser at 4H-gårdens skjebne opptok beboerne mye. Folkemøtet ble en anledning til å uttrykke frustrasjoner rundt dette, ved siden av kommentarer til den konkrete planen.

Landskapsarkitekten som hadde vært inne i forbindelse med bydelsvisjonen, sa dette under møtet:

Vi har ikke funnet Furusets steds karakter. Vi må finne andre kriterier på steds karakter enn for eksempel i Lillesand. Bydelen består av fire separate enheter som noen sentralt fant ut skulle ha en administrativ enhet. Planene må ivareta mangfoldet her oppe, og hele befolkningen her oppe må tro på planene...(etter våre notater, og med forbehold om upresis gjengivelse).

Furusets steds karakter kan neppe defineres dersom en ikke tar med de sosiokulturelle aspekter, i tillegg til de fysiske og visuelle. I denne konteksten ser vi hvor tett sammenvevd disse er. Stedet defineres av beboerne ut fra sin bruksverdi, ut fra vaner, virksomheter og ritualer. Bydelen er preget mer av rurale enn av urbane verdier. Det viktigste for befolkningen på Furuset er å forsvare den grønne bydelen. Dette ser vi også når denne rapporten skrives, hvor den økende trafikken gjennom bydelen på nytt er på beboernes dagsorden. Noe ironisk kom trafikkproblemene til uttrykk slik på folkemøtet:

Den største kulturinstitusjonen på Furuset er Norges Veivesen, men de frivillige organisasjoner er også viktige...

Senterplanene er langt på vei et urbant konsept, som i første omgang så ut til å kolliderer med de lokale stedsverdier.

Planen har nok mange gode funksjonelle og estetiske fortrinn slik den har tatt form etter hvert, noe vi kommer inn på nedenfor. Sett utenfra kan en likevel stille spørsmål om hvilke utviklingskriterier en skal legge til grunn når en snakker om "utvikling av en drabantby", de rent arkitektonisk-funksjonelle kriterier, basert på profesjonelle vurderinger, eller de sosiale vanene som har gitt bydelen form etter at beboerne har preget den med sine omveier og snarveier, hvor området utenfra kan vurderes som både "herpa", "rotete" og lite urbant.²⁸

²⁸ Ord brukt i samtale med en av planleggerne.

11. Planen revideres

Etter at høringsrunden hadde brakt ulike kritiske momenter inn, ble det utarbeidet et nytt planforslag for senterområdet.²⁹ I innledningen til planen, som er utarbeidet i samarbeid med bydelen, oppsummeres og lanseres den slik:

Senteret får større tilgjengelighet, hensiktsmessige byggeområder, høyere kvalitet på uteområder, og blir tilknyttet flere arbeidsplasser. Dette er kriterier som kan bedre konkurransen for forretningssenteret og bidra til å gi bydelen en samlende identitet. (Endret reguleringsplan side 1).

Planen sies slik å tilfredsstillende både tilgjengelighet og større vitalitet, og forutsettes samtidig å ha en identitetsskapende funksjon, det en i utgangspunktet hadde satt seg som mål for området, i tråd med kulturprosjektets ideer.

Bilen må vike

Den opprinnelige gjennomkjøringen med bil er lagt på is, dette som i planen møtte stor motstand fra beboerne. I stedet er kommet en såkalt "sentergate", 20 meter bred, med fortau, beplantingssone og sykkelvei på begge sider, samt biltrase i midten. Dette kalles på fagspråket en "MPG"-gate, som betyr "miljøprioritert gjennomkjøring som ivaretar hensynet til de myke trafikanter".³⁰ Det er nå kun kollektivtrafikk som har adgang helt inn til senteret, regulert ved en "bussluse" i begge ender av gaten. Dette vil samtidig tilfredsstillende kravet om fortsatt bilfritt senter, samtidig som det gir større muligheter til styrke kollektivtrafikken ved å koble buss med bane, og til at flere områder i bydelen nås fra senterområdet. Oslo Sporveier har ved den nye planen sagt seg interessert i å bygge ut en ekstra bussrute, som blant annet skal innom Høybråten, et område i bydelen som pr. i dag kun har togforbindelse ut.

Trygve Lie - plassen bevares i hovedsak som den er.

Estetiske kvaliteter i det offentlige rom

I planen ligger det noen klare hovedambisjoner for området, som god adkomst, etappevis utbygging, og det en kaller "kvalitetskrav" i arkitekturen og det offentlige rom. Dette siste konkretiseres i planen gjennom ulike dimensjoner.

For planleggerne legges det vekt på andre kriterier for lokal identitet enn det som kom til uttrykk på folkemøtet, og som bygger på en faglig forståelse av arkitektur og (by)rom:

Furuset senterområde virker i dag utflytende og uferdig, med veier og bygninger uten sammenheng. Ser man på regulering og eiendomsgrenser, er det vanskelig å finne en overordnet struktur. De elementer som gir området en viss karakter, er boligblokkene, som med felles retninger (står) vinkelrett på hverandre og sammen med gangveiene har en viss ryddighet. Selve senteret er lavt beliggende og har for lite volum mot syd til å danne en vegg i området. (Endret reguleringsplan side 17)

En understreker at materialene som velges i utbyggingen skal gi en "verdige og varige karakter". Materialbruken skal være "tyngre murale materialer som tegl, naturstein eller tilsvarende". Bebyggelsen skal henvende seg mot sentergaten og "ha en utadvendt karakter". Det skal legges til rette for et godt utemiljø på bakkeplan. Ubebygde områder

²⁹ "Furuset senterområde - endret reguleringsplan - forslag til bystyret", 1996.

³⁰ Senterplanen side 11.

skal gjøres tiltalende og stelles gjennom beplantning, ikke brukes som lagerplass. Disse områdene skal ha parkmessig karakter, og "skal være presis og beplantet areal som avsluttes med kantstein". Parkeringsarealene skal også omkranses av trær og beplantning. Sentergatens to innganger skal ha en portal som også skal fungere som fartsdempere, og inngangsparti og tårn skal gi identitet til senteret.

Orden

En kvalitet som nevnes ofte fra plan- og bygningsetaten er begrepet om *orden*. Dette regnes i seg selv som en estetisk verdi, men er også et begrep som skal dekke intensjonen om helhet i planleggingen:

Den nye sentergaten gir området et fast ordnende element, som forholder seg til boligblikkenes retning. Planforslaget vil gi området et tettere bymessig preg. Dette oppnås ved bygningsvolumene som skal forholde seg bevisst til gaten, samt nybygget foran senteret som danner en vegg i det felles uterommet, og markerer bydelsadministrasjonen som den viktigste bygningen i området (Endret planforslag side 17)

Ordenssansen uttrykkes blant annet ved at bygningene og uterommene fungerer i forhold til hverandre, at uterommene har parkkvaliteter og portaler og plasser er markerte, at arkitekturen og uterommene representerer mer "ro og ryddighet", at en har fått "en mer urban situasjon".³¹

Urbane kvaliteter

I den nye planen forsøker en å urbanisere stedet, både estetisk og funksjonelt. Dette er interessant i forhold til de mange tomrom som finnes i drabantbyer, og som ikke inviterer til opphold. Furuset-området ble på 70-tallet planlagt som en bydel som skulle preges av store naturrom mellom blokkene. I den nye planen ligger intensjoner om senterområdet som et rom med bykvaliteter, med lukking, helhet og orden som bærende prinsipper.

Kan en planlegge et sted og de sosiale møter?

Dette reiser spørsmålet som ofte må stilles i forbindelse med byplanlegging; er det mulig å *planlegge* et byrom som trekker menneskene til seg? Må utvikling av sosiale møter baseres på at området selv "eser" ut som knoppskyting av allerede eksisterende vitalitet, som en prosess som vokser ut fra stedet selv, basert på en indre forutsetning for levedyktighet?

For en som besøker bydelen, fremstår den som en bydel med mange "tomrom". Det er få mennesker å se i uterommene her, og en stiller spørsmålet om dette kommer av de fysiske kvalitetene og romløsningene i bydelen. Planleggerne forsøker ved den nye planen for det sentrale området i bydelen å legge bedre til rette for et liv mellom husene, og en form for offentlighet som kan gi bydelen en ny vitalitet. "Blikket utenfra" har sett noen muligheter for å planlegge det sosiale møte, og en økt kontakt mellom befolkning, sted og tjenester i bydelen.

Det store spørsmål blir om senterplanen lar seg realisere, med de funksjoner senteret er tenkt å romme. Idrettshallen står når dette skrives foran byggestart, og det kommunalt eide senteret er høsten 1997 lagt ut for salg til private interesser.

³¹ Intervju med en leder i plan- og bygningsetaten.

Selve byggingen lar seg kanskje lettest gjennomføre. Det store spørsmålet kan dreie seg om driften. Vil beboerne komme til bruke senteret slik det er tenkt? Kan det utvikles til en vital møteplass for bydelen? Dette gjenstår å se.

Bydelen har et befolkningsgrunnlag som en middels norsk by. Kommer bydelens offentlige tjenester også til senteret, vil behovet for stoppesteder i senteret øke, og synergieffekter kan oppstå. Bydelen har gjennom den nye planen muligheter til skape en kombinasjonen av service og urbane aktiviteter. Oslo sentrum ligger like ved for aktiviteter og tilbud en ikke finner i bydelen. Kombinasjonen av sentrum og periferi i storby kan gjøres om til mulighet, hvor det lokale ivaretar behov en ikke søker i sentrum. Det lokale og det sentrale hører den klassiske storbyen til. En bydels kroer, grønnsakmarkeder og parseller³² kan være like viktige for beboerne som de ulike tilbudene en søker i storbyens city.

³² Jahn Otto Johansen snakket i et radiokåseri i NRK P2 påskeaften 1997 om "hans Berlin", og foretok en interessant analyse av "det lokale" i storbyen. Her ble "det urbane" tett forbundet med de små bevegelser, aktiviteter og landemerker i lokalområdet, og hans bydel sentralt i Berlin hadde mange av lokalsamfunnets kvaliteter.

12. Alna - en ny livsåre i bydelen?

Planleggingen av senterområdet har hatt noen ringvirkninger, som er interessante sett i et miljø- og kulturperspektiv. Vi skal her kort se litt på hva planene for "den grønne ryggraden" til bydelen dreier seg om, da de hører sammen med de planprosesser vi har beskrevet hittil.

I forbindelse med at IKEA ville kjøpe tomten på Stubberudmyra, måtte en altså vurdere hele bydelens reguleringsbestemmelser og tomtearealer på nytt, og i en ny helhet. For å oppsummere essensen: IKEAs byggeplaner ville bety tap av friarealer i nedre kant av bydelen, et område med mye industri. Tapet måtte kompenseres. De ulike tomtebytte som da kom i stand, betyr at idretten, hvis viktigste områder i dag ligger ved E-6, får nye arealer nærmere Alna. Planene rundt Alna, som lenge har ligget på beddingen, kunne gå inn i en ny og aktuell plan; stedsutvikling i Furuset bydel. Alna skal bindes til bydelen på en ny måte som kan invitere til bruk av befolkningen, ikke bare i forbindelse med idrettsaktiviteter. Planlegging av Alna-parken har derfor fått ny fart og aktualitet i bydelen i dag.

Fra bydelens side understrekes også at det er mer aktuelt enn noensinne å regulere hele dette området på nytt, da en anser at den nye flyplassen på Gardermoen vil gjøre området attraktivt for nye næringsinteresser.

Et område fylt av konflikter

På befaring i området slår kontraster mot en; arealer i bruk av industrien, med søppel slengt i veikanten, rundt næringsområdene og langs elvebredden, og områder bestående bare av vegetasjon, ja endog trollskog. Området gir følelser av overgrep og hensynsløshet, overfor området og mennesker i Groruddalen. Vår turledsager fra bydelen forteller om avfall gravd ned i jorden. Sammen med overflatens løse søppel forteller dette sin tydelige historie om at området er like mye byens avfallsdyngel som et nærings- eller naturområde.

Tanker om klasseforskjeller er nærliggende i det en vandrer i dette området. Dag Østerberg beskriver Groruddalen som en følge av kryssende prosjekter, og "intet område er så planlagt som Groruddalen, men alle planene har krysset hverandre og frembrakt et temmelig rotete og heslig sluttprodukt".³³ Klassekonflikter ligger i bunnen av Groruddalens strukturer, hevder Østerberg. Dette kommer til syne ved at veianlegg og bygg legges hit på tvers av beboernes interesser.³⁴ Rundt Alna forsterkes denne strukturelle konflikt ved områdets avfallspreg.

Planer og visjoner

Alnaområdet omtales i våre omtalte plannotater som del av "bydelens grønne ryggrad", og er del av grøntplanen i de visjonene vi har beskrevet i kapittel 8. Og det kan ikke være tvil om at her ligger et potensiale for opprydding og nyskaping.

³³ Østerberg 1991, side 174.

³⁴ At beboere på vestkanten i Oslo klarte å forhindre, eller evt forsinke, bygging av containerhavn på Filipstad, og fikk flyttet blikket og planene østover, kan være et godt eksempel å bruke her.

Som en videreutvikling av stedsplanene på Furuset, har Park- og idrettsvesenet i samarbeid med Holthe/INBY utarbeidet en disposisjonsplan for Alna-området, med innspill fra bydelsadministrasjonen, Alnaparkens venner og Oslo Idrettskrets.

I innledningen til denne planen sier en:

Områdets spennende og varierte naturgrunnlag utgjør en betydelig ressurs. En frodig vegetasjon og Alna som slynger seg i dalbunnen har et betydelig potensiale både i rekreasjons- og undervisningsøyemed. I forslaget til kommunedelplan for Groruddalens sentrale deler blir det lagt stor vekt på å utvikle friarealene langs Alna (Disposisjonsplan for Alnaparken side 2).

Planen inneholder en beskrivelse av følgende potensialer:

- Fotballbaner
- Klubbhus
- Sandvolleyballbane
- Ridesti
- Areal for hundedressur
- Gangveier
- Natur og rekreasjon
- Parkering

Det vektlegges at området knyttes opp til 4H-gården og Furuset senter gjennom turstier for gående, ski, skikjelkepigging, hest og rullestol. Elven skal demmes opp i damområder og gi muligheter for fiske, tilrettelagt for handikappede. Vegetasjonsrammen forsterkes, og det avsettes områder for picnic og grilling ved bord og benker.

Det jobbes nå politisk for å få områdeplanen gjennom som del av den ordinære investeringsplan i området. Det er i dag politisk enighet om at området skal prioriteres i større grad enn tidligere, da det er viktig for det nye byrådet i vise til gode miljøsaker i Groruddalen.³⁵

Planene for Alnaområdet er uttrykk for at en ser at østkantens fysiske strukturer trenger en spesiell oppmerksomhet. Etterkrigstidens grådige oppbygging og arealdisponering etterlater oppryddingsprosjekter en masse. Så får en heller svelge at en slår politisk mynt på disse "gjenreisings"-prosjektene. Det gjenstår så å se om dette kun var valgpropaganda.

³⁵ Fra samtale med informant fra bydelsadministrasjonen

13. Stedsplanlegging i drabantby – en ny faglig utfordring?

Vi skal i dette avsnittet se litt på hvordan selve planprosessene er blitt gjennomført og forvaltet. Presentasjonen her bygger i hovedsak på samtaler med nøkkelpersoner i planprosessen tilhørende "Seksjon for innsendte planer, Oslo Øst-Syd" i Plan- og bygningsetaten. Samtale ble foretatt våren 1996, med korrigering og oppdatering våren 1997. Fremstillingen vil være en gjennomgang av prosesser som allerede er beskrevet, men som her vil fokusere på den kommunale forvaltningen i prosessen.

Spørsmålet er om planprosessene som ble satt i gang av kulturprosjektet har brakt noen nye byplanerfaringer med seg, og kanskje særlig erfaringer som kan ha betydning for "annen generasjons planlegging" i boligområder.

Arkitektur og materiell kan kalles en form for "kulturelle etterslep". I dette kan det ligge en innebygd motsigelse, og en barriere for sosial endring. Befolkningsgrupper kan bli "hengende fast" i det trege feltet. Fysiske omgivelser, som arkitektur, teknologi og veier, tilhører det vi kan kalle et *praktisk - tregt handlingsfelt*.³⁶ Sosiale strukturer og relasjoner kan "utskiftes", men nye relasjoner skal likevel fortsette å leve i gamle landskaper.

Et eksempel kan være at drabantbyene av i dag må tilfredsstille nye livskrav, både ved at de befolkes av mennesker fra ulike kanter av verden, men også fordi næringsstrukturer og transportmønstre har endret seg siden drabantbyene ble bygget. Etterkrigstidens Oslo var preget av sosial boligbygging, og med hoveddelen av arbeidsplassene sentralt plassert i byen. Dette medførte en tydelig adskillelse av boligområder og områder for handel og næring. Det er en gryende erkjennelse av at sovebyene mangler noen vitale funksjoner som etterspørres i dag, særlig også fordi strømmen går på tvers av den entydige sentrum-bydelreisen. I dag lokaliseres næringer i byens periferi, og "tegnindustrien" gjør det mulig å virke mer lokalt, da den ikke på samme måte er avhengig av tunge industribygg. Dette er trekk en ser i alle vestens storbyer i dag.³⁷

Slike nye lokaliseringstrekk kommer også til syne på forvaltningsnivå, hvor sentraladministrasjonen i Oslo har som mål å utvikle og desentralisere forvaltningen ytterligere. Dette har tatt form som forsøk i *områdeforvaltning*, som er tjenesteutvikling på lavere nivå enn bydelsadministrasjonen. Dette gjøres i et ønske om å samarbeide nærmere med brukerne hvor de bor, og der offentlig forvaltning og privat sektor kan inngå i nærmere samarbeid innen tjenesteutvikling og kulturtiltak.³⁸

Uforenlige planer

Plan -og bygningsetaten ble koblet inn tidlig i forbindelse med senterplanen, og har naturlig nok hatt en sentral rolle, da en i fysisk omstrukturering må forholde seg til allerede godkjente reguleringsplaner. Er nye planer i strid med foreliggende reguleringsplaner, må en gjennom nye planprosesser, hvor etaten må forberede og politikerne ta stilling til nye

³⁶ Dag Østerberg 1975

³⁷ Jfr. Francois Ascher 1995

³⁸ Nørve og Sæter 1996

forslag. Plan- og bygningsetaten skal representere en objektiv part som skal forvalte lover og regler i utbyggingssaker.

Ved oppstarten forelå det flere forskjellige innsendte planer som i følge Plan- og bygningsetaten delvis var uforenlige, som plan fra Nordby bakerier, et større industribygg som ligger i senterområdet, mosképlanen, planer for ishallen. De lå også oppå hverandres tomter. Bydelen hadde ønsket om en mer helhetlig løsning, og bydelsadministrasjonen ved kulturprosjektet, henvendte seg Plan- og bygningsetaten for hjelp til å finne denne.

Plan- og bygningsetaten er ikke bemannet til å drive egen planlegging, utover det fastsatte arbeidsprogram som settes opp i god tid i forveien og i konkurranse med overordnede store planoppgaver. Etaten har også begrensede midler til å utvikle helhetlige planer ut fra de innsendte planforslag.

Slik etaten opplevde det, ble kulturprosjektet på Furuset derfor en viktig drivkraft, ved siden av å være initiator for planprosessen. Kulturprosjektet sto også mer fristilt. Det representerte ekstra ressurser i bydelen, og kunne ved dette tillate seg å arbeide med visjoner for området, der ulike elementer ble sett i en større sammenheng. Bydelsvisjonen som kulturprosjektet fikk utarbeidet, kunne legges til grunn for konkrete planprosesser. Det ble i følge Plan- og bygningsetaten også etablert en særlig god kontakt med politikerne i bydelen. Dette kunne skje via kulturprosjektet.

En sterk privat interesse

Å fristille seg fra eksisterende tomtegrenser, hvor målet var å få til makeskifte, var viktig i denne spesielle planprosessen. Gjennom at en sterk privat utbygger, IKEA, kom inn i bildet, lot ulike ønsker og planer seg gjennomføre. Kapital fra en sterk tomtekjøper gjorde det mulig å rydde plass for tomt til idrettshall nærmere boligområdene, noe IKEA tok ansvaret for å utrede byggingen av, og å samle beslektede bruksområder i en ny helhet, slik en også kunne med friområdene langs Alna.

Roller og samarbeidsprosesser

Som vi har vist, var senterplanene bygget på samarbeid og forhandlinger mellom ulike parter, og dette var det interessant å få vite noe mer om. Hvordan hadde en tung kommunal etat opplevd disse samarbeidsprosessene?

Her ble det vektlagt at prosessen hadde mange aktører med ulike roller som etaten måtte forholde seg til:

Vi var ulike aktører med ulike roller. Kommunen kan ikke ivareta alles interesser. Vi blir heller ikke brynt på våre interesser hvis vi ikke har en dialog (Avdelingsleder, Plan- og bygn.)

I Plan- og bygningsetaten vektlegger de den gode kommunikasjonen med bydelen og politikerne her. Kulturprosjektet kunne bidra med fagpersoner som snakket samme språk som fagfolkene i etaten, noe som ikke alltid er tilfelle. Bydeler har sjelden fagfolk på dette området.

Ikke bare visjoner, men reelle byggeplaner

Spesielt i samarbeidet var også dette at bydelen hadde ulike private interesser med reelle byggeoppgaver. Disse representerte det realistiske i planene, og gjennomførings-

perspektivet. Dette er interessant i forhold til andre byggeprosesser i byen. Tidligere kunne kommunen i større grad operere på upløyd mark. I dag er det i reguleringsområdene mange private interesser inne i bildet som kommunen må forholde seg til:

Vi har områder i byen som i større grad skal transformeres nå, de private har ansvaret her. Før kunne kommunen bygge på upløyd mark, i fortettingsprosjekter av i dag er det mye mer aktuelt med transformasjon av områder, dette krever samarbeid med private (Avdelingsleder, Plan- og bygn.)

Stedsplanleggingen på Furuset har derfor, slik informanten fra Plan- og bygningsetaten ser det, representert en ny erfaring i samarbeidet mellom offentlige og private interesser på utbyggingsområdet. Her har det vært snakk om *transformasjon* av et landområde som allerede er bebygget. Samarbeidet har bestått av forhandlinger over bordet, samt gi og få -prosesser hvor nye grenser er trukket opp. Plan- og bygningsetaten har opplevd seg mer som en samarbeidspartner enn en motpart i denne prosessen, et inntrykk de mener hele gruppen deler.

En viktig erfaring er også dette at kommunen kunne samarbeide om planforslag fra ulike forslagsstillere. Dette er interessant for en etat som i hovedsak skal vurdere isolert ulike innsendte planer. Her kunne de ulike forslag forenes i tråd med en helhetlig visjon. Og dette at området hadde hatt ressurser til å utarbeide en visjon, vektlegges som et særlig viktig fundament for planprosessen.

En plan med overføringsverdi?

Planprosessen i Furuset-området har synliggjort ulike sider ved en slik prosess, som vi vil oppsummere, og som kan bety noe for lignende prosjekter. Vi skal trekke frem noen spesielle forhold knyttet til de ytre rammebetingelser:

- Bydelen hadde ekstra ressurser til å leie inn ekspertise utenfra for å utarbeide en visjon
- De ekstra ressursene, representert ved et tidsavgrenset prosjekt, kunne fungere som initiator og formidler mellom sentrale og lokale aktører, inkludert politikere.
- Plan- og bygningsetaten kunne inngå i samarbeidsprosesser med private aktører i et område som krevde transformasjon
- En helhetlig visjon i bunnen gjorde at en kunne fristille seg fra tomtegrenser, og inngå i fruktbare makeskifter

Sett fra planleggerperspektiv er dette en god situasjon. Visjoner, ekstra ressurser, frirom og samarbeid åpner opp for bedre *kvalitet* i planleggingen, noe som en i Plan- og bygningsetaten understreker som et viktig mål for prosessen.

14. Noen avsluttende refleksjoner rundt stedsutviklingsprosessen

Planleggingsmyndighetene i stat, fylkeskommune og kommune skal fra et tidlig tidspunkt i planleggingsarbeidet drive en aktiv opplysningsvirksomhet overfor planleggingsvirksomheten etter loven. Berørte enkeltpersoner og grupper skal gis anledning til å *delta aktivt* (vår uth.) i prosessen. (Plan og bygningsloven, 1989, § 16)

De kritiske innvendinger mot planprosessen i senterområdet av Furuset, er at den langt på vei har vært en plan styrt ovenfra, fra planleggere og utbyggerinteresser. Beboerne kunne i liten grad være med fra begynnelsen av. Planprosessen har derfor mindre preg av medvirkningsplanlegging, noe som fokuseres sterkt i planlegging i dag.³⁹

Visjonen ble utarbeidet ut fra fagfolkernes blikk på stedet, hvor veier og tilgjengelighet til senteret skulle symbolisere helhet. Etter at planen var skissert, ble den presentert på et folkemøte i bydelen, og siden lagt ut til høring. Medvirkningen tok form som informasjon og høring, som *reaksjon* mer enn som *aksjon*.

Beatley skiller på tre former for medvirkning i planlegging (Holsen 1997). Den ene formen kalles direkte, eller deskriptiv, representasjon (*descriptive representation*), der involverte grupper og organisasjoner har representanter i plangruppen tilstede fra begynnelsen av. Den andre formen for lokal representasjon kan være en "opinionsgruppe", bestående av personer som mener å representere den alminnelige og mangfoldige opinion i området (*opinion representation*). Den tredje formen består av en gruppe som følger med i diskusjonen underveis, og som fatter selvstendige beslutninger ut fra egen dømmekraft om hva som gavner de som bor i området (*trustee representation*).

I kulturprosjektets ånd, hvor målene om lokal kulturdeltakelse er viktig, ville det være naturlig med den første formen for representasjon, den deskriptive formen. Ikke minst ville det være naturlig å invitere barn og unge, som den sentrale målgruppe for prosjektet, men også eldre, de berørte borettslagene, m.fl., med i plangruppen fra begynnelsen av. Dette ville selvfølgelig være en mer krevende prosess. Men høringsrunden gjorde det likevel nødvendig å bruke tid på å endre planene. Høringen gir dessuten bare rom for reaksjon, ikke aksjon; i en reaksjonsprosess er det allerede noen som har sett, tenkt og tegnet. "De modellsterke"⁴⁰ legger premissene, reaksjonene kan ha nyskapende effekt innenfor allerede optrukne rammer.

Dette spørsmålet er interessant i forhold til franske erfaringer. Sosiologen Michel Conan (1996) har studert flere prosjekter hvor medvirkning i planlegging av boligområder har

³⁹ Jfr. Birgersson 1995

⁴⁰ Sosiologen Stein Bråten (1982) bruker begrepene "modellsterke" og "modellsvake" i analyse av samarbeids- og endringsprosesser. De modellsterke har *modellmakten*, de legger premissene.

vært sentralt. Han har funnet at viktige grupper ofte utelates fra slike prosesser, eller at prosessen, når alle er med, blir preget av tekniske diskusjoner heller enn visjonen eller den overordnede ide. Conan har tro på at planleggerne foretar analyser som fanger opp beboernes og stedets ritualer, i en form for stedlig kulturanalyse som del av planprosessen. I dette tilfelle ville en slik analyse innebære at de bilfrie og grønne verdier, samt kultstedet, ble tatt mer på alvor og fikk en mer sentral plass i senterplanene. Dette kom det til å gjøre senere, men etter nye runder med planlegging.

I planleggingsteori vektlegges også i noen tilfeller problemet med forskjellen i språkbruk og perspektiver hos *the insider* og *the outsider* (Buttimer 1980), og forholdet mellom lokal kultur og byråkratisk kultur i kommunikasjonen rundt planprosjekter (Tauxe 1995). I et slikt perspektiv stilles spørsmålet om ekspertene utenfra er i stand til å planlegge slik at brukerne kan leve med og i landskapet, som et sted, bestemt som et område hvor det er bruken og handlingene, og ikke bare "figurkvalitetene" (Jfr. Norberg-Schulz 1978) som definerer stedet.

Den *sosiale stedsanalysen*, som omfatter kulturell betydning for de som lever i det aktuelle landskapet, er altså viktig.⁴¹ Trygve Lie - parken kan brukes som et eksempel på dette:

...Vi fikk ingen signaler om denne plassen underveis: Vi innrømmer ærlig at vi ikke forsto at den hadde en slik plass i folks hjerter. Men vi har tillatt oss å ta imot bemerkninger etterpå. Dette er nettopp vitsen med *offentlig ettersyn* - å få signaler. Prosessen i seg selv var viktig. Det ble en mye mer aktiv deltakelse blant beboerne enn hva som er vanlig. Bemerkningen ble brukt til å lage, etter vår vurdering, et bedre planforslag. Dette håper vi bidrar til at de opplevde at det *nytter* å komme med protester (Avdelingsleder i Plan- og bygn.)

Planleggerne ser at planene ble bedre etter at brukerne hadde blandet seg inn i diskusjonen, selv om de nok vil vektlegge at dette skjedde fordi det var nødvendig at brukerne kom inn på den måten de gjorde. At de i det hele tatt *ble* hørt, regnes som styrken i denne prosessen.

Vi kan ikke utelukke at viktige beboerperspektiver aldri nådde planleggerne.

⁴¹ Med Henry Lefebvre (1991) kan vi kalle planleggerblikket, eller "maktblikket", for *det representerte rom*, og brukerblikket, det innlevde og ofte uartikulerte, for *representasjonens rom*. Det siste angir selve den daglige bruken og verdisetningen av rommet vi omtaler.

15. Andre møteplass- og stedsutviklingsprosjekter i bydelen

Vi har tidligere vært inne på dette at bydelen er oppdelt i fire ulike områder, og at det ikke er gitt at bydelen kan utgjøre noen naturlig helhet eller identitet. Selv om senterområdet opprustes til å være en sentral møteplass for bydelen, vil de ulike områdene likevel leve sitt eget liv, og satse på sine møtesteder. Vi skal se på noen eksempler her.

I denne gjennomgangen er hensikten å se på hvordan ulike mindre prosjekter kommer i stand, hvilke verdier eller formål de bygger på, og hvordan de er knyttet til kulturprosjektet og målene her. Vi kan innledningsvis nevne at det vi vil vise til her, har større innslag av beboermedvirkning enn planene vi har vært innom hittil.

Høybråten stasjon - en lokal møteplass

Vi skal først se på utvikling av en lokal møteplass på Høybråten, ett av de fire områdene i bydelen. Velforeningen leier stasjonsbygget på Høybråten stasjon av NSB. De har ønsket å kjøpe det, men NSB har et rom med koblingstavler, m.m. der, og vil ikke selge.

Høybråten er et av de eldste områdene i bydelen. Området er preget av småhusstruktur, som villaer og rekkehus. Området har sine tradisjoner, blant annet ved et aktivt foreningsliv. Velforeningene er en av disse, og det er denne foreningen kulturprosjektet har samarbeidet med. Velforeningen ønsket å pusse opp den gamle stasjonsbygningen, både for å få et egnet møtelokale, og for å ta vare på huset som et kulturminne.

Det er kanskje ikke uventet at nettopp dette området fikk i stand samarbeid med kulturprosjektet. Beboere i slike tradisjonsrike boligområder besitter gjerne de kontakter og det nettverk til styrende organer som gjør at det er lettere å ta kontakt og be om flere ressurser. Velforeningens leder sier også i et intervju at området "ikke trenger noe nærmiljø- eller kulturprosjekt" da nettverket er sterkt gjennom alle organisasjonene og tilstelningene i området, men at en gjerne tar imot de pengene som følger med et slikt prosjekt.

Området er altså preget av ressurser, og velforeningens leder har også vært representert i ressursgruppen rundt senterplanene. I planene lå Høybråten inne som et område som trengte en møteplass, da det ikke hadde noe senter slik de andre områdene i bydelen har.

Velforeningen fikk i 1995 50 000 kroner fra prosjektets møteplassmidler til å pusse opp stasjonsområdet. Sammen med dugnad fra medlemmene fremsto huset snart med nye møtelokaler, og rommer også et kontor for Høybråten basketballklubb, en kiosk og et venterom.

I tillegg til penger, hjalp også bydelsforvaltningen til med å ta de nødvendige kontakter til offentlige etater, kontakter som var nødvendige i forbindelse med oppussingsarbeidet. Kulturprosjektet fungert for denne foreningen derfor også som en ressurskobler.

Huset blir i dag brukt til møter og tilstelninger, og fremstår som et tiltalende hjørne og knutepunkt i området, også ved sin sentrale plassering på jernbanestasjonen.

I oppussingen av velhuset fikk området hjelp fra Miljøpatruljen, som vi skal se litt nærmere på i fortsettelsen, da denne inngår i et prosjekt som er nært knyttet opp til utvikling av det fysiske miljøet i bydelen, hvor kulturprosjektet også har en "oppstartaksje" i tiltaket.

Miljøprosjektet

Miljøprosjektet ble startet opp forsommeren 1995 som et samarbeid mellom Furuset bydelsforvaltning og Lindeberg servicesentral. Prosjektet ble utviklet som et samarbeid mellom kulturprosjektet, sysselsettingskoordinator og Furuset fagforening. Driften ble basert på sysselsettingsmidler, som Kaja-plasser, praksisplasser og andre sysselsettings-tiltak. Prosjektet har som mål å nå langtidsledige, yrkeshemmede, unge arbeidsledige lærlinger, m.m.⁴² Lindeberg servicesentral har den daglige oppfølging, og sørger for utstyr og opplæring, i samarbeid med bydelsadministrasjonen. Patruljen er ment å ivareta oppgaver som ikke kan ivaretas av borettslagene vaktmestertjenester, Park - og idrett, eller de kommunale tjenester for øvrig. Den første patruljen besto av 12 sysselsatte.

Ved siden av at prosjektet har klare mål om yrkestrening og sosiale ferdigheter for de som deltar, er det også et mål at de ansatte skal være med på å "bidra til utvikling av gode kulturelle og fysiske omgivelser i Furuset bydel" (ibid.). Arbeidstreningen skal ikke være "på liksom", men ha klare nyttefunksjoner knyttet til det fysiske miljøet i bydelen:

Gjennom Miljøpatruljen håper man å bidra til å endre folks vaner og uvaner med forsøpling og hærverk, samt være med på å skape en vakrere og triveligere bydel. Dette gjennom stell og opprydding av uteområder, fjerning av tagging, bistand til opprustning av organisasjonseide hus og velanlegg, m.m. (ibid.2).

Her ligger et ønske om at arbeidet skal ha en oppdragende funksjon på befolkningen som helhet i forhold til de fysiske omgivelser. Vi kan si at dette er i tråd med kulturprosjektets mål om at kultursatsingen skulle ha en opplæringsverdi.

Flere kulturer

Blant erfaringene kan nevnes den flerkulturelle sammensetningen i patruljen, noe som har gitt noen positive erfaringer:

Vi har ansatte fra 6 forskjellige nasjoner, og vi var i utgangspunktet noe skeptiske. Men etter å ha lagt forholdene til rette, med bl.a. en felles kantineordning med Lindeberg servicesentral, der det ble lagt stor vekt på det sosiale samværet, har det blitt et godt arbeidsmiljø. Det er "rått men hjertelig", og fraværet har vært minimalt (årsrapporten side 11).

I prosjektets opprinnelige ønskemål, lå det tanker om at kultursatsing på ulike områder kunne trekke inn folk fra fremmede egner på nye måter. Gjennom Miljøpatruljen kan det se

⁴² Fra statusrapport for Miljøprosjektet 1995, side 1.

ut som det ligger muligheter til utvikling av relasjoner på tvers gjennom samvær om ulike oppgaver.

Samarbeid med barn

Miljøpatruljen trekker inn barn i barnehager i oppryddingsarbeid rundt Lindeberg senter og i "Eventyrskogen", et større område mellom blokkene på Lindeberg. Miljøpatruljen har stilt med hest og vogn, barna har arbeidet og de voksne har laget brus- og pølsefest for barna som takk for innsatsen. Patruljen har også fjernet tagging på bygninger, og hjulpet til med å utarbeide en basketballbane sammen med spillerne.

Mangfoldige oppgaver i ute- og innerom

I forbindelse med opprustningen av Høybråten stasjon har patruljen hjulpet til med å rydde området for buskas og kratt, snekre rekkverk og banker, beplantning og malerarbeid. De har også hjulpet til med lignende arbeid rundt velhuset til Furuset Vel.

Miljøprosjektet som helhet assisterer også med praktiske gjøremål i forbindelse med kulturarrangementer i bydelen, som barnefilmklubben, Kildeteatret og bydelsdagene.

I årsrapporten for 1995 leser vi også at andre oppgaver kan være å skrive bok om Furuset idrettsforening og en "bygdebok fra Furuset".

Miljøprosjektet har mange ønskemål innenfor opprustning av bydelens uteområder og gamle bygninger, og som samarbeidspartner i det frivillige organisasjonsliv i bydelen, samt private tjenester, etter en modell av frivillighetssentralene.

Det uttrykkes også ønske om å utvikle Miljøprosjektet som en stiftelse i samarbeid med borettslagene i bydelen.

En servicesentral som stedsutvikler

Siden Miljøprosjektet har sitt utspring i Lindeberg Servicesentral var det av interesse å besøke sentralen for å få vite mer om arbeids- og tenkemåte i forhold til stedsutvikling og utvikling av møteplasser.

Lindeberg servicesentral er først og fremst vaktmester- og vedlikeholdssentral for fire borettslag i Lindeberg-området. Dette området er bygget opp rundt små tun, og folk var med på å planlegge det i sin tid. Det ble også utviklet et omfattende servicetilbud for området. Etter 20 år valgte imidlertid to av borettslagene å ta vaktmesteroppgavene selv. Servicesentralen tok da kontakt med bydelen for å få nye ben å stå på. Sentralen startet et samarbeid med kultur-prosjektet i 1995, og det første året var til sammen 25 personer engasjert i sentralens virksomheter:

Gjennom samarbeidet med kulturprosjektet fikk vi visjoner for området, planer og ideer, og vi fikk bli kjent med andre samarbeidspartnere. Det er så synd at det som er spennende i en bydel drives på prosjektbasis! Plutselig er det slutt...(samtale med leder for Lindeberg servicesentral)⁴³.

⁴³ Fra intervju 06.06.96

Det er tydelig at kulturprosjektet har betydd noe i forhold til både å komme igang og i forhold til å utarbeide mål og visjoner for området. Samarbeidet med kulturprosjektet har bestått mye i at sentralen har kjørt utstyr til bydelsdager og til barnehager der det skulle foregå ting i regi av kulturprosjektet. De ansatte har for eksempel også bygget staffeliene til bruk i barnehagene i forbindelse med Barnas kulturverksted, se kapittel 22.

Lokal identitet

Servicesentralen - og Miljøprosjektet - har i første rekke rettet seg mot området Lindeberg:

Jeg tror det er viktig å ikke bare jobbe med bydelstankegangen. Bydelen er for stor til det. En vil ikke kunne skape en felles identitet. En har ikke noen nytte på Ellinsgrud av det som skjer på Lindeberg (servicesentralens leder)

Vi har tidligere vært inne på spørsmålet om en kan utvikle noen bydelsidentitet. For områdets aktive ildsjeler er det viktig at folk likevel skal trives der de bor, men dette avgrenses til området i bydelen, ikke til bydelen som helhet:

Vi kan ikke tenke hele bydelen, vi må tenke på vårt område, på Lindeberg. På den annen side har folk her spurt om hvorfor det er slik at det bare skjer ting i Grandsdalen og ikke her (servicesentralens leder) .

Tidlig i prosjektets oppstart, ble det av og til uttalt fra ulike hold at det var en oppfatning blant bydelens beboere at det var Furusetområdet som "fikk alt". I forbindelse med senterplanene har selvfølgelig også dette området fått mye av oppmerksomheten og mange av ressursene. For Lindeberg-området er det derfor et mål å konsentrere innsats mot eget område. For dem synes dette viktigere enn Furuset, både som bydel, og som et sentralt område for beboerne i andre deler av bydelen:

Vi tenker at folk skal trives i området og være stolte av å bo her. På den måten tenker vi stedsidentitet. Vi vil bidra til å skape faste tiltak slik at det skapes symboler og tradisjoner. Folk skal vite i utgangspunktet at det skjer ting her. Nå ønsker vi å få i stand noe på Kaggen gård. Vi ville istandsette gården og bruke den som et opplæringssted, men slik det er i dag faller husene ned (servicesentralens leder).

Å styrke den lokale identiteten og skape symboler for fellesskap, synes ofte å bety at en fokuserer på fortidsminner. Individuell identitet synes å være i stadig nyskaping og omskaping ved ulike roller og ytre fremtreden, men når en skal bygge *kollektive* identiteter, samler en seg ofte om historien.⁴⁴ Men samtidig ser vi at lederen også er opptatt av at det kan *skapes* tradisjoner gjennom fellesaktiviteter.

Bydelsdagene, i motsetning til de mindre lokale prosjekter, synes i større grad å samle hele bydelen gjennom ulike fellesarrangementer, og er et eksempel på en slik kollektiv og nyskapende identitetsdannelse som vi har vært inne på. Både opprustning av fortidsminner og ulike kulturfestivaler har hatt en stor oppblomstring de senere årene, noe som kan være uttrykk for at en vil holde på noe som er i ferd med å gå tapt, og som kan symbolisere felles verdier og felles historier.⁴⁵ Pløger (1996) kaller dette for "refleksive nærmiljøer" og mener ved dette at fellesskap i byenes nærmiljøer i dag skapes mer gjennom prosjekter som driver med historisk rekonstruksjon heller enn fellesskap basert på det daglige sosiale naboskap.

⁴⁴ Featherstone 1991, Bagguley et.al. 1992.

⁴⁵ Dette å tematisere og understreke egne kulturverdier, blir i nyere kulturteori omtalt som viktige sider ved modernitetens refleksive praksis, jfr. Lash 1993.

Å skape et kulturelt fellesskap kan løpe sammen med dette å estetisere hverdagens fellesarenaer.

Bønder i byen

Bydelens grønne fortid trekkes inn i samtiden. Og bydelen er opptatt av gårdsdrift. 4H-gården er et godt eksempel på dette. *4H er kulturen på Furuset*, som planleggerne sa det. Nærheten til friområder og natur gjør at folk som bor her er opptatt av natur og gårdsdrift. Dette har nok to viktige årsaker. De som vil bo landlig og har interesse for friluftsliv og naturomgivelser, søker seg til denne bydelen, og de som av en eller annen bor her fordi det var her de fikk seg bolig, blir mer rurale enn urbane i sine fritidsinteresser. Strukturene i området inviterer til en slik orientering. Alle forsøk på kultursatsing i denne bydelen, hvor "kultur" omfattes av mer enn kunst, vil derfor bli konfrontert med denne lokalkulturelle interesse, og må forholde seg til denne, jfr diskusjonen fra folkemøtet rundt senterplanene.

Stedsutvikling på Lindeberg bærer også mye preg av landskapsinteresse og bondegårdsverdier. Vi har tidligere omtalt "Eventyrskogen" som Miljøpatroljen har vært med på å forbedre. Lindeberg har nå også skapt sin egen lille bondegård i samarbeid med service-sentralen og Miljøpatroljen her. Bondegården ligger i boligområdet. Barna har ansvaret for å passe dyrene i sommerhalvåret. De arbeider på skift. Om vinteren skal dyrene bo innendørs. De som ikke blir slaktet bor på en gård på Nøtterøy.

T-baneutsmykkingen på Furuset

Et bomiljø består av mennesker og byggverk, passasjer, stoppesteder og landemerker.⁴⁶ De ulike elementer kan ha ulike betydninger for beboerne; for de eldste kan en benk ved gangveien være av stor betydning, for en ungdom er ofte en basketballbane og et nett viktig, for andre kan grønne lunger og vakre ting å se på være viktigst.

T-banestasjonen er ofte en viktig møteplass i drabantbyen, selv om denne ikke er ment som noe sted for møter. T-banestasjonen er vel heller kjennetegnet av å ha en *seriestruktur*,⁴⁷ hvor mange i samme ærend foretar et nødvendig stopp i sin daglige vandring. Men like fullt kan plassen bety noe identitetsmessig. Mange starter og avslutter dagen her. Området danner derfor en viktig fysisk ramme om menneskers hverdagsliv. Hva betyr et slikt sted for folk på Furuset?

I forbindelse med utbygging av T-banenettet til Furuset, ble det bestemt at stasjonen skulle ha kunstnerisk utsmykking. Den kjente kunstneren Olav Strømme fikk i oppdrag å utsmykke stasjonen. Han regnes som en av de fremtredende norske modernister, med en relativt abstrakt billedspråk, ofte i mørke farver. Strømme var tidlig i sin kunst opptatt av byen som tema, og var tiltrukket av "Bauhaus"-stilen. Han hadde et ønske om å påvirke de offentlige rom, og la kunsten være noe som alle kunne ta del i.⁴⁸

⁴⁶ Dagfinn Ås (1977) bestemmer bomiljø som menneskene, de fysiske omgivelsene og den sosiale organiseringen i et område. Disse elementene står selvfølgelig i daglig utveksling med omgivelsene.

⁴⁷ Jfr. Sartre/Østerberg

⁴⁸ Fra en orientering av mag.art. Audun Eckhoff, Samtidsmuseet, under en befaring på stasjonen

Kunstverket på T-banestasjonen har vært utsatt for hærverk i mange år. Sporveiene har sporadisk klattet over graffitien, med det resultat at det mørke kunstverket, med lange partier av mørke blanke flater, og med innslag av lysere partier, har en flekkete overflate med mange toner og strukturer kunstneren aldri ville vedkjent seg. De lange linjer i kunstverket er også ofte brutt gjennom flekkete overmaling. Kunstverket har i lang tid fortonet seg som et hærverk, tross gode intensjoner om å flikke på.

I prosjektets planlegging ble det lagt vekt på at en kultursatsing i bydelen også måtte ta opp dette kunstverks skjebne og fokusere på T-banestasjonens utseende i sin helhet. T-banestasjonen er også, ved siden av betydningen allerede nevnt, det første ansiktet de besøkende møter i bydelen. Mange var enige om at det ikke var særlig innbydende lenger. Borettslagene Granstangen og Gransletta utgir egen avis, "Grana". I 1993 har avisen et større oppslag om T-banestasjonen. Leder for bydelsutvalget siteres angående hans holdning til kunstverket og stasjonen. Han mener alt bør males over, og begrunner det slik:

Hittil har jeg ikke møtt et eneste menneske som liker utsmykningen på T-banen...Jeg var der nede under et intervju med Akers Avis/Groruddalen, og jeg ble faktisk ganske deprimeret av å oppholde meg der. Jeg er helt sikker på at de dystre veggene virker negativt inn på folk⁴⁹

Så enkelt som å male over et kunstverk er det likevel ikke, noe også avisen nevner videre i artikkelen.

Som del av utredningen av muligheten for et fremtidig kultursatsing i bydelen, sto Byggforsk for et folkemøte angående kunstverket, blant andre temaer.⁵⁰ Vi så det som interessant å høre befolkningens oppfatning om kunstverket og T-banestasjonen.

Oslo Sporveier ved representant fra markedsavdelingen, og daværende direktør for Oslo kommunens kunstsamlinger, var tilstede for å svare på spørsmål fra publikum. Det møtte 35 personer til denne diskusjonen. Her er blant uttalelsene om kunstverket fra de tilstedeværende:

- Jeg får assosiasjoner til Helheimen. Det er mørkt og trist der nede, det yter ikke kunstverket rettferdighet... Jeg er glad i Strømmes kunst når jeg ser den i andre sammenhenger.
- Jeg synes kunstverket er veldig flott. Jeg er redd for at det skal skje det samme som på Lindeberg (hvor barna har utsmykket). Det trengs bedre belysning. Sporveien har også ødelagt med sin standardskilting der nede. Dessuten lekker det ned på kunstverket gjennom taket...
- Få vet noe om kunstverket. Hva med visninger hvor en forteller om kunstverket?
- Det er nytt for meg at dette var et kunstverk! Det må være feilplassert. Jeg visste ikke at det var kunst. Stasjonen er deprimerende. Det er en fæl opplevelse å komme dit ned hver gang... Folk er for vant til at det er stygt rundt dem. T-banestasjonen er den første rammen rundt dagen. Den er grå og kald! Du møtes av uvennlighet og tristhet. Jeg vil helst unngå å gå dit ned...
- Har det aldri vært diskusjoner rundt kunstverket som kunstverk?

Uttalelsene viser en blanding av nysgjerrighet, aksept og total avvising av T-baneutsmykningen.

⁴⁹ Borettslagsavisen *Grana*, nr. 4, 1993, side 8-9.

⁵⁰ Folkemøtet 15.3.93

Etter de ulike reaksjonen fra de fremmøtte, snakket Alf Bø fra Oslo kommunes kunstsamlinger om bakgrunnen for at kunstverket kom til Furuset, og den videre skjebne det hadde fått. Olaf Strømme hadde laget konkurranseutkast sammen med flere, og var valgt ut etter en oppnevnt jury i tråd med reglene i utsmykkings-konkurranser. En regner kunstverket som et av hovedverkene i norsk dekorasjonskunst:

Juryen finner at Strømme er den eneste blant konkurransens deltakere som med et stort, samlende grep løser oppgaven i nær samklang med det arkitektoniske rom, samtidig som dekorasjonen gir rike opplevelses-muligheter sett fra tre forskjellige standpunkt: I sin detaljrikdom for den nære betrakter på samme perrong som dekorasjonen pryder, på avstand for den betrakter som står på perrongen tvers over skinnegangen, for den kjørende som fra vognvinduene følger dekorasjonens bølgende rytme i hele perrongens lengde. Juryen finner at dekorasjonen på denne måten tilfredsstillende til monumental dekorativ virkning og til levende detaljrikdom (Fra komitenotat, arkiv 466.61, Oslo kommunes kunstsamlinger).

Beboernes erfaringer med kunstverket stemmer dårlig med utsmykkingskomiteens oppfatning. Men en slik divergens i oppfatninger mellom lek og lærd ser vi ofte i forbindelse med kunst i det offentlige rom. Den negative holdningen er selvfølgelig også forsterket gjennom vandaliseringen av kunstverket. Ifølge Bø begynte hærverket allerede da Oslo Sporveier hadde montert papirkurvene sine midt i de malte flatene. Bø satte problemet inn i "den norske karakterbristen": mangelen på pass, pleie og vedlikehold. Oslo kommunes kunstsamlinger hadde også manglet bemanning til å følge opp den faglige siden av vedlikeholdet av sin kunst, men fra november (1993) ville de ha den nødvendige bemanningen i avdelingen for nyere kunstverk i den nye Byhallen, ble det sagt.

Oslo Sporveier innrømmet at det hadde vært for dårlig vedlikehold av stasjonen fra deres side. Det ble nevnt at det nå var satt av penger til vedlikehold, og at en ville prøve å reparere kunstverket. Sporveiene mente det var forståelig at andre kunne begå hærverk når de ansvarlige ikke var flinkere med sitt vedlikehold. Mangel på vedlikehold fra deres side var signaler om at her var det fritt fram for å fortsette forsøplingen.

Det kom ulike forslag om oppfølging fra salen etter hvert. Dette dreide seg om alt fra blomsteroppsatser til belysning, og informasjonstavle om kunstverket og kunstneren, vakt- hold mot hærverk, etc. Det kom også frem at det kunne være interessant for Furuset-beboere selv å utvikle en omsorg for stasjonsområdet. Oppfølging av vedlikehold kunne for eksempel være et fint prosjektarbeid for skole-elever ved barneskolene, mente en lærer, og velforeningen var også interessert i å få et slags koordinerende ansvar for en slik oppfølging. En lærer og leder for velforeningen i området ble valgt som kontaktpersoner for Oslo Sporveier. Vi har siden ikke hørt noe mer til dette initiativet.

Det gikk også en viss tid fra dette møtet og til oppstarten av hovedprosjektet. T-banekunsten har ikke vært tema for flere folkemøter. Men kulturprosjektet ved prosjektleder nedsatt en prosjektgruppe til å arbeide med dette spørsmålet, med representanter fra Strømme-stiftelsen, Oslo Sporveier og Oslo kommunes kunstsamlinger.

Det var en tid snakk om å fjerne kunstverket, ut fra begrunnelsen (fra Oslo kommunes kunstsamlinger) om at dette ikke var den type utsmykkingskunst en så som særlig egnet i dag, uten at dette ble utdypet. Dette ville imidlertid by på en konfrontasjon med regelverk og med kunstnerens etterlatte, og tanken ble forlatt. I stedet endte en opp med å ville rekonstruere kunstverket. Dette arbeidet har ikke kommet i stand i løpet av perioden for kulturprosjektet.

Diskusjonen om T-baneutsmykningen reiser viktige prinsipielle spørsmål om handler om offentlig utsmykking og offentlig kunst. I fora hvor slike spørsmål diskuteres i dag, er det mer legitimt enn tidligere å trekke inn brukernes virkelighet i forhold til kunstverk og plassering. Så lenge et flertall av beboerne opplever at utsmykningen på T-banen ikke tilhører dem, har den neppe noen funksjon, ei heller noen opplysende og oppdragende funksjon i forhold til samtidskunst og mindre tilgjengelig kunst. Det må være et minimum av kjente koder tilstede mellom kunstverk og betrakter for at kontakt skal oppstå og et forhold kan utvikles. Det kan ikke se ut som dette har skjedd på Furuset.

Våren 1997 tas de mange betongrelieffene ved Lindeberg stasjon i Furuset bydel ned. De er laget av Gunnar Torvund. Det er ikke plass for kunsten, for taket på T-banestasjonen skal senkes. Vi har prøvd flere ganger å få kontakt med de ansvarlige for å få vite mer om dette, men har ikke lyktes.

Oppsummering

Vi har trukket frem noen av de viktigste eksemplene på hva som har funnet sted i kulturprosjektets regi, eller med kulturprosjektets støtte, når det gjelder utvikling av møteplasser og steder i bydelen. Vi har sett at de sistnevnte prosjektene bærer preg av at beboerne har engasjert seg i mindre prosjekter ut fra en kollektiv interesse for å oppruste bydelen, både estetisk og sosialt. Til forskjell fra de store og langsiktige planer i Furuset-området, har disse mindre prosjektene i større grad kunne innlemme nettopp beboerne, og barna. Hovedmålgruppen for prosjektet, barna, har vært synlig i større grad her.

Vi har også sett at disse prosjektene delvis har vært igangsatt og organisert av kulturprosjektet, og delvis igangsatt av beboere, og at noen av prosjektene neppe hadde latt seg realisere dersom ikke ulike avdelinger i bydelsadministrasjonen hadde samarbeidet. Samarbeidet gjorde at Miljøpatruljen kunne fortsette tiltaket uten kulturprosjektets støtte.

Vi har også sett at beboerne kan ha sterke følelser og interesser for sine boligområder. Dette viser at det er grunnlag for en lokal satsing på stedsutvikling og kulturtiltak - også i en drabantby. Beboerne har interesse av å knytte seg tettere til det lokale landskapet gjennom sosiale og kulturelle aktiviteter.

En ny vending i prosjektet

Stedsutviklingsprosessen rundt senterområdet og de andre stedsutviklingsprosjektene ble igangsatt og hadde sin viktigste satsingsperiode i oppstarten av prosjektet, og kunne styrkes av prosjektpressur som enda var tilgjengelige. Da prosjektet var halvveis, kom det til et brudd med kommunen sentralt. Dette kommer til å prege prosjektet i ettertid. Vi presenterer dette bruddet midt mellom beskrivelsene av stedsutviklingsprosessene og beskrivelsene av kulturaktivitetene, da det først og fremst var sistnevnte som fikk lide under dette bruddet. Vi skal se litt nærmere på hva som skjedde i samarbeidet mellom staten, kommunen og bydelen.

16. Prosjektet avvikles, men tar ny form

Vi skal i dette kapittelet se på en side ved kulturprosjektet som kom til å få alvorlige følger for videre planlegging og drift av prosjektet.

Den tidligere leder for Byråd for Kultur og byutvikling, Terje Kalheim, uttalte følgende før prosjektet startet opp:

Byrådet anser Furusetprosjektet å være ett av Byrådets viktigste kultursatsingsprosjekter for barn og unge i de kommende tre år, og byrådet vil gi prosjektet nødvendig politisk og administrativ prioritet.⁵¹

I Oslo kommunens kulturmelding som kom ut i 1995⁵² står det også en del om viktigheten av å desentralisere kultur til bydelene, både å utvikle administrativ kompetanse på kulturfeltet, og å utarbeide handlingsplaner for kulturarbeid i bydelene, hvor både kunstformidling, kulturaktiviteter og bygningsbevaring inngår som del av den lokale kulturen.

Bystyremeldingen forblir kun en melding. Samme året som den kommer ut, skjer noe som forteller at den er lite forpliktende.

Prosjektets organisering og finansiering

Vi har tidligere vist hvordan prosjektet var bygget opp administrativt og økonomisk. Vi kan ta en kort repetisjon her.

Prosjektet var formelt styrt gjennom en styringsgruppe bestående av medlemmer fra sentral kulturforvaltning. Vi kan repetere fra kapittel 3: Kulturbyrådets sekretær var leder for styringsgruppen. Øvrige representanter i styringsgruppen kom fra Kulturdepartementet, Norsk kulturråd (som skulle forvalte prosjektbevilgningene fra staten), kulturavdelingen i Oslo kommune, Furuset bydelsadministrasjon og leder av bydelsutvalget på Furuset. Handlingsplaner og finansieringsforslag ble lagt frem for styringsgruppen, og ble vurdert og godkjent hvert halvår her. Prosjektleder i bydelen hadde ansvaret for å legge frem dette, og var også styringsgruppens sekretær. Vi representerte som observatører.

Prosjektet hadde i tillegg en lokal prosjektgruppe, som skulle innestå for de lokale prioriteringer før dette ble lagt frem for styringsgruppen.

Prosjektet var finansiert ved felles innsats, hvor Kulturdepartementet, ved Norsk kulturråd, det første året skulle bidra med 75 prosent av de årlige 2.5 millioner, 50 prosent neste år, og 25 prosent det siste året. Kommunen og bydelen skulle dele det overskytende hvert år, med størst innsats fra bydelen det siste året.

Oslo enestående?

Høsten 1995 fikk vi et politisk skifte i Oslo. De borgerlige fikk flertall, selv om byrådet ble sittende enda et og et halvt år, siden "gymkameratene" ikke kunne bli enige om strategi. Dette skifte resulterte i at kulturprosjektet på Furuset ikke ble tilgodesett i fortsettelsen. Oslo kommune ville ikke bidra med prosjektmidler det siste halvannet år som gjensto av

⁵¹ Byrådsavdeling for Kultur og byutvikling i brev til Kulturdepartementet 06.10.93

⁵² *Kultur i storbyen*, Bystyremelding nr.1, 1995

prosjektperioden. Dette var i den fasen hvor kommunen skulle yte storparten av samfinansieringen av prosjektet.

Endelig får kulturprosjektet på Furuset omtale i avisene, men ikke på den måten en i oppstarten hadde satt seg som mål. Slike overskrifter preget nå avisene:

- *Oslo bryter avtalen!*
- *Kutter Furusets kulturstøtte*
- *Kulturrådet forarget på Oslo*
- *Millionprosjekt i vasken?*
- *Kleveland refser Oslo kommune*

Det sier seg selv at denne situasjonen innebar et stort økonomisk tap, og det mange opplevde som et løftebrudd fra kommunen. Kulturdepartementet hadde valgt ut Furuset bydel i sin drabantbysatsing siden både bydelen og kommunen sentralt hadde forpliktet seg på en samfinansiering i de tre årene prosjektet skulle vare. Nøkkelpersoner i departementet, inkludert kulturminister Åse Kleveland, var skuffet, og la ikke skjul på det. Slik siteres Kleveland i Aftenposten 16.januar 1996:

- Situasjonen er forferdelig problematisk. Jeg er oppgitt over hvor vanskelig det er å forholde seg til Oslo kommune. Det er for eksempel den eneste kommunen i landet hvor vi ikke har fått avklart ansvaret for de store kulturinstitusjonene.

Hun mener dette bør få konsekvenser for senere statlig støtte til Oslo, byen har "brukt opp en av sine siste sjanser til å få være med på lignende prosjekter i fremtiden".

Furuset bydels administrasjonssjef kommer fra en rådmannsstilling i en kommune i Nord-Trøndelag, og er også temmelig sjokkert over det som har skjedd. Som ministeren beskriver han Oslos praksis som enestående, og mener dette aldri kunne ha skjedd i en annen norsk kommune.

Det var nå krisestemning og stor harme både i styringsgruppen og i prosjektgruppen. Her var også mange aktører med mange kriseløsningsforslag, delvis motstridende.

Spørsmålet i situasjonen var blant annet på hvilket grunnlag en skulle argumentere overfor kommunen og dens retrett; juridisk, som kontraktbrudd, administrativt eller moralsk. En ble stående igjen med de moralske argumenter, og da er det bare appellen som står igjen som det eneste pressmiddel. I denne situasjonen var det for lite. Furuset måtte klare seg selv. Oslo kommune v. bystyret syntes ikke prosjektet var viktig å prioritere. Noen snakket også om gamle konflikter og misunnelse, og en form for "politisk hevn" overfor Furuset.

Kulturbyråd Harald Bekken tar selvkritikk, og mener saken er for lite forberedt overfor Oslos politikere, slik Fremskrittspartiet hevder. Han lover å fremme saken på nytt i neste bystyremøte. Det viser seg etter hvert at politikerne ikke vet mye om hva prosjektet handler om.

At politikerne uten videre kunne avbryte prosjektet, kan muligens også forklares på bakgrunn av den svake fagposisjonen deler av den sentrale forvaltningen Oslo kommune

besitter. Politikerne kan overprøve faglige innspill.⁵³ I dette tilfelle var det mange som mente saken heller ikke var godt nok forberedt i fagetaten, og at kulturavdelingen hadde for mange konflikter og en lav kulturprofil. Antakelig ser vi en kombinasjon av en svak fagavdeling og politikeres suverene makt til å bryte det andre nivået og aktører opplever som forpliktende avtaler. Det hører med til historien at den da nytilsatte kultursjefen i Oslo kommune sluttet etter et halvt år i stillingen. En viktig begrunnelse for å si opp, var nettopp at kulturpolitikken ble for mye partipolitisk dirigert.⁵⁴ Et viktig moment i disse sakene er at i Oslo kommune har byråden ansvar for mye av det fagsjefene er ansvarlig for i andre kommuner. Sakene blir politisert, og får av denne grunn også en svakere faglig profil.

Kultur skal være privat

Til sjuende og sist står en nok likevel igjen med de politiske prioriteringer og verdivalg i politikken. Flertallet av dagens Oslo-politikere ser ikke på offentlige initiativer i kultursektoren som særlig viktige og relevante.

Selv om bystyret slo hånden av kulturprosjektet, har fortsatt målsettingene om desentralisert kulturforvaltning stått ved lag. Senest i en bystyresak i 1997⁵⁵ fra daværende byråd står det å lese:

- Byrådet ønsker å legge til rette for økt kulturaktivitet på bydelsnivå, og et sterkere kulturpolitisk engasjement i bydelene. Byrådet ser dette som en naturlig oppfølging av desentraliseringen av Oslo kommune. Både økonomiske og administrative forhold må legges til rette for et mer aktivt kulturtilbud i Oslos nærmiljøer. Et godt kulturtilbud i nærmiljøet er særlig viktig for barn, ungdom og eldre, og vil bidra til å skape sterkere bydelsidentitet og fellesskap. Bedrede rammevilkår for frivillige lag og organisasjoner, er etter byrådets oppfatning en nøkkel til mer aktivt kulturliv i bydelene. Et tettere samarbeid mellom de etablerte kulturinstitusjonene, profesjonelle kunstnere og bydelene er en annen innfallsvinkel til dette (Bystyresak 24/1997, side 29)

Flertallet, ved Høyre og Fremskrittspartiet, vil ikke gå inn på dette og mange flere kulturpolitiske ønskemål, blant annet fordi målsettingene er for vage og lite konkrete. I tillegg fremheves at kommunal støtte til kultur først og fremst skal gis til "egenaktivitet, idealisme og egenfinansiering". En kultursatsing i offentlig regi er ikke særlig interessant for disse. Kulturlivet i bydelene skal på samme måte forvaltes av frivillig innsats, ikke en "byråkratisering av kulturlivet".

Mistillit og avvikling av prosjektet

En kan lete etter mange forklaringer på det som skjedde, men faktum er at et slikt brudd kan skape lokal mistillit til politikk og politiske vedtak. Hvilke løfter, enn si avtaler, tør en

⁵³ På et seminar arrangert av byutviklingskomiteen i Rådhuset i april 1997 ble dette formulert av seminar deltakere som et problem i Oslo kommune, og som blant annet berørte arbeidet i Plan- og bygningsetaten, og dermed også mer helhetlige planer og perspektiver på byutviklingsområdet.

⁵⁴ Da bydelsreformen i Oslo var en realitet (i 1988), var denne etter modell fra statsforvaltningen. I staten er det den politiske ledelse som til enhver tid bestemmer retning og innsats. Embetsverk og byråkrater er kun utførende organer for de politiske mål. I Sverige går en enda lengre i å markere dette. Her skiftes departementsledelsen ut når nye regjeringer tar over roret (Prof. Harald Sætren i foredrag, Byggforsk, mai 1995). Vi kan tenke oss at de lovbestemte tjenester (helse/sosial/skole) blir mindre berørt av slike skifte. Her har profesjonene større makt til å være med på å stake ut kursen. Kulturpolitikken er ikke regulert ved lov, og består heller ikke av maktsterke profesjoner.

⁵⁵ Sak nr 24/1997 i bystyret

heretter tro på i denne bydelen? Hvilken betydning for demokratiske prosesser har slike uventede brudd? Slike momenter kom ofte frem i diskusjonen i kjølvannet av kuttet fra kommunen.

Kulturdepartementet trakk seg ut av styringsgruppen, og trakk sine bevilgninger tilbake, først og fremst som en demonstrasjon mot Oslo kommune, selv om det ble bydelen som fikk lide for det. Byrådet hadde heller ikke lenger noe i prosjektet å gjøre. Byrådssekretæren trakk seg fra styringsgruppen, men kulturkonsulenten fulgte likevel opp. Det endte med at Furuset bydel sto alene igjen med finansiering og organisering av prosjektet fra høsten 1996. Bydelen insisterte på å avslutte prosjektet på en "verdige måte". Flere mente at befolkningen ikke hadde godt av enda et prosjekt som brått måtte avsluttes, og som heller ikke ga muligheter til oppfølging.

På tross av...

Selv om finansieringen nå var sterkt redusert i forhold til de opprinnelige planer, og prosjektet måtte avsluttes et halvt år tidligere, vil denne evalueringen (som en tviholdt på skulle fullføres) vise at aktiviteten har vært stor også etter at sentrale myndigheter trakk seg ut.

I slutføringen av prosjektet, sterkt redusert med hensyn til midler og tiltak, har en likevel på noen felter klart å videreføre viktige initiativer som ble til i prosjektet. Krisen skapte en spesiell form for kreativitet med hensyn til hvordan bydelenes egne institusjoner kunne overta med ressurser hvor ressursene uteble.

Endringene i prosjektplaner

Hele prosjektbevillingen for 1996 ble kuttet. Prosjektets planer for 1996 hadde vært basert på å kunne disponere 3 270 000 kr. siste prosjektår.⁵⁶ Av dette var 2 500 000 den planlagte bevillingen for 1996, og det overskytende restmidler fra tidligere prosjektår.

Budsjettkuttet førte til at prosjektet fikk mindre enn halvparten av dette å disponere det siste prosjektåret. Prosjektet måtte nå planlegge tiltak ut fra en ramme på kr. 1 329 000,-⁵⁷.

To grunnleggende motsetninger viste seg under diskusjonene om hva man skulle prioritere av videre tiltak på basis av de reduserte prosjektmidlene. Bydelsutvalget på Furuset gikk i styringsgruppemøtene offensivt ut med krav om at videre utvikling av møteplasser måtte prioriteres. Dette ble begrunnet med at denne type tiltak ville bestå selv om prosjektet ble avsluttet.

Fra Kulturrådets side ble dette kravet blankt avvist. Staten hadde bevilget midler for at det skulle prøves ut nye arbeidsformer, ikke for at man skulle investere i bydelens fysiske miljø.⁵⁸ Kulturrådet ønsket at prioriterte aktiviteter der barn og unge selv er aktive i det som stod igjen av prosjektet.

Prosjektet og bydelsadministrasjonen på Furuset hadde imidlertid andre forhold å ta hensyn til. Blant annet var det ikke mulig å gjennomføre Barnas Kulturverksted og Miljøprosjektet

⁵⁶ Budsjett og handlingsplan for 1996. Styringsgruppen 17.11.95. Sak 15/95

⁵⁷ Forslag til handlingsplan og budsjett for 1996. Styringsgruppen 25.03.96. Sak 9/96

⁵⁸ Faktum var jo likevel et ønske i prosjektets mål om mange "varige spor" i form av utvikling av fysisk miljø og møteplasser.

med de reduksjoner som nå var foreslått fordi disse prosjektene var avhengige av ansatte medarbeidere. Begge disse måtte enten drives for fullt eller kuttet helt ut.

De fordelinger man diskuterte seg frem til medførte drastiske endringer på alle prosjektets satsingsområdet for 1996. Prosjektet fikk gjennomslag for sine argumenter, og bare finansieringen av Barnas Kulturverksted, Miljøprosjektet og evalueringen ble stående uberørt i forhold til det opprinnelige forslaget. Alle nye tiltak som f.eks. en satsing på flerkulturtiltak og musikkaktiviteter på Furuset Ungdomssenter ble kuttet ut. Noen få tiltak innen områdene kunstformidling og kulturaktiviteter som ikke kunne kuttet fikk en sterkt redusert finansiering. Innen satsingsområdet møteplasser ble bl.a. prosjektene på Høybråten stasjon og på Furusetheimen redusert betraktelig. Hele finansieringen til parsellhus på 4H-gården ble kuttet ut.

I tillegg til å redusere finansieringen av tiltak ble prosjektleders lønn redusert ved at stillingen gikk over til halv tid.

Også en reduksjon av midlene til evalueringen ble diskutert. Oslo kommune, Byrådsavdeling for kultur og byutvikling gikk imidlertid dette på det sterkeste i mot dette. I en situasjon som man nå var kommet opp i var fullføring av evalueringen viktigere enn noen sinne. Kommunen fikk gjennomslag for dette og evalueringen ble vedtatt gjennomført som opprinnelig tenkt, med mindre forskyvinger i budsjetteringen.

Siste prosjektår ble altså et "salderingsår" isteden for å bli et "overskuddsår" da man hadde ekstra midler fordi det stod igjen overskytende midler fra tidligere. Naturlig nok har dette preget avslutningen av prosjektet på alle områder. Prosjektarbeidet siste året fikk mere preg av å redde det som var mulig enn en avslutning som kanskje kunne ha tegnet andre linjer videre.

17. Kunstformidling og kulturaktiviteter

Innledning

Vi skal i denne delen av rapporten gi en evaluering av satsingen på kunst- og kulturformidling i prosjektet på Furuset. Denne delen av rapporten er delt i seks kapitler, hvor vi mot slutten også inkluderer alle satsingsområdene.

Først i denne delen diskuterer vi noen sider ved dette å formidle kunst til barn og unge, og hvilke verdier som historisk har ligget til grunn for å formidle kunst til den oppvoksende slekt. Vi skal her belyse hva som kjennetegner barn og unges kulturer og hvordan prosjektet kan tolkes som del av et klassisk europeisk dannelsesprosjekt (kap 18).

I neste kapittel viser vi hvordan formidling av kunst til barn og unge har tatt form ved å beskrive eksempler, hvor vi har deltatt som observatører i noen av aktivitetene. Vi tar her for oss tre av tiltakene i prosjektet som på hver sin måte viser sentrale trekk i prosjektarbeidet. Eksemplene som her trekkes frem er et skrivekurs for innvandrerkvinner på Deichmanske filial på Furuset, Barnas Kulturverksted, og Danseteaterprosjektet (kap. 19). Vi ser videre på hvordan institusjonene som har deltatt i de ulike aktiviteter vurderer deltakelsen (kap. 20).

Kulturprosjektet på Furuset har vært rettet mot hele bydelens befolkning, men barn og ungdom har vært en klart prioritert gruppe, og den delen av prosjektet som har dreid seg om kunstformidling og kulturaktiviteter har med få unntak vært rettet mot barn og unge. Neste kapittel tar for seg kulturaktiviteten på Furuset slik den var tidlig i prosjektperioden og slik den var ved prosjektavslutning, basert på en skoleundersøkelse ved to ulike tidspunkter. Vi vil her se på hvilke endringer som har funnet sted i løpet av prosjektperioden og hvordan disse forholder seg til prosjektets målsettinger om å etablere lokal kulturaktivitet, nå frem til nye målgrupper og stimulere til økt kulturengasjement blant barn og unge (kap. 21).

I det neste kapittel ser vi nærmere på de organisatoriske sider ved kulturformidlingsdelen i prosjektet. Intet prosjekt kan utføre alt arbeidet selv. Forutsetningen for å drive et prosjekt er derfor å etablere- og skape konstruktive relasjoner omkring det arbeidet som skal gjøres. Vi viser hva nettverket rundt prosjektet på Furuset består i, og drøfter ulike tilknytningsformer. For at prosjektarbeid skal ha varig verdi for et lokalområde må satsingen også forankres, som kunnskap, og som nye strukturer. Vi diskuterer videre på hvilken måte vi eventuelt kan se at prosjektets ulike tiltak er forankret i bydelens forvaltning og i bydelens institusjoner (kap 22).

Til slutt trekker vi noen konklusjoner om kulturprosjektet på Furuset som helhet (kap. 23).

I Øyets ABC fra Riksutstillingene som har vært vist rundt på skolene på Furuset, finner vi visuelle symboler og uttrykksformer "dekodet". Heftet er rette mot barn og unge og gir innføring i hvordan forskjellig bruk av rommet, linjen, kontraster, osv., gir forskjellig uttrykk eller innebærer forskjellige koder (publikasjon fra Riksutstillingene).

Oppdragelse og skolegang innebærer å "dannes" til samfunnsmenneske. I denne dannelsen ligger det å om-dannes fra det spontant regelskapende og lekende til det regelbundne og produserende. I lekens fri regelskapning og -endringer, fortolkes en handling ut fra de til enhver tid gjeldende regler. Gjennom å sosialiseres eller om-dannes fra spontant vesen til samfunnsvesen lærer vi at handlinger og symboler har *fastlagte* betydninger.

I 1918 reiste Helga Eng følgende spørsmål:

"Skal man la kunsten virke i stillhet ved sin egen makt eller skal barnet faa undervisning om kunst? (...) Kunstnerne vil ingen undervisning ha, de er ræd for at lærerne ved en pedantisk forklaring av kunstværkene, kanskje endog etter en bestemt metode, skal gjøre elevene lei av kunst (...). Pedagogene er i alminnelighet enige om at elevene ikke vil kunne komme til å oppfatte og nyde kunst uten veiledning, men de fleste mener at denne veiledning maa bli git med varsomhet" (Eng 1918 i Solhjell 1995, s 242).

Med dette påpekte Helga Eng det som har blitt stående som kan kalles kunstpedagogikkens dilemma: Opplæring eller en slags karismatisk tilnærming til kunsten der intuisjonen skal være erkjennelsens fundament. "Oppdragerholdningen er forbundet med opplysningsdrømmen, og vil hjelpe mottakeren til å ta kulturarven i besittelse og 'stige mot lyset'" (Anna Lena Lindberg 1988, i Solhjell 1995, s.245).

Etter vårt syn kan kulturprosjektet på Furuset betraktes som et dannelsesprosjekt der Furu-sets befolkning - og først og fremst barn og unge - skal gis mulighet til å ta kulturarven i besittelse. Vi skal begrunne hvorfor.

Hva slags innhold har kultursatsingen på Furuset hatt?

Målene for satsingsområdene i kulturprosjektet har både ekspressive og instrumentelle trekk. De skal på den ene side representere den rene kunstneriske opplevelse, men den skal på den andre side, eller i noen sammenhenger, også ha et videre siktemål, der det å delta og det å få opplæring står sentralt, eller fungere som sosialt lim i bydelen.

I prosjektet ligger det sterke ønsker om at den profesjonelle kunsten skal nå nye grupper i drabantbyene. I dette ligger et ønske om opplysning og "oppdragelse". Det regnes som verdifullt å få bli kjent med den profesjonelle kunsten.⁵⁹

Rom og sted

Tar vi først for oss prosjektets satsing på de fysiske omgivelser i drabantbyen, har senterplanene først og fremst vært en ekspertplan bygget på samarbeid mellom planleggere, uten stor medvirkning eller satsing på opplæring i for eksempel å lese og tolke steder, rom og landskaper. Lokale enkeltinteresser er tatt med underveis, men ikke noen bred medvirk-

⁵⁹ I opplysningstiden var dikteren Schiller en ivrig talsmann for at kunsten skulle ha en oppdragende og dannede funksjon., jfr. Berggren 1991. Vi kan si at denne holdning også ligger til grunn for de tilbakevendende elementer i den sosialdemokratiske og statlige kulturpolitikk i Norden. Dannelsesstatkegangen sto sterke i begynnelsen av århundret og like etter krigen, som del av nasjonsbyggingen.

ningsdeltakelse. Store deler av midlene har gått til denne siden av satsingen, og dermed har store deler av satsingen i mindre grad tilgodesett deltaker- eller opplæringsperspektivet her.

Ser vi derimot på de mindre stedsutviklingsprosjektene, er deltaker- og opplæringsperspektivet sterkt inne. Her har flere prosjekter blir født hos beboerne selv, og flere har også hatt som siktemål å oppdra beboerne til å tenke på sine omgivelser på en ny måte. Disse intensjoner har i tillegg blitt koblet til mål om å skape lokale identiteter, men også å skape arbeidsplasser og ta vare på langtidsledige i meningsfulle oppgaver. Satsingen har hatt et klart instrumentelt preg, hvor en ville oppnå mål utover den rene opplevelse eller inspirasjon.

Kunst og kulturformidling

Tar vi for oss den delen av prosjektet som handler om kunstformidling og kulturaktiviteter, bærer dette langt på vei preg av to ting: opplæring og medskaping, slik begrepene ble brukt i forprosjektet. Mange av tiltakene som prosjektet støttet eller fikk i stand, var knyttet til skoletiden eller tiden i barnehagen, og de profesjonelle som ble leid inn på billedkunst-, teater-, og danseprosjektene, skulle undervise barna og utvikle noe sammen med dem. Her ble de pedagogiske opplegg koblet til deltakelse og medskaping, og delvis innlemmet som "pensum" i den pedagogiske institusjon. Dette er også i tråd med metodiske trekk ved skolen i dag, hvor en satser mer på å trekke inn omverdenen i skolearbeidet, og arbeide sammen på prosjektbasis, gjerne med utgangspunkt i lokale forhold og ved hjelp av lokale ressurser.

Prosjektet har imidlertid også kunne by på rene kunstneriske opplevelser uten noen siktemål om opplæring og samarbeid, men hvor en har møtt opp som en publikummer og forlatt igjen. Dette gjelder særlig på musikksiden.

Et opplysnings- og dannelsesprosjekt

Ser vi bort fra prosessene i senterområdet, kan oppsummere med å si at prosjektet i stor grad har hatt preg av å være et opplysnings- og dannelsesprosjekt, hvor målet har vært at aktiviteter og tiltak skal nå ut over det rene øyeblikk og innebære læring. Slik sett har prosjektet også en forankring på et annet nivå enn det administrative; som kunnskaper i den enkelte. Denne siden av prosjektet er også i overenstemmelse med mange kunstneres ønsker, at de estetiske fag i sterkere grad skal komme inn i skolen og dagliglivet slik at vi kan lære oss å se, høre, og forstå på nye måter. Dette er viktige supplementer til den rasjonelle fornuft. Kunsten regnes som dannende for mennesket, da det skjerper sansene, og legger grunnlag for selvstendig bedømmelse og refleksjon - eller den *etiske* basis, estetikkens søster.

Kulturprosjektet føyer seg dermed inn i lange europeiske tradisjoner. De kritiske innvendinger handler om hvilket innhold disse dannelses tiltak har hatt, og hvilke målgrupper det har nådd. Dette vil vi se nærmere på i fortsettelsen.

19. Kunstformidling og kulturaktiviteter vist ved tre eksempler

I dette kapittel skal vi se på noen utvalgte eksempler. Gjennom å beskrive prosesser knyttet til enkeltprosjekter, kan vi få innblikk i hvilke utfordringer som ligger i å formidle kultur og hvordan møtene mellom prosjektets "brukere" – Furusets befolkning – og kunstnere og kulturformidlere forløper.

Vi skal her ta for oss et skrivekurs for innvandrerkvinner på Deichmans filial på Furuset, Barnas kulturverksted, og Danseteaterprosjektet.

* Skrivekurs for innvandrerkvinner

Proessorientert skriveopplæring

Som del av kulturprosjektet ble det arrangert skrivekurs ved Deichmans filial på Furuset, i samarbeid med bibliotekarene her. i prosjektbeskrivelsen skal skrivekurset ha slike mål:

- å utvikle ungdommens evne til å uttrykke seg skriftlig
- å utvikle lokal tilhørighet ved for eksempel å aktualisere lokalhistorien
- å markere biblioteket som et mulig kraftsenter for informasjon og kultur.

Målgruppen skal være "ungdom og innvandrerungdom" fra 16-25 år (som er arbeidsledig) og alenemødre⁶⁰. Som vi ser er både historien og samtiden tenkt ivaretatt gjennom skrivekurset.

I tråd med målsettinger om å møte nye grupper med kulturtilbud, var det nå innvandrerjentene som skulle tilgodeses. Disse hadde fra før lite tilbud, og det første kurset rettet seg mot disse.

Det ble leid inn to skrivekonsulenter, med bibliotek- og litteratur/forfatterbakgrunn, og kurset bygget på "proessorientert skriveopplæring", hvor en vektlegger selve ordenes utviklingsprosess like mye som resultater i form av ferdige tekster.

En startet opp med kveldskurs 12 timer pr uke. Det kom åtte stykker den første dagen, bare tre – fire fortsatte. Det var kun en av dem hang på hele tiden, de andre kom og gikk. Det var ulike grunner til den dårlige oppslutningen. Noen av jentene hadde problemer med å få gå ut om kvelden, andre hadde problemer med å få noen til å passe barna. En så fort at det ikke gikk an å drive kurset basert på kontinuitet. En måtte ta det og de som kom fra gang til gang.⁶¹

Noen av mødrene hadde tatt med seg barna på kurset. Dette fungerte dårlig. Barna "satte seg på papiret, som vi kaller det, når moren forsvinner inn i sin ordverden" som en av kurslederne sa det. Derfor var det viktig å videreutvikle skrivekurset med barnepassordning,

⁶⁰ Fra prosjektbeskrivelse, Deichmanske bibliotek, 24.mars 1994

⁶¹ Etter samtale med en av kurslederne

slik at målgruppen kunne nås bedre. Et annet alternativ var å la kurset gå på formiddagen, dette ville de gjøre til våren (-95), ble det sagt.

Opprinnelig tenkte en seg at skrivekurset skulle dreie seg om å lage tekster knyttet til Furu-sets historie, for eksempel knyttet til Trygve Lie. Men en fant fort ut at dette passet dårlig for denne målgruppen; det var lite relevant å konsentrere seg om den lokale størrelsen Trygve Lie for disse. Andre skulle ta seg av lokalhistorien.⁶² Deltakerne på dette kurset skulle lage egne subjektive tekster.

Språk som sorgbearbeiding, som språktrening og som kulturuttrykk

Lederne brukte tegning, maling og musikk for å forløse følelser og uttrykk. Dette var første skritt på veien mot å uttrykke seg skriftlig. Det ble ofte tøffe prosesser for den enkelte. I språket kunne det ligge mye sorg, knyttet til traumer og tap. En av kurslederne sa det slik:

– Ofte kommer det opp stor smerte over slektninger som er i krig og som de ikke fikk med seg, om fedre som ble torturert til døde, om ektemenn som er blitt borte...De deler erfaringer, prøver å bearbeide dem gjennom diktene, prøver å komme videre, de sier ofte til hverandre at de må komme videre, bearbeide, men glemme...⁶³

Ellers kunne lederne fortelle om språklige prosesser, og hvordan disse kan utløse andre prosesser som handler om vekst og bearbeiding av sorg. Ved først å uttrykke seg på norsk, og ikke klare det, til så å gå veien om eget språk, hvor en annen kan så mye norsk at det blir oversatt for gruppen, for så videre kunne uttrykke dette på norsk igjen. Både en personlig bearbeidelse av sorg, og en trening i å uttrykke dette på et nytt språk, kunne gi resultater som berørte andre.

Kurslederne kunne se hvordan innadvendte enkeltpersoner som hadde særlige problemer med å uttrykke seg, vokste i løpet av prosessen, og endte med å stå og lese diktene sine i Oslo konserthus. Noen av deltakerne var med på Ungdommens Kulturmønstring i mars 1995.

Oppslutning og prioritering

Oppslutningen om skrivekurset hadde tatt seg opp etter at en arrangerte en kulturkveld som var godt annonsert på forhånd. Biblioteket samlet fullt hus, og forfattere fra Norsk Forfattercentrum deltok. Vi var også observatører på en kulturtilstelning på biblioteket i desember 1995. Ved siden av en barneteaterforestilling, var det deltakere fra skrivekurset som leste fra tekstene sine, og det var flere forfattere fra Forfatterforeningen som leste egne tekster.

En interessant erfaring var kurset for 14 alenemødre i vinterferien 1995. Det var stille på biblioteket da, og deltakerne kunne arbeide i fred. Det ble skaffet barnevakt til dem gjennom kirken.

Det kan være ulike grunner til at "skrivelaboratoriet" ikke ble utviklet i større målestokk. En viktig grunn var selvfølgelig at prosjektet ble amputert. I likhet med mange andre akti-

⁶² Etter samtale med leder av bibliotekfilialen

⁶³ Etter samtale med en av kurslederne 16.11.95. Vi kunne ikke delta som observatører på disse kursene, da dette ville være for mange utenfra sett både i forhold til deltakerantallet og innholdet i kurset.

viteter, måtte kulturprosjektet la skrivekurset gå sine egne veier. I årsrapport for 1996 leser vi at det drives videre uavhengig av bydelen. I et forankringsperspektiv er dette interessant, hvor målet må være at institusjonene har utviklet noe som lever videre uavhengig av et særskilt prosjekt.

Personlig utvikling, kommunikasjon og opplæring

Skriveprosjektet har vist at de små skritt teller. For den enkelte deltaker, selv om deltakeren bød på problemer, kunne det bli en viktig åpning til andre mennesker, via egne erfaringer og egne måter å uttrykke dem på. Kurset kunne by på prosesser knyttet til følelser og personlig utvikling, og læreprosesser i forhold til språket, eget språk og det norske. Det hadde åpnet seg et nytt rom for kommunikasjon hos en gruppe som ofte blir isolert. Erfaringene kan ligge til grunn for lignende forsøk i lignende sammenhenger.

Et særtiltak

Det er blitt uttrykt flere ganger av prosjektledelsen at en ikke ønsker å utvikle særtiltak for unge med innvandrerbakgrunn, da dette kan være en måte å skille dem uheldig ut på. Spørsmålet vi likevel må stille, særlig når vi ser på resultatene av skoleundersøkelsen, er om det ikke er nødvendig med noen særtiltak. Barn med innvandrerbakgrunn har lavest aktivitet når det gjelder både egenaktiviteter og publikumsaktiviteter, ja vi ser endog en nedgang i løpet av den perioden kulturprosjektet har vart.

Biblioteket som lokal kulturinstitusjon

På Furuset blir biblioteket brukt. Det er et av de mest besøkte i byen. Biblioteket er også en møteplass, hvor barn og voksne fra mange land kan finne litteratur på eget språk, og ta en kopp kaffe og vafler og en prat i et hjørne. Biblioteket arrangerer også utstillinger og kulturaktiviteter av ulike slag. En nedleggelse av filialen vil være et stort tap for bydelens beboere. Skrivekurset har vist at biblioteket kan samle viktige målgrupper.

*** Kunstformidling i Barnas kulturverksted**

I prosjektet lå det opprinnelig klare ønsker om å formidle kunst til barn og unge på nye måter. Barnas kulturverksted har vært et forsøk på dette. Vi skal se nærmere på hvordan verkstedet har tatt form på billedkunstsiden. Fremstillingen her er først og fremst basert på egne observasjoner, i tillegg til samtaler med de involverte på stedet.

Målsettingen med Barnas kulturverksted var å sette i gang kulturaktiviteter og arbeide med kunstformidling rettet mot førskolebarn. I tiltaket har det både vært satset på formidling av kunst, og verksted hvor barna (og de voksne) har fått "lære gjennom å gjøre".⁶⁴

Kunstformidling

Vi var til stede da en kunstner presenterte kunsthåndverk for barna i en barnehage. Vi skal ta en kort gjennomgang av opplegget sett fra vårt ståsted.

⁶⁴ I Barnas kulturverksted har også inngått dans, teater og dragekurs for ansatte i barnehagene.

Utstillingen besto av keramikk og tekstil, hvor keramikken besto av krukker, skrin og en lommekniv som lå skjult mellom farvede tunger av keramikk. Tekstilene var silketrykk med motiver av barneklær, hengende luftig på en stang.

Barnehagen har satt av dagen til dette, etter avtaler og informasjon om opplegget på forhånd. Både foreldre og barn er informerte om gjenstandenes utseende på forhånd, slik at de kan ta imot spørsmål og reaksjoner fra barna etterpå.

Barna tas inn i puljer på ca 5 stykker, i ulike aldersgrupper.

Barna får kjenne på, løfte, lukte, og smake på gjenstandene (de minste vil gjerne det). Kunstneren May Bente Aronsen (som her presenterer to kollegaers arbeider) spør barna om hva de tror skrinene rommer, og barna gjetter i kor, eller stille og forsiktig, avhengig av hvilke grupper som er inne hos henne. Noen tror det er godter, andre tror det er smykker, osv. Og så gjetter de på fargen inni, den kan være grønn eller gul eller blå... May Bente forklarer dem noe om materialer og metaller.

Gjenstander blir åpnet og "avslørt", med forundring eller begeistring som reaksjoner. Noen av barna blir opptatt av hvem som gjettet riktig, andre bryr seg ikke så mye om det. Noen av gjenstandene er tildekket, og avsløres etter ulike gjetninger og "kjenne under dekket". Krukka gir lyd når en banker på den. Hva slags lyd gir den? Barna koser seg med å se gjennom silketrykkene, tar på dem og kjæler med dem, og prøver å finne ut hva bildene skal forestille.

Opplegget er taktilt og kroppslig, like mye som visuelt. Barna skal "erfare" kunsten. Tilnærmingen har et utforskende element, med overraskelsen til slutt. Kunstneren forklarer lite, er mer opptatt av at barna skal finne frem på egen hånd, etter en viss ledelse fra henne, selvsagt. Barna er små.

Tegne- og maleverksted

Et annet tiltak i barnas kulturverksted var tegne- og maleverkstedet. Mange av barnehagene fikk besøk av en annen kunstner som sto for dette, Mona Grønstad.

Vi fulgte noen grupper av barn på fem stykker i en barnehage også her. Hvert barn hadde sitt barnehagesnekrede tegnestaffeli til rådighet.

Opplegget er slik at barna skal utforske materialer og muligheter i svart hvitt, eller med minimalt med farger, materialene i kullstiften og krittet er sentralt. Barna får kjenne på kullen og vite hvor den kommer fra, osv. Til å begynne med er det Mona som viser krittets muligheter gjennom å tegne noe barna vil hun skulle tegne, for eksempel fra et eventyr, e.l. Så er det deres tur. Barna begynner å arbeide ivrige, stående ved staffeliene med krittene på en sofa, hvor de stadig er innom og skifter størrelse eller farger (kritt i svart, hvitt, kobber, gull og sølv).

Hovedinntrykket er interesserte barn. Men noen av dem har problemer med å konsentrere seg. Mona legger vekt på at de da skal sette seg foran bildet sitt, og *kjede seg* eller hvile seg. Dette fører ofte til at de begynner å bearbeide det mer. Til slutt samler de seg og ser på ett og ett bilde, og snakker om dem. Det blir *viktig* det de har gjort.

I Monas pedagogikk (hun underviser fast over flere år ved barnehager på Ås, hvor hun bor) er *utholdenhet* et stikkord. Hun opplever at mange barn er rastløse, er vant til å pendle fra aktivitet til aktivitet i barnehagen, uvant å forfølge og avslutte. Men hun sier også at dette varierer veldig fra barnehage til barnehage. Hun mener dette har mye med barnehagepersonalet å gjøre, hvordan de organiserer sin dag, hvor stresset de er, hvor mange konflikter de har seg imellom. Barna værer dette med en gang. For henne som kommer innom merker hun ofte hvordan hennes opplegg kan bryte med slike og andre strukturer i barnehagen. Hun får ofte tilbakemelding fra personalet om dette.

Mona legger vekt på at bildet skal få en status for barna. De blir hengt opp rundt i barnehagen, og foreldre inviteres til å se på dem. Hun sier tegning ofte blir brukt til å roe ned barna med, hun vil at tegning skal bety noe i seg selv, at de skal gjennomføre noe mens de arbeider, prosessen viktigst, men også at det lages noe som kan henge der og bli sett på. Hun mener barn lager ikke kunst, de lager bilder, hun liker ikke begrepet barnekunst.

Barnehagepersonale er ofte opptatt av at *alle* skal få et tilbud, sjeldnere *innholdet* i tilbudet. Hun ønsker å fokusere på innholdet.

Oppsummering med kunstneren .

Mona har en oppsummerende samtale med personalet siste dagen etter en ukes økt i hver barnehage. Vi var også tilstede på en slik oppsummering.

Barnehagen var positiv til det som hadde foregått denne uken. Barna hadde gledet seg til hver dag Mona skulle komme, noen ble sure når de ikke fikk jobbe akkurat den dagen de trodde.

Mona lurte på om noen av dem hadde reagert på at det ikke ble jobbet med farger. Det hadde ikke vært noen reaksjoner på dette.

De snakket ellers om problemet med ukonsentrerte barn, og at noen av de mest ukonsentrerte likevel hadde klart det. Ellers snakket de om problemet med liten plass, å arbeide på et lite rom gjorde at de forstyrret hverandre mye, de skulle se på hva de andre holdt på med hele tiden.

Mona vektla verdien av kontinuitet, og snakket litt om filosofien ved å utforske materialer heller enn fargene. Mange barn lærte noe gjennom svarthvitt og materialer, utforske andre muligheter, legge flere farger oppå hverandre, manipulere.

Mona vektlegger dette å trekke foreldrene inn. Hun foreslo å gjøre dette, for eksempel be de se på bildene, som burde henge oppe en stund for å gi dem en status, som hun pleier å si. Barnehagen ønsket også dette. Vi spurte om de kunne tenke seg kontinuerlig besøk av kunstnere i barnehagen. De var ikke imot dette, tvert imot. Personalet hadde også lært noe om materialer og nye muligheter.

Vi spurte ellers om "ettervirkninger" kunstformidlingen May Bente hadde stått for tidligere i barnehagene. Mange barn snakket ofte om enkelte av gjenstandene etterpå, de hadde særlig festet de seg ved kniven i sliret. På spørsmål fra Mona til barna i de ulike barnehagene om de hadde vært på utstilling i det siste, svarte de "Ja, i barnehagen!" Barna fått et begrep om kunstutstilling.

Senere holdt kunstnerne kurs for de ansatte. En viktig del av kunstformidlingen til barn er dette at de voksne også har begreper og kunnskaper som gjør at barna kan få gode svar og veiledning når de er opptatt av bilder og uttrykk.

Flere av barnehagene i bydelen var så heldig å få stille ut sine arbeider fra verkstedet i Furuset kirke. Vi var imponerte over den flotte utstillingen. Barna hadde lært seg å bruke rødkrittet og kullstiften, og den minimale bruken av farger ga uttrykkene et spennende og annerledes uttrykk. Men *barna* var i bildene.

Videreføring av Kulturverkstedet

Barnas kulturverksted ble fra 1.juni 1995 ledet av en kunstner som var ansatt i deltidsstilling i bydelsadministrasjonen, med en referansegruppe og kontaktpersoner fra hver av bydelens 23 kommunale barnehager. Denne midlertidige stillingen var den eneste i tillegg til prosjektlederstillingen som ble opprettet i bydelen som følge av aktivitetene i kulturprosjektet, og som også ble videreført en periode etter at prosjektet var avsluttet.

Tiltaket innen billedkunstformidling har gitt viktige erfaringer. Vi viser til den presenterte spørreundersøkelsen blant de ansatte, hvor dette tiltaket får mye positiv omtale.

*** Danseteaterprosjektet**

Danseteaterprosjektet er trolig det enkelt-tiltaket som har involvert flest barn og unge i Furuset bydel. Mer enn 1000 elever på bydelens skoler har deltatt på øvelser og fremførelser av dans.

Prosjektet startet som et samarbeid mellom kulturprosjektet på Furuset og Den Norske Opera, Barne og ungdomsscenen, samt de enkelte skoler som deltok på prosjektet. Gjennom samarbeidet med operaen ble det sendt ut tilbud til alle skolene om å delta.

Etter hvert viste det seg at interessen var svært stor for dette tilbudet. For å kunne gi tilbudet til flest mulig av bydelens skoler fikk Kulturprosjektet derfor i gang et direkte samarbeid mellom bydelen og en av de instruktørene som hadde vært med fra begynnelsen av.

I løpet av prosjektperioden har bydelens barn og ungdom satt opp flere danseforestillinger. Etter flere uker med øvelser på hver skole har de fremført oppsetninger med egenkomponert musikk på scener som på Oslo Spektrum og Musikkteaterets scene på Vestbanen, og på skolene for foreldre og medelever.

Flere oppsetninger som f.eks. "Sagnet om St.Hallvard", "Draumkvedet" og "Snøhvit og de syv dvergene" har blitt innøvd og fremført i løpet av prosjektårene. Før vi ser på hvordan Danseteaterprosjektet har realisert mange av Kulturprosjektets målsettinger skal vi ta en titt inn på en av øvelsene der instruktøren og danseren Trine Fjellstad lærer barna hvordan kroppen kan fortelle en fortelling.

Observasjon på Danseteateret

Det er ca 20 barn som øver i aulaen på Gran skole. De utgjør en gruppe sammensatt av alt fra noen forvokste slamper av 12 år gamle gutter med ben og armer til alle kanter, til små-

tasser med et uskyldig spørrende blikk, til småpiker som begynner å bli store og selvbevisste og kaster på håret mens de retter på en bluse eller en imaginær flekk på genseren.

Instruktøren, Trine Fjeldstad, bruker en stemme som får selv de lengste slampene til å holde kjeft der hun durer rundt og viser med egen kropp hvordan kroppen kan uttrykke seg. De fleste barna følger intenst med, noen imiterer, andre bare ser på. Noen følger ikke fullt så godt med, de ser på meg eller på hverandre eller opp i taket.

De begynner selv, nokså klosset, barn er barn. De prøver igjen, like klosset. De prøver enda en gang, litt mindre klosset. Nå kan jeg se at de *viser noe* i sine bevegelser, ikke bare *skal vise noe*. Barna er konsentrert. Nå er de med. Det er mye lek i dette. Lek blandet med alvor. Noen overdriver. Noen gjør hver bevegelse dobbelt så stor, dobbelt så lang og lenge som det er nødvendig. De overuttrykker det instruktøren viser dem. De fleste er imidlertid myke i bevegelsene, både gutter og jenter.

Det er mange gutter med. Nesten halvparten. En av gutta kjekker seg stadig. Vet ikke at han dummer seg ut. Føler det kanskje når han ikke får respons hverken fra instruktøren eller de andre.

Instruktøren virker trygg på seg selv og situasjonen. Hun er romslig, ikke stressa selv om ting ser ut til å være vanskelig å få inn.

Jeg kan se at barna lærer. De blir mer og mer samstemt i bevegelsene. Jeg begynner å skimte et helhetlig uttrykk. Vi setter oss ned i et hjørne av aulaen. Trine Fjeldstad leser diktet for barna. Om St. Halvard som blir drept og slengt i Drammensfjorden av røvere. Om at de binder sten om bena hans så han skal synke, om at han flyter opp igjen underlig nok med stenene fortsatt bundet rundt bena, at han på grunn av dette blir erklært som helgen fra Roma. Om graven hans utenfor Drammen og at han i dag ligger i Oslo domkirke i egen sarkofag.

Barna lurer på om skjelettet fortsatt flyter i Drammensfjorden og om noen kan finne det der. Ikke lett å forklare dette gitt. Død, stener og fordervelse, skjelett og helgenmakeri fra Roma. Ikke rart at barna ser for seg skjelettet fra år 1052 ligge skvulpene i vannet.

Barna blir fortalt at de skal lage masker de skal bruke ved fremførelsen selv. De skal lage dem i formingstimene og de som skal være slemme skal ha onde masker - sorte - og de som skal være snille skal ha gode masker, nemlig hvite.

Barna stiller seg opp igjen. Litt mindre opptatt av seg selv nå, litt mere opptatt av hva de skal vise. De går inn i det, inn i sagnet, inn i dansen der de bølger frem og tilbake på gulvet i kampen mellom det onde og det gode, det hvite og det svarte, mellom St. Halvard og hans banemenn.

Danseteaterprosjektet som realisering av prosjektets målsettinger

Danseteaterprosjektet innebærer samarbeid med en profesjonell kunstner og flere av bydelens institusjoner, skolene. Opprinnelig var prosjektet også samarbeid med en sentral kulturinstitusjon, Den Norske Opera. Om betydningen av samarbeidet med Operaen sier instruktøren: "Operaen er en legitimerende instans for slike opplegg. Institusjonen står for kvalitet og det er dermed mye lettere å mobilisere til deltakelse."

Videre har prosjektet vært et samarbeid mellom profesjonelle kunstnere og amatører fra bydelen. I observasjonen av en av øvelsene var det fascinerende å se hvordan barna kunne utnytte sin evne til læring gjennom *imitasjon*. Gjennom å følge- og imitere den profesjonelle danserens bevegelser våknet uttrykksevnen i barnas – amatørernes – kropper.

Prosjektet innebærer videre til en viss grad også kontakt på tvers av aldersgrupper. Det har deltatt barn og ungdom i hele spennet fra 9-15 år. I svært mange aktiviteter er det et sterkt skille mellom yngre og eldre barn og ungdom. Også disse aldersgruppene kan ha utbytte av en kontakt som etableres ved å skape noe sammen.

Danseteateret gav også mulighet til å skape et tett samarbeid mellom innvandrere og nordmenn i bydelen. Relativt mange innvandrerbarn deltok i følge instruktøren. Dans var også noe mange innvandrerbarn mestret bedre enn mange norske. Innvandrerbarna er mer vant til å bruke kroppen som uttrykksmiddel, sier Fjellstad, mange av dem er mindre bundet enn norske barn.

Fra flere hold får vi formidlet ros om samarbeidet om Danseteaterprosjektet. Både fra instruktør og skole blir det vært satt pris på hvordan prosjektet stod på for å få det hele i gang, og hvordan ting ble gjennomført.

Danseteaterprosjektet har blitt lagt inn som del av Oslo kommunale musikkskole og fortsetter etter prosjektavslutning i samarbeid med den samme instruktøren. Danseteateret har dermed også blitt en av de varige resultater av Kulturprosjektet.

En av institusjonene sier dette. "Jeg tenker meg et motto: 'Vi kjøper oss en kunstner/kunst hvert annet år! " .

Noen er mer lunkne i sine rapporteringer, og begrunner hvorfor:

Vi har fått så få tilbud at jeg ikke tror dette vil påvirke disse grupper i noen særlig grad, hverken positivt eller negativt....Begrensningen har vært at kontaktpersonen har administrert/skulle rekke over for mange institusjoner på en gang. Dette har gjort at vi har deltatt mindre enn vi kunne ha kapasitet til. Vi har for øvrig hatt vansker med å knytte dette arbeidet inn i årsplanarbeidet.

Oppsummering

Undersøkelsen sier ikke mer enn det vi spør om, og som sådan kan den ikke brukes eller tolkes utover dette. Den kan fungere som en illustrasjon på sider ved prosjektet vi presenterer i andre fremstillinger; at det har fungert bra der konsentrasjonen har fått virke, mindre bra der informasjonen ikke har nådd frem eller kapasiteten ikke har strukket til. Der prosjektet har "virket" ligger det erfaringer å bringe med seg for lignende satsinger. Når barna savner kunstneren, er dette noe å bygge på. Dette er prosjektets positive læringsverdi.

21. Kulturaktivitet blant barn og unge på Furuset

Prosjektet har vært rettet mot hele Furusets befolkning, men barn og unge har vært prioritert i kulturformidlingsarbeidet.

Vi skal i dette kapitlet først se på det endrede syn på Oslos bydeler som lå bak en politisk vilje til å satse på kulturforvaltning i bydeler i Oslo. Deretter skal vi se på noen tall som viser den store kulturaktiviteten vi finner i Norge generelt før vi går inn på det som er dette kapitlets hovedtema - resultatene av skoleundersøkelsen om kulturaktivitet blant barn og ungdom.

Oslos bydeler fra aktivitetenes “sentrum” til aktivitetenes “periferi”

Enhver middels stor norsk by med respekt for seg selv har et kulturtilbud som er mange ganger så stort som det bydelene i Oslo's randsoner kan tilby. Furuset bydel har ca. 29.000 innbyggere og er etter folketall en “by” på størrelse med Moss eller Skien som begge har rundt 30 000 innbyggere.

Dette skyldes ikke først og fremst en *distriktpolitikk* som har forfordelt kommuner utenfor det sentrale østlandsområdet, men en forståelse av hele Oslo-området og det sentrale østlandsområdet som ett sentrumsområde mht. kulturaktivitet og -tilbud. I 70- og 80-årenes kulturpolitikk var hver enkelt av de største byene kulturelt “sentrum”, mens resten av Norge var “periferi”.

Det rådende syn har derfor vært at Oslo – altså inklusive bydeler og omegn – var forfordelt gjennom mengden av statlige og kommunale kulturinstitusjoner og -tilbud i Oslo sentrum.

Det har vært et klart politisk mål de siste 30 år å “demokratisere” og desentralisere kulturtilbudene:

Det har vært et mål å bygge ut allsidige tilbud til alle grupper i samfunnet og regionalisere kulturtilbud som bare tidligere har vært tilgjengelig i de største byene.⁶⁵

Det nye for Oslo's del i 90-årenes kulturpolitikk var at bydelene i Oslo ikke lenger ble regnet som del av sentrum for kulturtilbud og kulturaktivitet, men ble “devaluert” til periferi. Devaluert fordi bydelene ikke lenger ble regnet til de privilegerte, men nå til de ikke-privilegerte, eller forfordelte.

Nå er det jo slik at selv om det har vært offentlig kulturpolitikk de siste 30 årene å jobbe for en desentralisering av kulturtilbudene, så er det fortsatt stor forskjell i bruken av disse i sentrumsområder og i perifere områder.

På grunnlag av tall fra SSB's kulturbruksundersøkelse fra 1991⁶⁶ påpeker man i “Kultur i tiden” at de som bor i sentrale strøk bruker kulturtilbud jevnt over mer enn dobbelt så ofte

⁶⁵ Stortingsmelding nr. 61, 1991 - 92. Kultur i tiden. s. 46

⁶⁶ Kultur- og mediebruksundersøkelsen. SSB 1991

som de som bor i perifere strøk.⁶⁷ Videre finner man at mens $\frac{3}{4}$ av befolkningen bor under 5 km. fra nærmeste *idrettsplass*, så bor mer enn $\frac{2}{3}$ av befolkningen mer enn 5 km. fra nærmeste *konsertlokale eller teater*.

Slik sett er det "den åndelige gymnastikk" som har tapt terreng i forhold til legemets gymnastikk. Det bør imidlertid bemerkes her at en rekke arenaer for idrett også benyttes til kulturtilbud gjennom konserter og andre tilbud i idrettshaller, filmvisninger i gymsaler, osv. Det er vel sjeldnere å se en fotballkamp i et konsertlokale eller en friidrettsturnering i teateret.

Det er all grunn til å tro at fysisk nærhet til kulturtilbud påvirker bruken av disse. Dette skyldes delvis rent praktiske årsaker, men også at tilbud har en tendens til å skape etterspørrelse. Vi må imidlertid ikke glemme at hvor folk bor også bestemmes av individuelle verdiprioriteringer og valg. De som bosetter seg langt fra sentrale områder og kulturtilbud, har trolig prioritert andre verdier høyere enn tilgjengeligheten til kulturens institusjoner.

Videre kan det reises spørsmål ved den faktiske betydningen av fysisk nærhet til kulturtilbudene. I en analyse av samme undersøkelse som "Kultur i tiden" bygger på argumenterer Olav Hindahl og Bjørn Talén for at man ikke kan se på "kulturtilbud" som en samlet kategori når vi skal forstå hvem som er kulturaktive. Deler man opp de ulike kulturtilbudene i kategorier etter de tradisjonelle skillene "finkultur" og "massekultur" finner man at sosioøkonomisk status er den avgjørende faktor for hvem som bruker hvilke tilbud og at fysisk avstand er underordnet dette (Hindahl og Talén 1992).

"Regionaliseringen" av Oslo illustreres av at de såkalte Riksinstitusjonene⁶⁸ i 1991 fikk i oppgave også å jobbe overfor Oslos bydeler (Stortingsmelding nr. 61 "Kultur i tiden"). Siden opprettelsen har Riksinstitusjonene vært sentrale aktører i den statlige virksomhet for å desentralisere offentlige kulturtilbud. I "Kultur i tiden" kan vi lese at dette fortsatt sees som disse institusjonenes viktigste oppgave:

Det er departementets oppfatning at riksinstitusjonene og knutepunktsinstitusjonene må ivareta viktige formidlingsoppgaver dels ved å bidra til formidlingsoppgaver på tvers av fylkesgrenser og dermed bevare Norge som "ett rike", og dels ved å bidra til utviklingen av det regionale tilbudet. (...) Riksinstitusjonene må også ha et ansvar for å sikre tilbudet i de deler av landet som ennå ikke er godt nok utbygd.⁶⁹

I 1994 fikk Riksinstitusjonene det som har vært betegnet som "Storbymillionen". Denne bevilgningen fra Kulturrådet skulle benyttes til en samordnet innsats fra de aktuelle institusjoner til innsats i Oslo. Dette står i klar kontrast til den tidligere politiske målsettingen med disse institusjonene som påla dem å ikke drive sin virksomhet i (kultur-) hovedstaden.

Som perifer region ble Furuset – og andre bydeler i Oslo – kandidater for den offentlige regionaliseringen av kulturtilbud. Arbeidet for dette tok til i '92 - '93 med bl.a. samarbeidet mellom bydeler og Oslo Filharmonien i prosjektet "Oslo konsertverksted", og planleg-

⁶⁷ Olav Spilling; Kulturpolitikk i et regionalt perspektiv. Østlandsforskning 1990. I Stortingsmelding nr. 61, 1991 - 92. Kultur i tiden.

⁶⁸ Rikskonsertene, Riksteateret, Norsk Forfattersentrum og tidligere Riksgalleriet (nå organisert under Museet for samtidskunst).

⁶⁹ Stortingsmelding nr. 61, 1991 - 92. Kultur i tiden, s. 60

gingen av "kulturprosjekter" i bydelene Furuset, Stovner og Ullern. De to sistnevnte bydelene har gjennomført forsøksprosjekter i den samme perioden for å etablere- og prøve ut lokal kulturforvaltning i bydeler i Oslo⁷⁰.

Kulturaktivitet i Norge

Før vi går inn på kulturaktiviteten i Furuset bydel skal vi her se på noen tall som viser den store kulturaktiviteten i Norge generelt.

Et av de sentrale spørsmål i boken "Kunst, Kultur, Kunder" (Hindahl og Talén 1992), er *hvilken del av befolkningen bruker hvilke kulturtilbud og hvor ofte?* Forfatterne har gjort analyser av Statistisk sentralbyrås landsomfattende intervjuundersøkelse *Kultur- og Mediebruk* fra 1991. De finner en enorm *bredde* i bruken av kulturtilbud, og særlig aktiviteter rundt musikk (s.36):

- Én av fire hadde vært tilhører på en konsert med klassisk musikk det siste året, og interessen var ganske jevnt fordelt over hele landet.
- Over halvparten av befolkningen mellom 16 og 25 år hadde vært på konsert med populærmusikk siste året.

Selv om oppslutningen om andre aktiviteter enn musikk er noe lavere, finner vi også her høye tall:

- Én av fire hadde lest en bok dagen før de ble intervjuet. Hver 5. nordmann er medlem av en bokklubb.
- Fem prosent av befolkningen, ca. 180 000 mennesker, var med i en kunstforening.
- Halve befolkningen hadde besøkt et bibliotek det siste året, og en fjerdedel for senest en måned siden.
- Nesten halve befolkningen hadde sett en sceneforestilling i løpet av de siste tolv månedene.

Også når det gjelder "deltakerkulturen"; amatørvirksomhet og egenaktivitet var oppslutningen stor (s.37):

- 15 prosent hadde opptrådt offentlig med sang eller musikk i løpet av de siste to år.
- 13 prosent spilte et instrument regelmessig.
- 9 prosent var med i kor eller orkester.
- 15 prosent drev med billedkunst eller kunsthåndverk på fritidsbasis.

Fra kulturmeldingen kan vi komplettere med noen ytterligere tall som viser at den brede oppslutningen, særlig om musikkaktiviteter, er enda høyere blant barn og unge (Stortingsmelding nr. 61 "Kultur i tiden"):

I aldersgruppen 9 – 15 år svarer 76 prosent av de spurte at de kan spille et instrument,

⁷⁰ Prosjektene i Ullern og Stovner bydeler er evaluert i Ulfrstad, Lars-Marius; "Kulturforvaltning i bydeler". NBI 1997

37 prosent spiller regelmessig, 23 prosent er med i kor eller orkester og 42 prosent har opptrådt med sang og musikk.

Som vi ser er oppslutningen både om det vi kan kalle tilskuer- og tilhøreraktiviteter og egenaktiviteter formidabel. Disse tallene er ment som et visst sammenlikningsgrunnlag, eller et "bakteppe" når vi nå i det videre skal se på kultuaktiviteten i Furuset bydel tidlig i prosjektperioden og ved prosjektavslutning.

Organisasjonsliv og kulturaktivitet på Furuset ved prosjektstart

En politisk målsetting med kulturprosjektet på Furuset var å trekke personer som ikke allerede var aktive med inn i kulturaktiviteter. En slik målsetting krever oversikt over hvilke personer eller hvilke grupper som allerede var aktive og hvem som ikke var det. I et samarbeid mellom prosjekt Nettverk og NBI ble det i kulturprosjektets forprosjektperiode gjennomført en kartlegging av organisasjonslivet i bydelen. Resultatet av denne kartleggingen er gjengitt tidligere i rapporten (s. xx).

Det var et stort antall organisasjoner innen aktivitetene korps, kor, orkester og musikkskole på Furuset. Særlig korvirksomheten syntes å stå sterkt. Av de totalt 23 organisasjonene innen musikk var 13 kor.

Antallet organisasjoner kan imidlertid ikke si noe sikkert om hvor mange som benytter seg av det enkelte tilbud. Den første undersøkelsen av kulturaktiviteter blant 6. og 8. klassinger hadde derfor bl.a. til hensikt å kartlegge hvilke aktiviteter barn og ungdom var engasjert i og hvor stor andel som var engasjert i de forskjellige aktivitetstyper.

På spørsmål om hvilke *egenaktiviteter* skoleelevene var engasjert i på fritiden (både organisert og ikke organisert aktivitet) gav svarene følgende fordeling:

Deltar på	Prosent
Musikk	16
Tegning	11
Dans	10
Forming	5
Teater	2
Film	2
Skrivning	1
Deltar ikke	59
Sum	106

Tabell 1 Deltakelse på kulturaktiviteter i 1994

I tabellen ovenfor er aktivitetene satt opp i rekkefølge etter hvor stor oppslutning de har. Som vi ser oppgav hele 16 prosent av 6. og 8. klassingene på Furuset at de deltok på musikkaktiviteter. Også dans og tegning har relativt stor oppslutning. Mindre oppslutning fant vi omkring aktivitetene forming, teater, film og skrivning.

Man skal imidlertid være klar over at dette gjelder både organisert og uorganisert aktivitet. Den store oppslutningen f.eks. om dans gjelder derfor organisert dans på kurs e.l., og de som ofte "går ut for å danse".

Den store oppslutningen om musikkaktiviteter er ikke enestående for Furuset bydel, men synes å være ens for de fleste aldersgrupper og over hele landet⁷¹.

Tilbudene i regi av Kulturprosjektet

I løpet av prosjektperioden er det gjennomført et formidabelt antall aktiviteter og tiltak kulturprosjektet på forskjellige måter har vært engasjert i. Vi skal imidlertid ikke her gjennomgå alle disse, men foreløpig vise noen generelle trekk knyttet til hvilke kulturaktiviteter det har vært satset på.

I kulturprosjektets liste over arrangementer/forestillinger 1994-96⁷² er det gitt en oversikt over antall arrangementer og produksjoner prosjektet har vært involvert i innen de forskjellige kunststartene. Oversikten gir følgende tall:

	Antall
Konsserter	66
Dans	27
Billedkunst/kunsthåndverk	26
Teater	12
Åpne familiearrangement	5
Film	4
Kulturmønstringer	3

Tabell 2 Arrangementer i regi av kulturprosjektet

Som vi ser av tabellen er det gjennomført et svært høyt antall konsserter. Regnet ut fra antallet arrangementer/forestillinger står musikktilbudet for noe under halvparten av de aktivitetene prosjektet har vært involvert i. Videre er det gjennomført mange arrangementer innen dans og billedkunst/kunsthåndverk. Innen f.eks. området film er det gjennomført atskillig mindre arrangementer.

Man skal imidlertid være oppmerksom på at denne *oversikten kun gjelder antall arrangementer, ikke hvor mange som har vært engasjert i disse og heller ikke hvor mye det er satset av ressurser innen de forskjellige feltene*. Prosjektet har gitt økonomisk tilskudd til en rekke tiltak og arrangementer der de ikke har vært direkte involvert i. I tillegg til dette har prosjektet jobbet med en rekke opplæringstiltak som spenner over tilbud innen alt fra litterær virksomhet til dragekurs og annet.

Listen over arrangementene reflekterer likevel graden av tilbud på Furuset i løpet av prosjektårene innen de ulike uttrykksformene. Sammenlikner vi fordelingen av aktiviteter på de forskjellige områdene med egenaktiviteten slik vi registrerte den tidlig i prosjektperio-

⁷¹ Stortingsmelding nr. 61, 1991 - 92. Kultur i tiden. Tabell 17, s. 46

⁷² Vedlegg til kulturprosjektets sluttrapport. Furuset bydel

den, finner vi at de aktivitetstypene der det var stor oppslutning er de samme aktivitetstyper som det har vært flest arrangementer på i løpet av prosjektet.

Vi skal nå se på barn og unges aktiviteter i 1996 sammenliknet med 1994 og se hva slags betydning kulturprosjektet har hatt for denne aktiviteten. Når man leser tallene fra denne undersøkelsen bør man ta i betraktning at Kulturprosjektets midler for 1996 ble vesentlig redusert som følge av kuttet i bevilninger fra Oslo kommunes og Kulturrådets side. Kuttet førte til at prosjektet måtte redusere tiltak og arrangementer på flere områder. Dette vil reflekteres i resultatene fra skoleundersøkelsen først og fremst i forbindelse med hvor mye aktiviteter i offentlig regi elevene har deltatt på i 1996.

Skoleundersøkelsen: metode

Undersøkelsen ble gjennomført blant alle 6. og 8. klassinger i Furuset bydel i periodene 15.10.94 til 15.12.94 og 15.01.97 til 15.02.97.

Totalt ble undersøkelsen besvart av 657 respondenter i 1994 og 598 respondenter i 1997.

Spørreskjemaene ble besvart i løpet av en time i klasserom. Alle elever som var til stede på skolen de respektive undersøkelsesdagene besvarte spørreskjema.

Elevene fikk rettleiding av lærer underveis. Det var på forhånd sendt ut en relativt omfattende veiledning til alle lærere. Veiledningen presiserte alle spørsmålene i undersøkelsen.

Spesielt ble lærerne bedt om å instruere barna i hva en bydel er, og det var vedlagt kart som viste bydelsgrensene.

Spørreskjema finnes i rapportens vedlegg.

Feilkilder

Elevene har i undersøkelsen besvart spørsmål om kulturaktiviteter de har deltatt på forrige skoleår/år. Dette har trolig medført at en del ikke har husket riktig. Det er vanskelig å gjøre noen beregning på hvor stort utslag dette kan ha gitt. Denne feilkilden vil først og fremst berøre beregninger av frekvenser på hvor mange ganger barn og unge har deltatt på ulike aktivitetstyper. Trolig vil feilkilden ha hatt tilnærmet samme utslag på begge undersøkelsestidspunktene. *Sammenlikninger* av frekvenser i 1994 og 1996 vil derfor i mindre grad bli påvirket av dette forhold.

Vi vil imidlertid understreke at fordi dataene baserer seg på til dels svært unge menneskers hukommelse, bør de behandles med forsiktighet.

I spørreskjemaet ble elevene bedt om å skille mellom ulike typer konserter, teaterforestillinger, osv., som de hadde deltatt på. Vi har valgt å ikke benytte disse svarene da det viste seg svært vanskelig for elevene å kategorisere forestillingene på denne måten. Vi har heller ikke benyttet svarene som innebar en rangering av utsagn om hvorfor elevene deltok på egenaktiviteter (sp.m. 8b) og utsagn om hvordan man opplevde tilskueraktiviteter (sp.m.7). En større andel av respondentene hadde misforstått utfyllingen av disse spørsmålene.

Svært mange av elevene har brukt svarkategorien “annet sted” der svaralternativene var “i sentrum”, “i bydelen” og “annet sted”. Etter samtaler med lærere og elever er vår tolkning av dette at det i mange tilfeller skyldes at elevene ikke har oppfattet bydelsgrensen, og dermed besvarer spørsmålene om sted ut fra vanlige områdenavn. Ut fra områdenavn er f.eks. ikke Høybråten eller Lindeberg det samme som Furuset. Vi må derfor regne med at ved mange av de tilfeller der det er besvart at man har deltatt på aktiviteter “annet sted” har disse skjedd i bydelen.

Kulturaktivitet blant barn og ungdom på Furuset i 1994 og i 1996

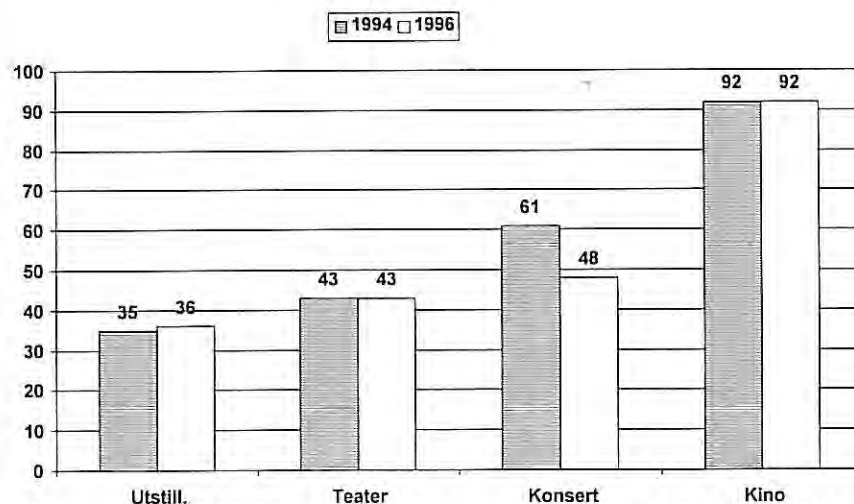
I undersøkelsen blant elever i 6. og 8. klasse har vi spurt om elevene har deltatt på det vi har kalt tilskuer- og tilhøreraktiviteter, dvs. om de har vært på teater, kino, konsert eller utstilling, og vi har spurt om de driver med forskjellige typer egenaktiviteter. De samme spørsmål ble stilt i 1994 og i 1996 for å se om det var mulig å fastslå endringer i aktiviteten.

For hvert spørsmål om alle aktivitetstypene har vi spurt om hvor de har deltatt på disse, om det var i Oslo sentrum, om det var på Furuset, eller om det var andre steder. Vi har også spurt hvem de deltok på aktivitetene sammen med, om det var familie, venner, skole, kombinasjoner av disse, eller annet.

I figuren under ser vi prosentandelen av alle 6. og 8. klassinger i bydelen som har deltatt på forskjellige tilskuer-/tilhøreraktiviteter i 1994 sammenliknet med 1996.

TILSKUER- OG TILHØRERAKTIVITETER

Deltakelse på billedutstilling, teater, konsert og kino forrige skoleår i Furuset i 1994 og 1996. Prosentandel



Figur 1 Deltakelse på tilskuer-/tilhøreraktiviteter i 1994 og 1996
N (1994) = 663 / N (1996) = 639

Som vi ser av figuren er det i hovedsak skjedd svært små endringer fra første prosjektår til prosjektavslutning. Andelen som har vært på teater er nøyaktig den samme i 1994 og i 1996. "Alle" har vært på kino og også her er andelen den samme i '94 og i '96. Også når det gjelder utstilling er endringene for små til å ha noen betydning.

Samlet for alle aktivitetene har imidlertid deltakelsen på tilskuer- og tilhøreraktivitetene gått ned fra 1994 til 1996. Dette skyldes alene at prosentandelen som har vært på konsert har gått ned med 13 prosentpoeng fra 1994 til 1996.

Dette skyldes trolig i hovedsak at det var spesielt stor satsing på konserter i skolene på Furuset i 1994. Rikskonsertene gjennomførte forestillingene "SUR", "Møtested Norge" og konserter for førskolebarn på bydelens skoler.

Tar vi i betraktning det store antallet arrangementer som er gjennomført i bydelen er det forbausende at ikke den samlede deltakelsen på aktivitetene har økt fra 1994 til 1996. Vi vet at det er gjennomført arrangementer innen alle de forskjellige typene tilskuer- og tilhøreraktiviteter vi har spurt om i undersøkelsen. Selv om man ikke bør ha alt for store forventninger til endringene i løpet av en tidsperiode på 2-3 år er en av de "effekter" man kunne håpe på av kultursatsingen på Furuset at aktiviteten i offentlig regi skulle stimulere til øket aktivitet i privat regi. Første del av vår spørresundersøkelse til skolelever i bydelen er imidlertid gjennomført etter at prosjektet hadde startet opp. En del av aktiviteten vi har registrert i 1994 vil derfor være i regi av kulturprosjektet.

Det er vanskelig å si hvor stor betydning det har hatt for aktiviteten i 1996 at prosjektet fikk reduserte midler for 1996 som følge av Oslo kommunes bevillingskutt og kulturrådets tilbaketrekning av midler. De reduserte prosjektmidlene førte bl.a. til at det ikke ble satt i gang nye aktiviteter innen området kunstformidling og kulturaktiviteter. Kun det som allerede var satt i gang ble fullført.

Tatt i betraktning at prosjektet hadde regnet med å kunne disponere relativt mye overskytende midler fra tidligere prosjektår i 1996 var det i utgangspunktet budsjettet med flere tiltak innen området kulturaktiviteter enn det som ble gjennomført. Det er derfor grunn til å tro at hvis prosjektet hadde blitt gjennomført som planlagt ville dette gitt utslag i større kulturaktivitet blant barn og ungdom i 1996.

Hvem deltar elevene på tilskuer- og tilhøreraktiviteter sammen med?

Figuren på neste side viser hvem elevene har deltatt på forskjellige tilskuer- og tilhøreraktiviteter sammen med i 1994 og 1996. Gjennom kultursatsingen på Furuset ville man sette "kultur på dagsorden". Det er flere mulige målsettinger knyttet til dette. Et målsetting kan være å presentere Furusets befolkning, og særlig barn og unge, for kulturarrangementer for at disse skal ha et størst mulig utbytte av å være med på disse. En annen mulig målsetting er at man gjennom å sette kulturaktiviteter på dagsorden aktueliserer og vekker interessen for bruk av kulturtilbud.

Under budsjettbehandlingen i Oslo kommunes bystyresal observerte vi at en representant fra den politiske opposisjon erklærte offentlig kultursatsing uønsket fordi det ikke var kom-

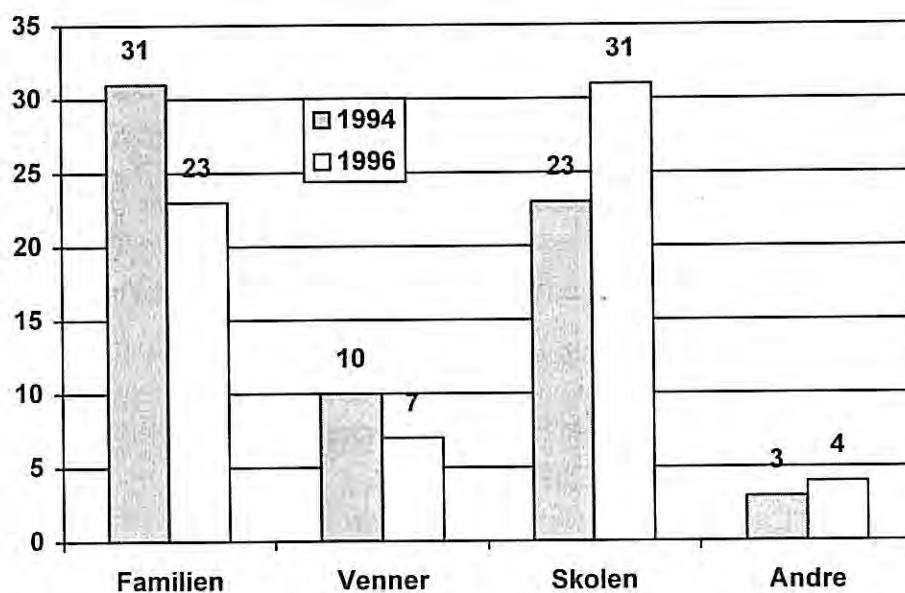
munens oppgave å sørge for alskens aftenunderholdning⁷³. Målsettingene for kulturprosjektet har ikke vært å sørge for alskens aftenunderholdning, men kan tolkes som et arbeid for å vekke interessen for kultur blant Furusets beboere.

Det har vært en klar forutsetning hele tiden at det dreide seg om et tidsbegrenset prosjekt og at ikke bydelsadministrasjonen i samme grad ville ha midler å tilføre bydelens institusjoner for å sette i gang arrangementer og tiltak etter prosjektperioden. Har man oppnådd å skape interesse for kulturaktiviteter vil det derfor i større grad være opp til det private initiativ å oppsøke disse.

Ved undersøkelsen av barn og unges kulturaktivitet i 1994 og 1996 spurte vi hvem elevene hadde vært på tilhører- og tilskueraktivitetene sammen med. Figuren under viser om de har vært på forestillingene sammen med familien, venner, skolen eller andre samlet for alle typer tilskuer-/tilhørerarrangementer.

TEATER

Hvem man har sett teateroppsetningene sammen med samlet for alle oppsetningene. Sammenlikning av årene 1994 og 1996



Figur 2 Hvem elevene var på teateroppsetninger sammen med
N (1994) = 663 / N (1996) = 639

⁷³ Bystyremøte i Oslo Rådhus høst 1995

Som vi ser av figuren foran hadde elevene vært til stede på 31 prosent av arrangementene sammen med familien i 1994. Samme år hadde de vært på 23 prosent av forestillingene sammen med skolen, 10 prosent sammen med venner og 3 prosent med "andre".

I 1996 er forholdet mellom skolen og familien akkurat det motsatte. Nå har man vært på 23 prosent av forestillingene sammen med familien og 31 prosent med skolen. Andelen man har vært på sammen med venner har sunket til 7 prosent, mens andelen man har vært på sammen med "andre" har steget ubetydelig.

Tallene viser oss at økningen i aktivitet i skolens regi har gått parallellt med en akkurat like stor nedgang av aktivitet sammen med familien. Aktiviteten i privat regi har sunket ytterligere fordi andelen forestillinger elevene har sett sammen med venner også har sunket.

Det kan være flere tolkninger av årsakene til dette. Vi kan ikke i disse undersøkelsene utelukke at deler av endringene skyldes svakhet i metoden. Som vi tidligere har pekt på baserer spørreskjema seg på at elevene husker hva de har vært med på året før. Det er imidlertid ikke her noen grunn til å tro at elevene husker dårligere eller systematisk annerledes i 1996 enn i 1994. Fordi endringene er såpass store både når det gjelder familie og skole er det grunn til å tro at undersøkelsen viser noe av de reelle forhold.

En bruk av ordet "institusjonalisering" er at det offentlige overtar ansvaret for deler av våre liv vi tidligere har hatt et "sivilt" - eller privat - ansvar for. Dette har vi f.eks. sett innen omsorgssektoren der det offentlige i dag tar det ansvaret for de eldste og de yngste som familien tidligere måtte ta.

En tolkning av nedgangen i privat kulturaktivitet kan på grunnlag av dette være at familier nå opplever at skolene nå tar det ansvaret for "ta med-" eller "bli med-" elevene på kulturarrangementer de selv tidligere måtte ta og at dette ansvaret dermed delvis har blitt "institusjonalisert". En annen tolkning kan selvfølgelig være at elevene synes de har fått nok når de har vært med på tingene som skjer i skolen, på fritidsklubbene eller i annen kommunal regi.

Det er ikke mulig å trekke noen konklusjoner på årsaken til endringene. Tallene viser imidlertid at denne type kulturaktiviteter ikke kan sies å være "satt på dagsorden" i betydningen at den offentlige satsingen har ført til mere privat aktivitet.

Det relativt høye aktivitetsnivået i skolens regi i 1996 som vi kan se av figur 2 (foran) viser at prosjektet greide å opprettholde mange aktiviteter tross budsjettkuttene dette året. Vi har imidlertid ikke noen oversikt over i hvilken grad skolene på eget initiativ satte i gang aktiviteter og om dette økte i løpet av prosjektperioden.

Hvilke typer tilskuer- og tilhøreraktiviteter har elevene deltatt på?

I forbindelse med spørsmålene om alle de forskjellige tilskuer- og tilhøreraktivitetene har vi bedt elevene oppgi hva slags type teater, konsert, utstilling, eller film de har vært til stede på. Det er svært vanskelig å lage gode kategorier for innholdet i de fleste kunstarter. Forskjellen mellom f.eks. "drama", "komedie", "musikal", eller "revy" på en teateroppsetning, og "action" eller "drama" eller annet på en film er ikke gjensidig utelukkende kategorier, men likevel betegnelser som benyttes for å karakterisere ulike stykker eller filmer.

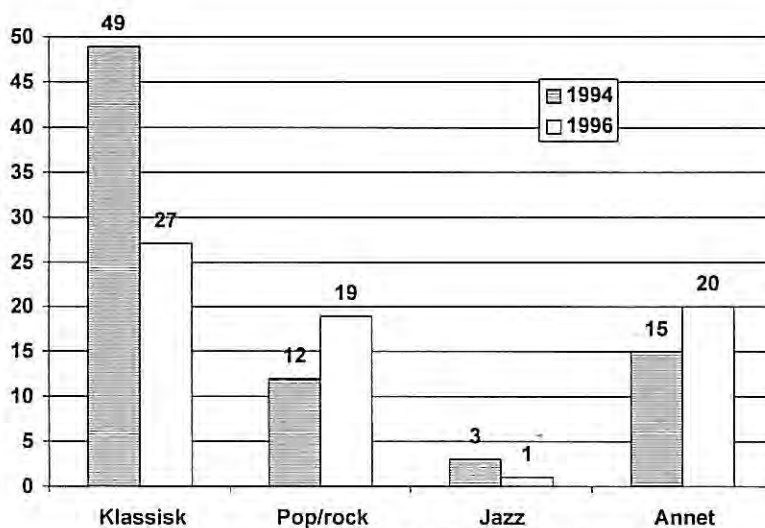
Vi ba elevene betegne det de hadde vært med på innen slike kategorier for teater, film og utstillinger, men har valgt å ikke benytte svarene. Dette er fordi datamaterialet og samtaler med elever som har besvart undersøkelsen, tyder på at svarene har blitt for tilfeldige til at de kan si noe reelt om innholdet.

Vi har likevel valgt å gjengi hvilke svar vi har fått på spørsmål om typer konsert elevene har deltatt på. Heller ikke kategoriene i musikk er gjensidig utelukkende, og har trolig blitt mer og mer utvasket i løpet av de siste tiårene. Likevel vil etter vårt syn kategoriene "klassisk", "pop/rock", "jazz" og "annet" være meningsfulle for de fleste. Dette er fordi henvisningen til det musikalske innholdet samtidig ofte henviser til hvilke instrumenter og musikergrupper som benyttes. I musikk er det derfor ofte fysiske paralleller til de innholdsmessige paralleller som gjør en kategorisering enklere.

Figuren under viser hvor stor prosentandel av alle konsertene elevene har deltatt på som har vært hhv. klassisk musikk, pop/rock, jazz, eller annet i 1994 og 1996.

KONSERT

Hva slags konsert man har sett samlet for alle konsertene.
Sammenlikning av årene 1994 og 1996



Figur 3 Hva slags konserter elevene har deltatt på
N (1994) = 663 / N (1996) = 639

Den største endringen i type musikk finner vi i andel klassisk i 1994 og 1996. Her er andelen nesten halvert i løpet av prosjektperioden. Fordi kategoriene her er lite presise bør ikke mindre endringer tillegges for stor vekt. Dette er tilfellet for kategoriene "jazz" og "annet". Når det gjelder pop og rock ser vi en økning fra 1994 til 1996.

Kategorien "annet" er relativt stor i begge årene. Det er grunn til å tro at dette delvis skyldes vanskelighetene med å kategorisere musikken. Delvis vil det trolig også skyldes at ele-

vene har krysset av i denne kategorien bl.a. for musikk fra fremmede/andre kulturer som går på tvers av- eller ikke passer i gjeldende kategorier.

Av størst betydning her er imidlertid nedgangen i klassisk musikk og økningen i pop/rock. Vi har ikke opplysninger som kan forklare hva dette skyldes. Ingen av de skolekonsertene prosjektet arrangerte i 1994 ("SUR", "Verden i Norden", m.m.) vil kunne betegnes som klassisk musikk, og i 1996 ble det gjennomført lite musikkaktiviteter i skolene.

Vi viste i forrige figur at elevene i 1994 i større grad hadde vært på teater sammen med familien og i 1996 i større grad sammen med skolen. Sammenholder vi dette med endringene i type konsert kan det se ut som familiene i større grad har tatt barna med på klassisk musikk, mens skolene i større grad har hatt konserter elevene betegner som pop/rock.

Vi vil imidlertid igjen understreke at man ikke må tolke for mye ut av disse tallene.

Egenaktiviteter

Med egenaktiviteter mener vi her aktiviteter der elevene selv har vært aktive og bidratt i deltakelsen på forskjellige aktivitetstyper eller selv utfører/utøver aktivitetene. Vi har ikke avgrenset aktivitetstypene til *organisert aktivitet*. Elevene har svart på om de driver med noen av egenaktivitetene i skoletiden eller i fritiden, enten dette er alene, sammen med venner, familie, eller om det er i organiserte former. De har også svart på hvor de deltar på aktivitetene, om det er på Furuset, i Oslo sentrum eller annet sted.

I tabellen som følger viser hvor mange av det totale utvalget som deltar på egenaktiviteter i 1994 og i 1996.

Tabell 3. Andel som deltar på egenaktiviteter i 1994 og 1996. Prosent

	1994	1996
Deltar på en eller flere typer egenaktiviteter	32	38
Deltar ikke	59	42
Mangler opplysning	8	20
N	663	639

Som vi ser er det en viss økning i antallet som deltar på en eller flere typer egenaktiviteter i bydelen. 6 prosent flere 6. og 8. klassinger deltar i 1996 enn i 1994.

Man bør imidlertid her ta i betraktning den relativt høye andelen vi mangler opplysninger fra. I hovedsak vil vi tro dette skyldes tidligere omtalte egenskaper ved spørreskjema, men dette forklarer ikke hvorfor andelen er mer enn doblet fra 1994 til 1996. Vi har ingen opplysninger om hva denne endringen kan komme av.

Utformingen av spørreskjema tilsier imidlertid at de som ikke oppgir svar mest sannsynlig *ikke* deltar på egenaktiviteter. Det er derfor grunn til å tro at tallene for andelen som deltar er i relativt god overensstemmelse med de faktiske forhold.

En del av økningen i deltakelsen skyldes trolig aktiviteter initiert av kulturprosjektet som elevene deltok på i 1996. Noen av disse aktivitetene engasjerte et stort antall barn og unge.

Dette gjelder først og fremst Danseteaterprosjektet der over tusen elever har deltatt i løpet av prosjektperioden. To av skolene satte i 1996 opp bl.a. "Snøhvit og de syv dvergene".

Vi har ikke konkret antall for de som deltok på de ulike arrangementene i regi av prosjektet i 1994 og 1996 og kan derfor ikke vite om hele økningen kan forklares med pågående tiltak og arrangementer, eller ting som skjer i skoletiden. En større del av arrangementene i 1996 var imidlertid ikke egenaktiviteter for skoleelever, men konserter, kurs for ansatte i barnehagene, og tilbud til barnehagebarn. Mye av økningen må derfor være aktiviteter i elevenes fritid.

Som vi skal se senere foregår det aller meste av egenaktivitetene lokalt. Graden av egenaktivitet henger derfor tett sammen med hvor mye *tilbud* om egenaktiviteter det er i bydelen. Fordi mye av tilbudene er i regi av det offentlige (skoler, fritidsklubber, Kulturverkstedet, m.m.) er det mindre meningsfullt her å snakke om "privat" eller "offentlig" initiativ enn det var i forbindelse med tilskuer- og tilhøreraktivitetene.

Deltakelse på fritidsaktiviteter forutsetter imidlertid større interesse hos barn og ungdom enn tilbud i skoletiden. I fritiden kan barn og unge velge hva de vil gjøre og en av deres favoritter er å gjøre "ingenting", dvs. å være sammen med venner eller familie utenfor organisert virksomhet (Valseth 1997).

At elevene velger fritidsaktiviteter må derfor tolkes som en viss økt interesse for kulturaktiviteter i løpet prosjektperioden.

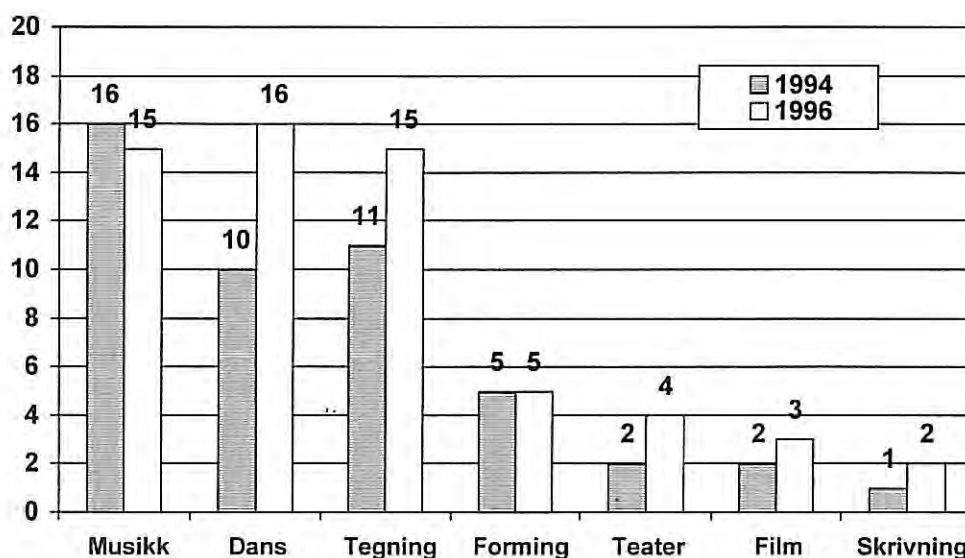
Hvilken type egenaktiviteter deltar elevene på?

Figur 4 på neste side viser hvilke typer egenaktiviteter elevene har deltatt på. Elevene har besvart faste svaralternativer og kan derfor ha deltatt på aktivitetstyper som ikke er med her. Alternativene som var satt opp dekker imidlertid de vanligste kategoriene egenaktiviteter.

Tallene i figur 4 viser hvor stor prosentandel som deltar på de ulike aktivitetstypene. Vi viste innledningsvis andelen som deltok på de forskjellige aktivitetstypene i 1994. Figuren under viser endringene fra 1994 til 1996.

EGENAKTIVITET

Deltakelse på ulike typer egenaktiviteter blant elevene i Furuset i 1994 og 1996. Prosent av hele utvalget



Figur 4 Deltakelse på ulike typer egenaktiviteter i 1994 og 1996

N (1994) = 663 / N (1996) = 639

Den mest markerte endringen her er andelen som deltar på dans. Vi ser her at deltakelsen har økt med over 50 prosent. Dette skyldes trolig det store antallet elever som har deltatt på Danseteaterprosjektene. Noe forbausende er det at vi ikke kan registrere noen endring av betydning når det gjelder musikkaktiviteter. En stor del av prosjektets virksomhet har dreid seg om musikk. Mye av denne virksomheten har imidlertid dreid seg om konserter o.l. og mindre om egenaktiviteter innen musikk.

Prosjektet har også satset mye på billedkunst/kunsthåndverk, med dette er først og fremst i barnehagene. Her finner vi imidlertid en klar økning i aktivitet blant skoleelevene (over 40 prosent økning).

For de andre aktivitetstypene er tallene såpass små at de endringene vi registrerer kan skyldes rene tilfeldigheter.

Vi ser imidlertid at det stort sett er de samme aktivitetstyper som har oppslutning i dag som det var ved prosjektstart. Dette var også tilfellet for tilskuer- og tilhøreraktivitetene.

Dette tyder på at kulturprosjektet heller har grepet fatt i det som var barn og unges interesser og utviklet aktiviteter i tråd med dette, enn å legge vekt på å utvikle nye typer kulturaktiviteter. Vi skal i det følgende diskutere dette i lys av det vi kan kalle "markeds-, opplysnings- eller kuratorprinsippet" i utviklingen av lokale tilbud.

Hvor er elevene med på aktiviteter?

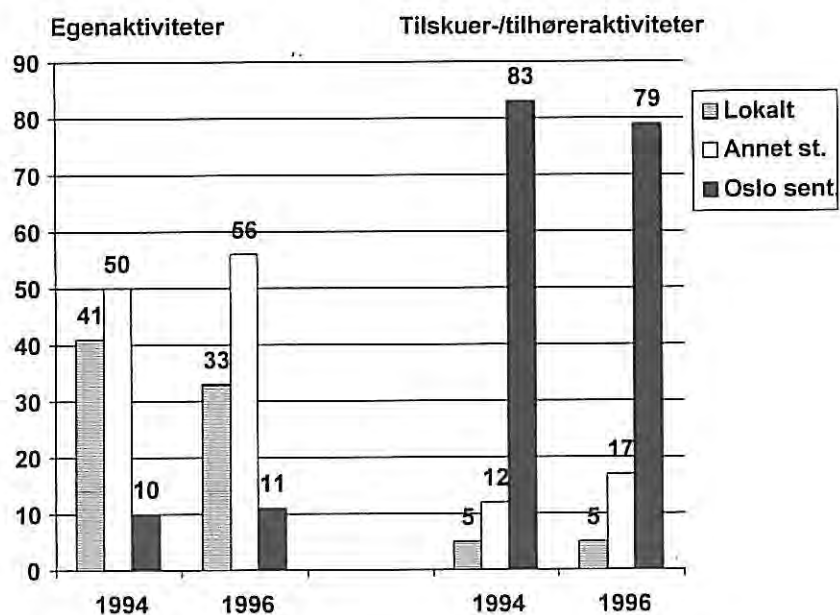
Som vi tidligere har omtalt var en av de klare målsettingene med kulturprosjektet på Furuset å skape *lokal* aktivitet. Man ønsket å skape tilhørighet til bydelen bl.a. ved å skape aktiviteter i bydelen som igjen kunne gi sterkere identifikasjon med lokalområdet.

Prosjektleder uttalte tidlig i prosjektperioden at de ikke ønsket å konkurrere med kulturtilbudene sentralt i Oslo. Med de ressurser disse disponerer ville det være en håpløs oppgave. Det man ville med prosjektet var å skape aktiviteter med en lokal tilknytning, enten dette var i form av temaer eller annet som knyttet aktivitetene til Furuset, eller om det var fordi det foregikk i bydelen.

I figuren under viser vi hvor elevene har vært på tilskuer- og tilhøreraktiviteter og deltatt på egenaktiviteter, om dette er i bydelen, i sentrum eller andre steder i 1994 og 1996.

HVOR AKTIVITETENE UTFØRES

Hvor aktivitetene utføres i Furuset i 1994 og 1996. Prosent av alle aktiviteter



Figur 5 Deltakelse på aktiviteter lokalt eller i Oslo sentrum
N (1994) = 663 / N (1996) = 639

Som vi ser av figuren er det helt markert at egenaktiviteter i svært liten grad foregår i Oslo sentrum, mens tilskuer- og tilhøreraktiviteter i overveiende grad skjer i sentrum. Den eneste endringen vi kan registrere her er en liten nedgang i tilskuer- og tilhøreraktiviteter i Oslo sentrum.

Kategorien "annet" viser en relativt høy andel begge årene. Dette skyldes trolig delvis at mange elever ikke har oppfattet at det vi i undersøkelsen spør om er Furuset bydel og ikke bare Furuset-området slik dette er avgrenset av de lokale områdebetegnelser. Hver klasse som besvarte undersøkelsen fikk tilsendt kart og lærerne ble instruert i å forklare elevene hva en bydel er og hvor grensene for Furuset bydel går.

Våre samtaler med elever og lærere på Furuset tyder imidlertid på at mange av de som besvarte undersøkelsen likevel ikke oppfattet at spørsmålet gjaldt "Furuset bydel" og ikke Furusetområdet. Mange elever har sannsynligvis svar at aktivitetene foregår "andre steder" hvis det har vært på Høybråten, på Lindeberg eller andre områder.

Elevenes tolkninger av dette og tilsvarende spørsmål i undersøkelsen viser at lokalidentiteten er knyttet til områdebetegnelser og ikke bydel. Bydeler i Oslo er forvaltningsmessige grenser og ikke kulturelle grenser eller grenser knyttet til beboeres identitet.

Det er imidlertid sannsynlig at mye av det elevene oppgir å ha vært med på "annet sted" har skjedd i elevenes lokalområde. Det er også grunn til å tro at det meste av disse aktivitetene har skjedd i Furuset bydel fordi elevene "tilhører" skoler, fritidsklubber, o.a. i bydelen.

Hvis vi slår sammen kategoriene "Furuset" og "annet sted" og betegner dette som "lokal" aktivitet, ser vi av figuren over at elevene i overveiende grad deltar på egenaktiviteter lokalt både i 1994 og 1996.

Vi får altså her klart illustrert et skille mellom egenaktiviteter og tilskuer-/tilhøreraktiviteter. Førstnevnte skjer i bydelen, sistnevnte i Oslo sentrum. Det kan være flere årsaker til denne forskjellen. For det første vil andelen tilskuer- og tilhøreraktiviteter som deltas på i Oslo sentrum trekkes opp av at elevene går mye på kino, og dette skjer utelukkende i sentrum. Tar vi bort kino vil andelen tilskuer- og tilhøreraktiviteter elevene deltar på i bydelen øke.

Vi kan illustrere dette hvis vi f.eks. ser på teateroppsetninger elevene har vært til stede på. Andelen teateroppsetninger elevene har sett i Furuset bydel er mer enn doblet fra 1994 til 1996 (fra 5 prosent til 12 prosent). De fleste oppsetningene er likevel sett i sentrum både i 1994 og 1996, men her har andelen sunket noe i løpet av prosjektperioden (fra 46 prosent til 38 prosent). (Disse tallene er ikke satt opp i figurer.)

Uten at vi har konkrete tall fra det vil vi likevel tro at mye av forskjellen mellom hvor elevene deltar tilskuer-/tilhøreraktiviteter og egenaktiviteter skyldes tradisjoner. Egenaktiviteter for barn og ungdom er ofte lokalt plassert i Oslo. Dette skyldes delvis at de som regel er innrettet mot færre deltakere enn tilskuer-/tilhørerarrangementer, og delvis fordi tilgjengeligheten er vesentlig både når foreldre skal bringe barna og når barn og ungdom selv skal gå på aktivitetene.

Tilskuer-/tilhøreraktivitetene er i motsetning til mye av egenaktivitetene svært ressurskrevende oppsetninger og trenger store arenaer. Disse arenaene finner vi i Oslo sentrum. Videre er deltakelse på disse aktivitetene ofte "happening" man oppsøker flere sammen. Reising til sentrum blir dermed et mindre praktisk hinder for barn og ungdom.

Det var en målsetting for kulturprosjektet å engasjere nye grupper. Prosjektet har gjennomført mye av sin aktivitet i samarbeid med skolene for å nå alle grupper barn og ungdom på Furuset. For å se om kulturprosjektet faktisk har nådd frem alle grupper i samme grad, skal vi nå se på kulturaktiviteten blant fremmedkulturelle sammenliknet med norske, og gutter sammenliknet med jenter.

Hvem var de kulture aktive på Furuset i 1994 sammenliknet med 1996?

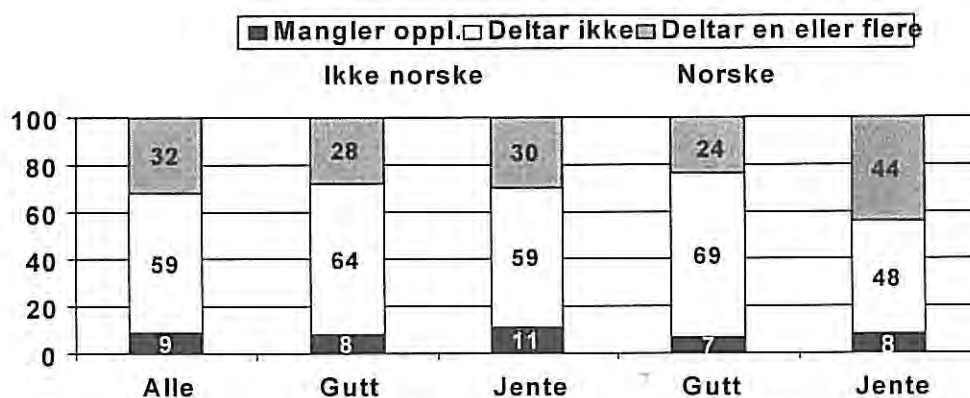
I spørreskjema har vi spurt elevene hvilket språk foreldrene snakker best, om dette er et norsk eller et annet språk, og eventuelt hvilket. Personer som er født i et annet land kan i større eller mindre grad identifisere seg med norsk kultur. Norsk statsborgerskap sier også svært lite om kulturell tilhørighet.

Vi har spurt om språk fordi vi antar at dette henger tettere sammen med kulturidentifikasjon enn fødeland eller statsborgerskap. Vi antar videre at foreldrenes kulturelle identifikasjon er av betydning for barnas kulturelle identifikasjon.

Vi har ikke empiri fra andre undersøkelser som kan bekrefte dette. Vi finner i vår undersøkelse at 22 prosent av elevene oppgir å ha foreldre som snakker annet språk enn norsk best både i 1994 og i 1996. De aller fleste av disse oppgir at foreldrene snakker et språk fra en fremmedkulturelt land, dvs. utenfor Europa, Nord Amerika, New Zealand og Australia.

I figuren under viser vi prosentandel som deltar, andel som ikke deltar, og andel vi mangler opplysninger fra mht. deltakelse på egenaktiviteter for norske og fjernkulturelle gutter og jenter tidlig i prosjektperioden, altså i undersøkelsens første del i 1994.

1994
EGENAKTIVITET
Hvem deltar og deltar ikke på egenaktiviteter på Furuset i 1994 og 1996 fordelt etter kjønn og kulturell bakgrunn.



Figur 6 Hvem deltok på egenaktiviteter i 1994
N(ikke norske) = gutter 69 / jenter 76. N(norske) = gutter 262 / jenter 250

Søylen lengst til venstre i figuren viser deltakelsen for alle elevene samlet. De to neste søylene viser fjernkulturelle gutters og jenters deltakelse. De to søylene lengst til høyre viser norske gutters og jenters deltakelse.

Sammenlikner vi de øverste feltene i alle søylene, ser vi følgende:

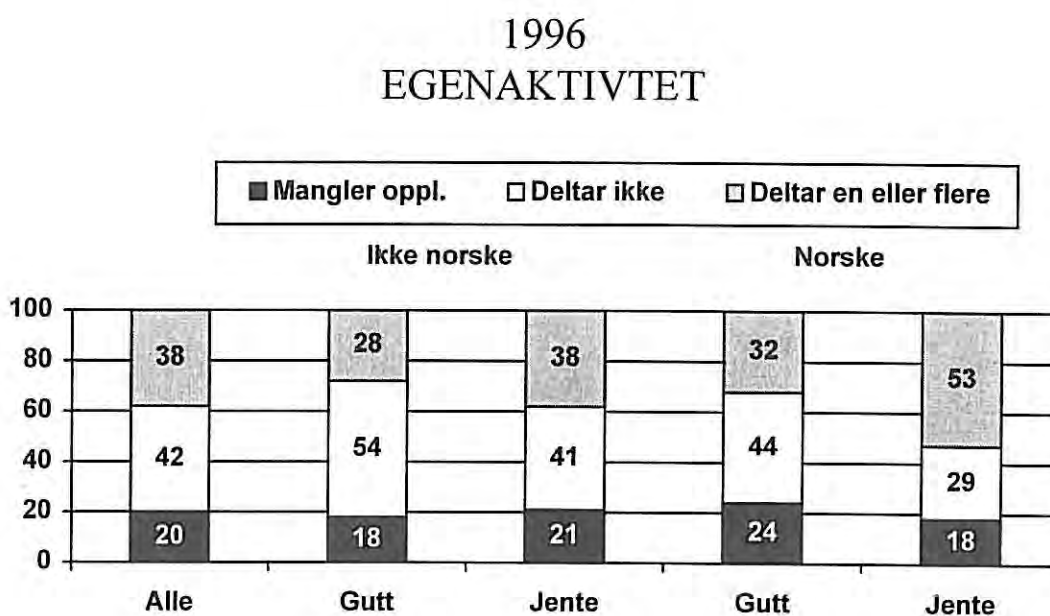
1. Norske jenter er de mest aktive deltakerne på egenaktiviteter
2. Jenter med fremmedkulturell bakgrunn er de nest mest aktive, men adskillig mindre aktive enn norske

3. Gutter med fremmedkulturell bakgrunn er de nest minst aktive
4. Norske gutter er de minst aktive.

Oppsummert kan vi si at de med fremmedkulturell bakgrunn er mindre aktive enn de med norsk bakgrunn, og at jenter er mer aktive enn gutter.

(Det er enn viss variasjon i deltakelse mellom 6. og 8. klassinger. Samlet sett for alle grupper var det noe høyere deltakelse blant 6. klassingene enn blant 8. klassingene.)

Neste figur viser graden av egenaktivitet for de forskjellige gruppene i 1996.



Figur 7 Hvem deltok på egenaktiviteter i 1996
 N(ikke norske) = gutter 65 / jenter 73. N(norske) = gutter 240 / jenter 220

Sammenlikner vi igjen de øverste feltene i figuren over ser vi at i 1996 er gutter med fremmedkulturell bakgrunn blitt de minst aktive og gutter med norsk bakgrunn de nest minst aktive. Jenter med fremmedkulturell bakgrunn er fortsatt de nest mest aktive og jenter med norsk bakgrunn fortsatt mest aktive.

Sammenlikner vi figuren over med resultatene fra 1994 i forrige figur finner vi følgende:

1. Aktiviteten har økt mest for den gruppen som allerede var mest aktiv, dvs. norske jenter
2. Sammenlagt har aktiviteten økt mest for norske og mindre for de med fremmedkulturell bakgrunn
3. Sammenlagt har aktiviteten økt mest for jenter og minst for gutter
4. Aktiviteten har øket mer for gutter med norsk bakgrunn, men aktiviteten har ikke øket i det hele tatt for gutter med fremmedkulturell bakgrunn

På bakgrunn av dette kan vi konkludere med at det som har betydd mest for om du har blitt mer aktiv er om du er norsk, og det som har betydd nest mest er om du er jente.

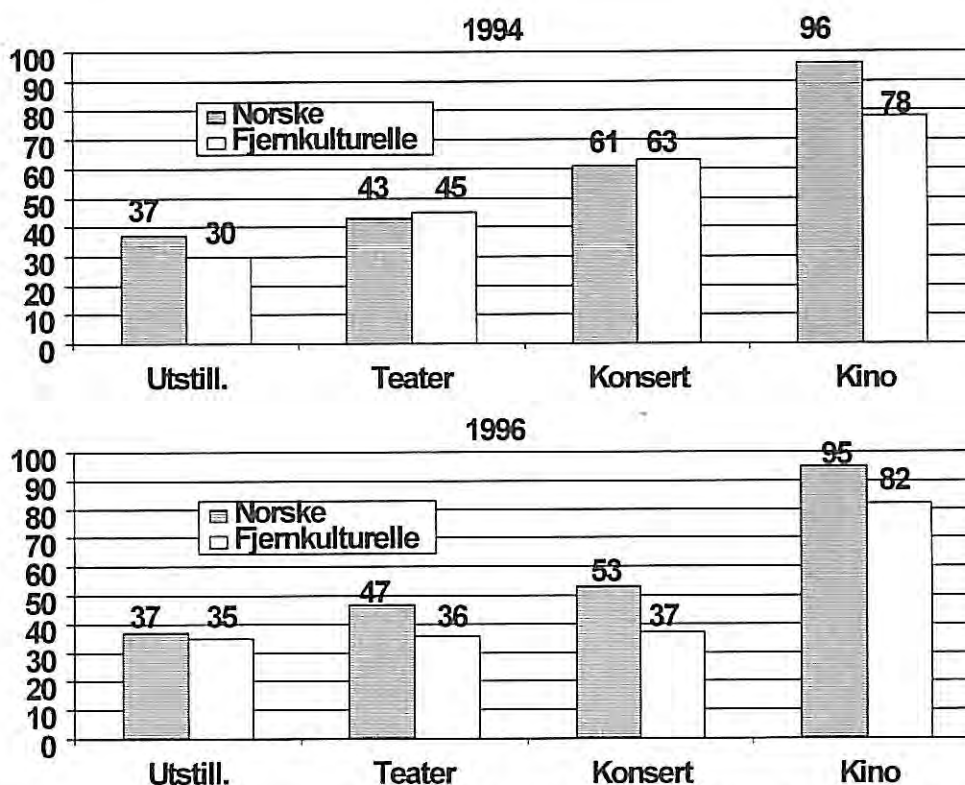
Vi skal være klar over at antallet elever som har besvart innen hver kategori blir lite når vi deler opp såpass mye som dette. Vi skal også huske at vi på disse spørsmålene har en relativt stor andel der vi mangler opplysninger. Etter vårt syn gir tallene likevel grunnlag for å konkludere med at de gruppene som var mest aktive på Furuset tidlig i prosjektet er de som har blitt enda mer aktive.

Kulturell bakgrunn og deltakelse på tilskuer og tilhøreraktiviteter

Også når det gjelder tilskuer-/tilhøreraktiviteter kommer de med fremmedkulturell bakgrunn dårlig ut. Figurene under viser deltakelse her blant norske og de med fremmedkulturell bakgrunn i 1994 og i 1996.

KULTURELL BAKGRUNN OG DELTAKELSE PÅ AKTIVITETER

Andel som deltar på aktiviteter blant barn med norske eller fjernkulturelle foreldre i Furuset. Prosent



Figur 8 Kulturell bakgrunn og deltakelse på tilskuer-/tilhøreraktiviteter i 1994 og 1996

1994: N(ikke-norske) = 145. N(norske) = 512

1996: N(ikke-norske) = 138. N(norske) = 460

Som vi ser av figurene har forskjellen økt for alle aktivitetstypene mellom norske og de med fremmedkulturell bakgrunn fra 1994 til 1996. Ett unntak her er kino der forskjellen er redusert noe.

Denne undersøkelsen er bare gjennomført blant skoleelever. Vi vet derfor ikke om det samme er tilfellet for befolkningen ellers på Furuset. Det tallene viser oss er imidlertid at satsingen gjennom skolene kanskje har nådd frem til alle ved at alle elevene har vært til stede på arrangementer som skjer i skoletiden. Dette har imidlertid ikke ført til at man har nådd frem til alle i samme grad slik at det har engasjert til økt kulturaktivitet. Isteden antyder våre tall at forskjellene har øket.

Særlig når det gjelder de med fremmedkulturell bakgrunn kan betydningen av offentlig satsing på kulturaktiviteter være stor. Tall fra undersøkelsen i 1994 viser at når det gjelder tilskuer-/tilhøreraktiviteter deltar de med fremmedkulturell bakgrunn i større grad sammen med skolen enn norske, og norske i større grad sammen med familie eller venner.

I lederen av en av ungdomskubbene får vi vite at de har vanskeligheter med å mobilisere innvandrerjenter. Vedkommende føyer til at "dette er jo også noe som gjelder for alle andre".

Det har i lengre tid vært satset på tiltak for innvandrerjenter/-kvinner fra offentlig side i Norge ut fra den forutsetning at fremmedkulturelle kvinner i mindre grad enn fremmedkulturelle menn deltar i det norske samfunn gjennom arbeid, organisasjonsliv, m.m. I kulturprosjektet på Furuset har en av aktivitetene vært skrivekurs for innvandrerjenter i regi av Deichmanske bibliotek i bydelen som vi skal omtale senere i rapporten.

Når det gjelder deltakelse på kulturaktiviteter viser våre tall at det ikke innvandrerjentene som faller utenfor, men *gutter* med fremmedkulturell bakgrunn. I løpet av kulturprosjektet har i også de andre gruppene "løpt fra" disse når det gjelder deltakelse. Det kan derfor se ut som om det både var og er denne gruppen som har størst behov for innsats for å bli inkludert i aktiviteter.

Ifølge prosjektleder var det planlagt å satse mere på spesifikke målgrupper, bl.a. innvandrere det siste prosjektåret. Dette var noe av det som ble kuttet da prosjektet måtte revurdere sine planer for 1996 etter kuttet i bevillinger. Ser vi på prosjektets forslag til handlingsplan for 1996 som ble vedtatt før prosjektet fikk melding om at det ville bli reduserte bevillinger⁷⁴, er det imidlertid lite som tyder på *vesentlige* endringer i denne retning. Det er derfor lite trolig at de relativt store forskjellene i hvilket utbytte de forskjellige gruppene har hatt av prosjektet ville vært annerledes hvis hele prosjektperioden var blitt gjennomført som planlagt.

Kommentarer til spørsmålet om målgrupper

Som vi allerede har nevnt var det en målsetting for kulturprosjektet å engasjere grupper som ikke allerede var aktive. Satsingen skulle være for hele bydelen og ikke i utgangspunktet utelukke noen aldersgrupper, men det var likevel et ønske om å prioritere tiltak for barn og unge

⁷⁴ Kultur som strategi for utvikling av bydeler. Forslag til handlingsplan for 1996. Styringsgruppen, sak 9/96

Fra Kulturdepartementets side var begrunnelsen for å engasjere seg i dette prosjektet følgende:

Målsettingen fra statens side er å utvikle modeller for miljøutvikling som kan ha overføringsverdi til andre bydeler/ kommuner. Målgruppen for prosjektet er først og fremst barn og unge og særlig de grupper som ikke benytter de vanlige kulturtilbudene. Dette innebærer imidlertid at prosjektet retter seg mot alle aldersgrupper fordi en god oppvekst er betinget av et miljø der også de voksne trives og har det bra.⁷⁵

Fra Kulturdepartementets og Kulturrådets side var det en klar målsetting at prosjektet skulle rette seg mot alle de som vanligvis er minst kulturaktive og samtidig har størst "behov" for lokale tilbud. Alle *de som tilbrakte mye tid i bydelen* skulle være prioritert.

Dette var ikke bare målsettinger definert av de statlige institusjonene, men også for bydelen selv. Kultur skulle bidra til å kurere bydelen for problemer som hærverk og kriminalitet og gjennom utvikling av møteplasser og aktivitet ville man gjøre noe med menneskers isolasjon og ensomhet. Både bydelsutvalg⁷⁶ og bydelsadministrasjonen sluttet seg til intensjonene med prosjektet.

I løpet av prosjektperioden synes imidlertid dette aspektet å ha blitt tonet ned, eller i alle fall ha dreid fra å være et klart formål til å bli en ønskelig bi-effekt av prosjektet.

Ingen av intervjuene med prosjektleder eller observasjoner på prosjektmøter gir noen signaler om at man vil satse spesielt utvalgte grupper på Furuset. Furuset bydel har imidlertid gjennom mange år hatt en av de høyeste andelene innbyggere med fremmedkulturell bakgrunn i Oslo. Prosjektet har likevel ikke ønsket å utvikle spesielle tilbud for innvandrergruppene. Gjennom intervjuer med prosjektledelsen får vi vite at man prioriterer å nå frem til flest mulig barn og ungdom og at gjennom satsing spesielt i skolene "når man alle", innvandrerne inkludert.

I prosjektets handlingsplan kan vi lese at kulturformidlingsarbeidet skal ta spesielt hensyn til at det bor mange innvandrere på Furuset. Så vidt vi har kunnet bringe på det rene har ikke prosjektet hatt kontakt med noen av de mange innvandrersorganisasjonene som har representanter boende i bydelen. Bortsett fra i forbindelse med skriveverkstedet på Deichman er det heller ikke gjennomført spesielt mobiliseringsarbeid i forhold til innvandrere.

"Vi har ikke tatt kontakt med innvandrersorganisasjoner", sier prosjektleder:

Det er ikke nødvendigvis naturlig å samarbeide med innvandrersorganisasjoner fordi formannen bor på Furuset [og organisasjonene dermed har adresse der (vår anm.)]. De fleste innvanderorganisasjoner er bydelsovergrepene. Det er tilfeldig hvilke som har adresse her.

Flerkulturproblematikk har stått på dagsorden i bydelen i forbindelse med Shia-muslimenes planer om bygging av moské på senterområdet. Det ser imidlertid for oss ut til at debatten i bydelen om denne saken utelukkende har blitt ført under tema byggeskikk og stedsutforming. Fra politisk hold var man mest opptatt av moskeens arkitektoniske utforming og heller ikke kulturprosjektet grep fatt i denne saken ut fra andre innfallsvinkler.

⁷⁵ Prosjektet Kultur som virkemiddel for utvikling av bydeler. Referat fra informasjonsmøte i Kulturrådet 12.05.93.

⁷⁶ Vedtak i bydelsutvalget i Furuset bydel 18.02.93

Det virker fra vår side rimelig å anta at denne saken ikke bare dreide seg om arkitektur, men også om kulturaktiviteter i form av religionsutøvelse, og ikke minst; en arena for muslimenes kunstneriske uttrykk - ornamentikken og mosaikken.

"For prosjektet har ikke innvandrersproblematikk vært inne [i denne saken]", uttaler prosjektleder. "Det har vært fremme at den høye innvandrersandelen som faktisk er i bydelen ikke er synlig, men vi må holde oss til byggeskikk, den byggeskikk som er her."

Vårt spørsmål i denne forbindelse er: Hvorfor var det nødvendig eller ønskelig å holde seg til tema byggeskikk f.eks. i denne saken? Var det ikke andre tema som også er relevante? Ville en større satsing på flerkulturproblematikk kunne ha gitt en jevnere fordeling av "gevinsten" av prosjektarbeidet for ulike grupper barn og unge?

Vi har gjennom skoleundersøkelsen vist at de som allerede var mest aktive har økt aktiviteten mest, og at det stort sett er de samme aktivitetstyper som har oppslutning i dag som det var ved prosjektstart.

Dette tyder på at kulturprosjektet heller har grepet fatt i det som var barn og unges allerede etablerte interesser og utviklet aktiviteter i tråd med dette, enn å legge vekt på å utvikle nye typer kulturaktiviteter. Vi skal i det følgende diskutere dette i lys av det vi kan kalle "markeds-, opplysnings- eller kuratorprinsippet" i utviklingen av lokale tilbud.

Markeds-, opplysnings-, eller kuratorprinsippet i utviklingen av kulturtilbud

Tre forskjellige tilnærminger kan legges til grunn for utviklingen av et kulturtilbud i en bydel: Den ene tilnærmingen kan vi kalle et "markedsprinsipp". Et markedsprinsipp vil føre til at man utvikler kulturtilbud der det tilsynelatende er størst etterspørsel. Dermed orienteres tilbudene mot områder der det er lettest å få oppslutning.

Den andre tilnærmingen kan vi kalle "opplysningsprinsippet". Her vil en grunnleggende forutsetning være at man mener at det *bør* være oppslutning om visse kulturaktiviteter. Hvilke kulturaktiviteter som prioriteres bestemmes da av hva vi mener publikum eller brukerne *bør* engasjere seg i. Dette kan dreie seg både om aktivitetstyper og om innholdet i aktiviteter f.eks. pedagogisk orientert virksomhet versus mere opplevelsesorientert virksomhet. Tilbudene orienteres da mot områder der man mener det er mangler. Vi har tidligere omtalt dette som et "dannelsesprosjekt".

Den tredje tilnærmingen kan vi kalle "kuratorprinsippet". Ut fra dette prinsippet vil kulturtilbudene eller kultursatsingen struktureres ut fra sosialpolitiske målsettinger. Tilbudene orienteres da mot aktiviteter som f.eks. skal gi bedre oppvekstmiljø for barn og unge, tilhørighet og trivsel i nærmiljøene, deltakelse i lokale aktiviteter og gjennom dette utvikle eller styrke en lokal identitet.

"Markeds-, opplysnings- og kuratorprinsippene" må ikke sees som tre gjensidig utelukkende kategorier, men som en spissformulering av forskjellige typer tilnærminger som kan hjelpe til å tydeliggjøre forskjellige utgangspunkt for en kultursatsing i bydel.

Målsettingene for kulturprosjektet, slik disse er beskrevet i prosjektets handlingsplan, viser oss elementer av alle tre tilnærmingene.

– For det første var det et mål for prosjektet å utvikle tilbud på de områder der det ikke var eksisterende tilbud ved prosjektstart. Det har også vært en målsetting å engasjere grupper som ikke allerede er kulturaktive. Man ønsket ikke med prosjektet først og fremst å gi mer til de som allerede benyttet eksisterende tilbud.

Begge disse målsettingene kan tolkes i retning av å ha “opplysningsprinsippet” som utgangspunkt. Furusetbeboere som ikke er engasjert i kulturaktiviteter *bør* engasjeres til deltakelse. Beboerne *bør* også engasjeres til aktivitet på felt der det er liten eller mindre oppslutning i dag.

– For det andre har imidlertid prosjektet hatt målsettinger om at de tilbudene som utvikles på Furuset skal utvikles i samarbeid med bydelens institusjoner og organisasjoner og på grunnlag av de interesser og behov man finner i bydelen. Dette forutsetter en dialog med de aktuelle samarbeidspartene der man søker hvilke aktiviteter disse ønsker å utvikle. Denne målsettingen kan vi tolke som en “markedsorientering”, selv om dette ikke er entydig.

Et prosjekt kan ha klart ulike roller i forhold til samarbeidspartnere. Prosjektet kan ha en service-preget rolle der man tilrettelegger for realiseringen av eksterne initiativ, eller prosjektet kan samarbeide med andre i større grad for å realisere egne ideer og målsettinger. Utvikling av aktiviteter i samarbeid med organisasjoner og institusjoner kan derfor ikke i seg selv tilsi en “markedsorientering”.

– For det tredje er det formulert målsettinger for kulturprosjektet som tyder på at “kuratorprinsippet” har vært vesentlig i prosjektutviklingen. Målsettingen f.eks. om *lokalisering* av kulturaktiviteter har lange tradisjoner i norsk kulturpolitikk og kan på den ene side sees som et forsøk på å “demokratisere kulturen” i den betydning at alle skal ha rett til kulturtilbud i sitt nære miljø. Bak dette ligger et prinsipp om rettferdig fordeling av samfunnets ogder. På den annen side har målsettingene om utvikling av lokale tilbud og lokal aktivitet, slik det ble formulert både av Kulturdepartementet, Kulturrådet og bydelen, som hensikt å forhindre en uheldig sosial utvikling i bydelen med mye kriminalitet og hærverk, ungdom som “trekker til sentrum”, osv.

Selv om “kuratorprinsippet” står sentralt allerede i prosjektittelen “Kultur som strategi for utvikling av bydeler”, og bydelene har hatt de målsettingene vi har skissert over, ser det for oss *ikke* ut til at dette prinsippet har stått sentralt i det praktiske prosjektarbeidet. Vårt inntrykk er at slike målsettinger i liten grad har styrt den daglige virksomheten. Vi har svært sjelden møtt sosialpolitiske begrunnelser for å sette i gang tiltak fra prosjektleder, ansatte på skoler eller andre steder. I den grad det har vært diskutert har det vært som en “merverdi” av de tingene som er gjennomført. Fokus på “kuratorprinsippet” har vært på et mere overordnet plan.

Det ser for oss ut til å ha vært markedsprinsippet som har styrt hvilke tiltaks- og arrangementstyper man har valgt på Furuset, mens opplysningsprinsippet har styrt det innholdet man har lagt inn i arrangementene. Som vi har vist har prosjektet i overveiende grad satset på aktiviteter innen musikk og dans. Dette var de aktivitetstypene som det var størst oppslutning om på Furuset før prosjektet startet.

Dette er imidlertid markedsprinsippet brukt i den betydning at man har satset der det ser ut til å være størst interesse fordi det allerede er størst oppslutning. En annen betydning av

markedsprinsippet kan være at man leter etter etterspørselen på områder det er liten dekning på et gitt tidspunkt. Det ville måtte innebære at man i kontakten med barn og unge og gjennom bydelens institusjoner i overveiende grad lette etter hva de var interessert i.

I intervjuundersøkelsen med skolene og institusjonene på Furuset fikk vi vite at ca. 2/3 av samarbeidsrelasjonene omkring konkrete tiltak var etter initiativ fra prosjektet og ca. 1/3 etter initiativ fra institusjonene selv. Dette kan tyde på at prosjektet i overveiende grad har henvendt seg til sine samarbeidspartene med konkrete tilbud om tiltak og arrangementer og i mindre grad har fått fatt i etterspørselen fra institusjonene.

Som vi har beskrevet i kapitlet om kulturprosjektet som et "dannelsesprosjekt" har *innholdet* i satsingen innen de enkelte aktiviteter ette vårt syn vært dominert av "opplysningsprinsippet". Innen aktivitetene er det prioritert at det skal dreie seg om læring og medvirkning. Det dreier seg altså om å utvikle mer av de aktivitetstypene som allerede var stor oppslutning om, men å dreie innholdet i disse mot læring og deltakelse.

22. Prosjektets organisatoriske sider

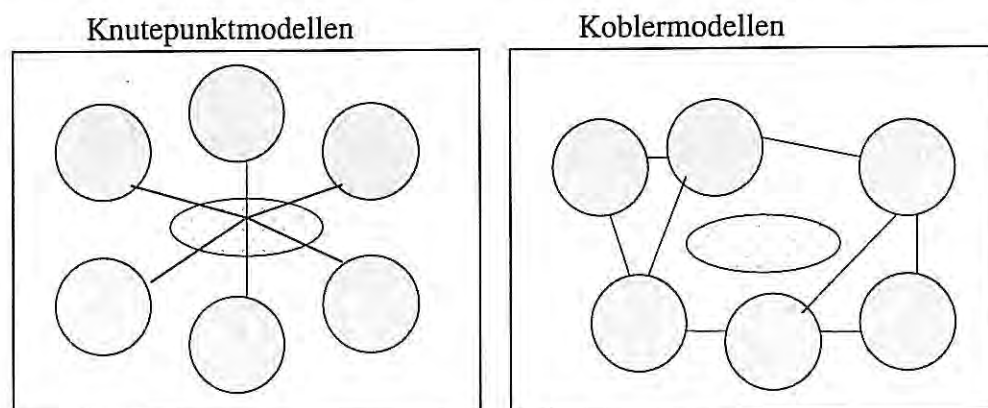
Nettverk og forankring

Vi skal i dette kapitlet se på hvem som deltar i prosjektarbeidet, og hvordan. Vi vil særlig fokusere på hvordan deler av kulturformidlingsarbeidet har tatt form som nettverk, da et prosjekt av denne type forutsetter etablering av et nettverk av kunnskapsinstanser og samarbeidsparter. Prosjektarbeid er derfor for en stor del å arbeide i forhold til disse nettverkene.

Som del av disse vurderingene skal vi vise noen resultater fra en undersøkelse blant dem som er prosjektets brukere - eller nettverk - bydelens institusjoner.

Nettverk

Et prosjekt kan arbeide på i hvert fall to viktige måter overfor et nettverk: med prosjektet som "knutepunktet" i nettverkene, eller prosjektet som en mer eller mindre utenforliggende del av flere nettverk som eksisterer relativt uavhengig av prosjektet. I denne siste formen for nettverk kan vi si at prosjektet jobber med "koblervirksomhet". Arbeidet består da i å skape relasjoner som består uavhengig av, eller utenfor prosjektet selv.



Figur 9. To modeller for utvikling av nettverk

En klar fordel med å jobbe etter "kobler"-modellen er at det er lettere å skape relasjoner som kan bestå utover prosjektperioden. Når prosjektet er avsluttet vil et evt. "knutepunkt" forsvinne. Hvis det da ikke er skapt selvstendige relasjoner mellom de andre delene av nettverket vil hele systemet av relasjoner lett falle sammen.

Selv om denne arbeidsmodellen forutsetter i større grad at det tas initiativ fra de forskjellige aktørene overfor andre deler av nettverket vil prosjektets ulike innsatser ha større mulighet til å spres på flere hender, og på denne måten også "eies" av flere i bydelen. Ulempen med spredning, organisatorisk sett, er at ingen har det koordinerende ansvar.

Hvem deltar?

Vi skal først ta utgangspunkt i et kart vi har laget hvor vi forsøker å fremstille de ulike aktiviteter i prosjektperioden. Vi har rammet inn de ulike aktiviteter på ulike nivåer, hvor det som ligger utenfor den ytterste tykke rammen viser de institusjoner som ligger utenfor bydelen.

I administrasjonen

Den innerste rammen viser hvilke avdelinger i administrasjonen som har vært involvert. Vi ser at dette er sosialavdelingen, foruten administrasjonen. Vi skal siden trekke inn enkeltroller her.

I bydelen

På neste nivå av offentlig sektor har vi skolene, barnehagene, skolefritidsordningen, fritidsklubbene, det lokale bibliotek, musikkskolen og Furusetheimen, samt 4H-gården og Furuset senter, som begge er både i privat og offentlig drift.

I den private sektor har vi mange aktører, men samlet hører de inn under idrett, menighet, velforeninger, borettslag, kor og korps.

Utenfor bydelen

Utenfor bydelen har vi først og fremst offentlig sektor inne, som Oslo kommunes tekniske etater og kulturavdelingen, og de statlige kulturinstitusjoner, inkludert Norsk Kulturråd, Den Norske Opera, Rikskonsertene, m.fl.. Dessuten har privat entreprise som Civitas, Holthe og IKEA vært inne i planprosessene. Det har også vært noe samarbeid med andre bydeler.

Politikere

På alle nivåer, statlig, kommunalt og lokalt nivå har politikerne vært inne i ulike roller. Hver på sin plass har de lagt sine interesser inn i prosjektet.

For å belyse noen viktige trekk ved denne siden av prosjektet, skal vi trekke frem noen eksempler på hvordan prosjektet har samarbeidet med ulike deler av nettverket.

Kulturprosjektet som fødselshjelper

Vi har allerede vist hvordan Miljøpatruljen ble opprettet og fungerte. Her så vi at prosjektet fungerte som kobler, både gjennom å yte midler, og gjennom å involvere seg i organiseringen. Fra å være et initiativ hvor prosjektet samarbeidet med Lindeberg servicesentral, borettslagets serviceorgan, og sysselsettingskoordinator i bydelen, fikk en stablet en ny organisasjon på beina. Når denne så hadde gått seg til, kunne prosjektet og kulturavdelingen trekke seg ut, og tiltaket ble forankret i bydelens sosialavdeling. Kulturbydelsprosjektet hadde etablert, og "kvittet seg med", et tiltak, samtidig som det var forankret i bydelen mer permanent. Forankringen er selvfølgelig sterkt avhengig av de midler som til enhver tid avsettes til sysselsettingstiltak. Her fungerte kulturprosjektet som fødselshjelper, hvor tiltaket kunne "settes bort" til en annen etat. Dette tiltaket er heller ikke bare et kulturtiltak i tradisjonell forstand. Kulturdelen inngår i andre målsettinger, sysselsetting og bomiljø.

Eksemplet viser også hvordan offentlig og privat sektor kan finne samarbeidsløsninger innenfor eksisterende budsjetter, selv om det i oppstarten var avhengig av ekstra midler.

Kulturprosjektet som idéutvikler

Det har ligget sterkt inne i målene for prosjektet, både sentralt og lokalt, at kunsten skulle formidles til barn og unge på Furuset på nye måter. Gjennom prosjektleders sonderinger i felten, hvor han ville bli kjent med interessen for dette, kom en frem til å ville prøve ut kunstformidling i barnehager og skoler. *Barnas kulturverksted* ble etablert som del av dette. Her har kunstnere på initiativ fra prosjektet gått inn i barnehagene og skolene på Furuset, både med ferdige utstillinger, og med verkstedarbeid sammen med barna. Som del av dette har også ansatte og foreldre blitt trukket inn. Tiltaket har først og fremst hatt preg av å ha et pedagogisk siktemål. Som del av dette tiltaket etablerte bydelsadministrasjonen en periode en deltidsstilling for en billedkunstner. Det ble også holdt utstilling med arbeider fra barna i Furuset kirke (se kapittel 19).

Bydelens fungerende kultursjef uttalte i intervju etter prosjektavslutning et sterkt ønske om å arbeide for at bydelens budsjett kunne tillate en videreføring av verkstedet. Og bydelen har fortsatt en deltidsstilling for en kunstner som arbeider med "Barnas kulturverksted". Forankringen tok form som en ny type (om enn midlertidig) stilling. Prosjektet fungerte også her som en viktig kobler mellom profesjonelle kunstnere, barn og voksne.

Kulturprosjektet som ressurs

Høybråten velforening fikk etter egen henvendelse til kulturprosjektet midler til å oppruste sitt Velhus. Her fungerte bydelen som en økonomisk ressurs, mens "forankringen" ligger i materiellet og bruken. Også bydelsforvaltningen har brukt huset til møter, selv om disse kanskje først og fremst er lagt hit for å vise frem huset som del av prosjektet.

Området fikk sin møteplass, og det ligger en mulighet til gjensidig utbytte mellom privat og offentlig sektor gjennom bruken av huset, da det nå er etablert en velferdssentral i huset. Senterplanen, og en eventuell realisering av denne, vil også representere lignende typer av "materielle spor" og gjensidig utbytte. Her fungerte kulturprosjektet i tillegg som en viktig kobler av ressurser.

Kulturprosjektet som kobler

Ved siden av at senterplanen kan fungere som eksempel på koblerfunksjonen prosjektet har hatt (vi har annet sted gått så mye inn på dette, at vi gjentar det ikke her), og dermed et potensiale for nettverksdannelse og samarbeid, kan vi også trekke inn Danseteateret. Barnas kulturverksted er allerede nevnt i dette lys. Som i senterplanen og kulturverkstedet, gikk en her ut og hentet inn ressurser fra sentrale institusjoner, og koblet disse med lokale institusjoner og grupper.

Gjennom dette har en sentral institusjon blitt kjent med lokale vilkår og lokale grupper, samtidig som skolene og musikkskolen er blitt koblet sammen på mer permanent basis. I dette ligger både en form for forankring fristilt fra bydelsadministrasjonen, og et potensiale for videre samarbeid på tvers av institusjonsgrensene og andre grenser.

Kulturprosjektet som "snylter"?

I noen tilfeller kan man observere at prosjekter blir oppfattet å ta "æren" for tiltak og samarbeid som var etablert tidligere i området. Vi har ikke observert noe lignende på Furuset. En lærer ved en "kulturaktiv" skole opplevde at prosjektet ikke hadde betydd noe spesielt for dem, selv om de har hatt noe samarbeid med prosjektet. Dette kan tolkes som at skolens

representanter ikke vil yte bydelsadministrasjonen denne ære, eller like gjerne at prosjektet ikke har betydd noe for skolen.

Omvendt er det imidlertid for prosjektets del: Vårt inntrykk er heller at prosjektleder ofte har "glemt" å nevne sin rolle og involvering for oss og i årsmeldinger, helst involvering i form av kobling eller annen støtte (pengestøtte har kommet frem i prosjektets budsjetter og regnskaper), og på denne måte redusert prosjektets innsats. Kulturprosjektet kan derfor ikke sies å ha tatt æren for aktivitet som er etablert utenfor prosjektets tidsrom, støtte eller organisering. At prosjektet har *spilt på* eksisterende ressurser i perioden, er noe annet, og en forutsetning for at vi kan snakke om lokal kulturaktivitet i det hele tatt.

Forankring som mål?

For at forankring skal kunne finne sted, må vanligvis prosjektarbeidet også vinkles i denne retning. Hvordan en mobiliserer offentlig og frivillig sektor, og hvordan det administrative og interne arbeidet legges opp (for eksempel ved å etablere budsjetter og stillinger) danner grunnlaget for forankringsprosessene. Forankring krever vanligvis også nært samarbeid med politikerne, hvor saker og planer legges frem og begrunnes av administrasjon og fag-etater, for siden å kunne vedtas politisk med tanke på permanent drift.

En slik fremtidsrettet arbeidsform har vi ikke funnet i realiseringen av kulturprosjektet på Furuset, selv om dette lå som et implisitt mål fra de sentrale statlige initiativtakere i oppstarten. Underveis har dette målet blitt nedtonet av prosjektledelsen. Dette har vært begrunnet med at så lenge kommunen sentralt ikke har politisk vedtatt dette som mål, kan heller ikke bydelen ha det. Budsjettstyringen ligger i kommunen sentralt gjennom det kriteriebaserte overføringssystemet til bydelene. Det har ikke kommet sentrale føringer som viser vilje til å desentralisere kulturforvaltningen til bydel, heller ikke Furuset, gjennom verken budsjetter eller stillingshjemler.

Bydelene har imidlertid anledning til å omdisponere midler. Det ville derfor ikke være umulig for bydelen å legge opp til en mere langsiktig strategi for kulturarbeid så sant det var politisk vilje til å prioritere dette.

Samtaler med prosjektledelsen ved ulike tidspunkter viser en form for resignasjon i forhold til målet om forankring:

- Vi støtter enkeltting i områdene, men er forsiktig med å skape forpliktelser, å binde opp bydelsforvaltningen i ting som varer utover våren 1997 (29.03.95)
- Mitt fokus har vært prosjektperioden. Vi har vært opptatt av prosjektets funksjon som erfaringsprodusent. Vi var involvert i kulturmeldingen, men den er ikke fulgt opp sentralt (29.11.96)
- Vi har mistet interessen for å bygge opp kunnskap lokalt, fordi det ikke var satt av midler sentralt til å utvikle noen kulturadministrasjon lokalt (28.01.97)

Det ligger derfor en innebygd motsigelse i Furuset-prosjektet: Sentralt lå det ønsker og ideelle målsettinger⁷⁷ om en desentralisert forvaltning av kultur, hvor prosjektet skulle prøve ut ulike måter å få dette til på. Lokalt har en ikke kunne se dette slik, da bydelen ikke har kunnet forespeile de ulike aktører permanente strukturer etter prosjektavslutning. En har lagt seg på et mindre ambisiøst mål; å være "erfaringsprodusent". Forventningene til prosjektet i det sittende byrådet preges av den samme motsigelsen. Handlingsplanen som

⁷⁷ Fra Kulturdepartementets side kan dette kun uttrykkes som ønsker, ikke som pålegg.

ble vedtatt bl.a. av representanter fra byrådet signaliserer målsettinger om varig kulturarbeid på Furuset. I byrådets kulturmelding fra 1994 og i byrådets årsmelding for 1995 (s. 126) legges det imidlertid kun vekt på Kulturprosjektet som erfaringsprodusent. Det sies ikke noe her om at man ønsker å *etablere* lokal kulturforvaltning på Furuset. Da bruddet med kommunen kom, ble dette ytterligere uaktuelt.

Vi skal likevel se på det som har skjedd i prosjektet i lys av både nettverksdanning og forankring - for å undersøke om prosjektet likevel har hatt slike "bivirkninger" eller latente intensjoner. Bydelen kan ha løst dette på andre måter enn det vi umiddelbart tenker oss, for eksempel gjennom å fungere som fødselshjelper og kopler for ulike nettverksstrukturer utenfor kulturavdelingens domene.

Den andre muligheten er selvfølgelig at ingen nettverksdanning eller forankring har funnet sted, når en går "strukturene" nærmere etter i sømmene.

Forankring av prosjektet i bydelen

Flere av de vi har snakket med i bydelens institusjoner og andre steder har vært opptatt av at prosjektleder har vært alene i bydelens kulturarbeid. "Prosjektet - det er prosjektleder det, er det ikke?!" er det en som sier. Det er flere mulige fremgangsmåter for å forankre prosjektarbeid. Generelt for denne typen prosjekter er målet å skape en endret *praksis* eller å bidra til at praksis endres over tid. Det er ikke nødvendigvis et mål i seg selv å skape endret organisasjon eller nye stillinger, eller nye lokaler for den saks skyld.

For kulturprosjektet på Furuset var et av målene å skape *større* kulturaktivitet og ikke minst *kulturaktivitet* som foregår *lokalt*. Dette målet innebærer til syvende og sist en endret praksis blant Furusets beboere. Det er de som skal benytte tilbudene og gjøre Furuset til en levende bydel. Som virkemiddel til å skape varig endret praksis benyttes begrepet forankring.

Forankring betyr å befeste både de strukturer, den kunnskap og de atferdsmønstre som muliggjør endret praksis. Med strukturer mener vi her stillinger med oppgaven å ta seg av denne typen arbeid, økonomiske rammebetingelser, kunnskap om mulighetsbetingelser, m.v.

Disse strukturene finnes i bydelsutvalg og bydelsadministrasjon som skal legge det økonomiske og administrative grunnlaget for aktivitet, det finnes i institusjoner og organisasjoner som for en stor del skal gjennomføre de konkrete tiltakene, og det finnes i materiellstrukturen i form av arenaer for kulturaktivitet.

Med kunnskap mener vi de erfaringene deltakerne gjør omkring prosjektarbeidet som handler om læring av hvilke forutsetninger som skal til for å lykkes og hva som evt. gjør at man ikke lykkes. Til sammen utgjør disse en del av forutsetningene for endret praksis.

Som vi beskrev innledningsvis er vårt inntrykk at prosjektet først og fremst har vært orientert mot prosjektperioden, og i mindre grad har fokusert langsiktig. Prosjektleder begrunner dette med at annet ikke er mulig så lenge det ikke finnes politisk vilje til å følge opp bydelens satsing sentralt i Oslo kommune, jfr kapittel 18. Bydelen har ikke kunnet se muligheter til å følge opp mer varige tiltak uten en slik vilje eller prioritering fra kommunen.

Vi vil likevel se på om en del av arbeidet i kulturprosjektet kan sies å være forankret i bydelen etter prosjektavslutning.

Forankring i den sentrale bydelsforvaltningen på Furuset

Vårt inntrykk bekrefter utsagnene fra prosjektets samarbeidsparter i bydelen om at prosjektleder tidlig i prosjektet jobbet mye alene i bydelsforvaltningen. Tidlig i prosjektperioden var det planlagt et tett samarbeid mellom prosjektet og den som da var bydelens kultursjef. Denne kultursjefen kom til bydelen samtidig som prosjektet startet. Vedkommende hadde permisjon fra sitt arbeid i Kulturrådet og hadde mye kompetanse omkring kulturformidling. På grunn av arbeidspresstet fra de andre oppgavene i bydelens kulturavdeling fikk aldri kultursjefen anledning til å jobbe med prosjektet i særlig grad:

"Min kontakt med kulturprosjektet har vært svært liten", sa kultursjefen på Furuset i november '94, og videre: "Jeg råder ikke over min egen tid (...) Prosjektet blir på siden av forvaltningsarbeidet, det blir svært liten spredning av læringsprosessene, selv om det kanskje blir noe."

Prosjektleder understreker imidlertid at selv om man kunne ønsket seg mere samarbeide var betydningen av den kompetanse og den erfaring denne kultursjefen satt inne med uvurderlig for prosjektarbeidet. Kultursjefen gav regelmessig veiledning til prosjektleder.

Omtrent midtveis i prosjektet overtok en ny person kultursjefstillingen. Så vidt vi har kunnet observere har ikke denne personen hatt mye anledning til å involvere seg i prosjektarbeidet. Prosjektleder etablerte imidlertid etterhvert et nært samarbeid med bydelens konsulent for ungdomssaker og bydelens konsulent for frivillighet og kultur, og i en del tilfeller har det vært et samarbeid med flyktninge- og innvandrerkonsulenten.

Samarbeidet med disse har dreid seg om daglig kontakt i forbindelse med konkrete saker og samarbeid om delprosjekter gjennom deltakelse i arbeidsgrupper m.m.. Ifølge prosjektleder har disse tatt over noe av det prosjektet arbeidet med og viderefører dermed deler av arbeidet.

Utenom dette er den kompetanse som prosjektet kan ha gitt knyttet opp mot deltakelsen i prosjektets styringsgruppe. Både politiske representanter og representantene fra bydelsadministrasjonen har gjennom deltakelsen her trolig fått en del erfaring omkring forutsetninger for lokal kulturforvaltning. Det er imidlertid et åpent spørsmål om det i på noen måte ligger til rette for at denne kompetansen kan utnyttes.

Forankring i bydelens institusjoner

En representant for bydelens skoler deltok i styringsgruppen, og flere representanter for institusjonene deltok i prosjektets arbeidsgruppe sammen med representanter fra bydelsforvaltningen og prosjektleder. Prosjektet og kulturtiltak har også vært fast del av møtene i rektorkollegiets månedlige møter i bydelsforvaltningen. Vi må regne med at deltakelsen i disse foraene også har gitt noe kunnskap om planleggingsarbeidet rundt lokal kulturforvaltning.

I tillegg er det i bydelens institusjoner at det meste av det praktiske prosjektarbeidet har foregått. Mange lærere, inspektører og rektorer, ansatte på barnehagene, ungdomskubbene og i andre av bydelens institusjoner har vært involvert i gjennomføringen av kulturtiltak.

Det er all grunn til å tro at dette i dag er nedfelt som kunnskap som vil gjøre det lettere å gjennomføre tilsvarende oppgaver i fremtiden.

Den aktivitet som har vært gjennomført i bydelen etter at prosjektet ble redusert i årsskiftet 1995/96 er et tegn på at ting kan videreføres selv om bydelen har mindre ressurser til kulturarbeid. Spørsmålet er om vi vil få se noen fortsettelse på dette når alle midler er borte.

Om det finnes rammebetingelser for kultursatsing videre er delvis knyttet til en prioritering i institusjonene. De ressurser som finnes i bydelens institusjoner kan i større eller mindre grad benyttes til kulturtiltak. Rammebetingelsene er imidlertid først og fremst knyttet til strukturelle betingelser i bydelen som kan legge til rette for fortsatt kulturarbeid.

Forankring gjennom etablerte strukturer i bydelen

Prosjektlederstillingen er ikke videreført i form av noen ny stilling for kulturforvaltning i Furuset bydel. I løpet av prosjektperioden fikk imidlertid bydelen en frivillighetskonsulent. Vedkommende samarbeider med bydelens frivillige organisasjoner og er engasjert i kulturaktiviteter som f.eks. Ungdommens flerkulturmonstring. Fra 1997 er dette en fast stilling i bydelen og ifølge prosjektleder er dette en stilling som til en viss grad viderefører arbeidet med lokal kulturforvaltning, om enn i en bredere betydning av dette enn i kulturprosjektet.

Bydelen har inntil videre også satset på en videreføring Barnas Kulturverksted som jobber overfor bydelens førskolebarn. Som vi tidligere har omtalt rommer "verkstedet" en stilling for en person som jobber med kulturforvaltning overfor noen av bydelens institusjoner.

For fritidsklubbene og andre institusjoner er det i dag ingen som sitter med noe samlet ansvar for kulturforvaltning. Dette gjelder også skolene. Selv om bydelene ikke har et forvaltningsansvar for skolene har kulturprosjektet vist hvordan et samarbeid mellom skolene og bydelen er mulig og hensiktsmessig.

Det er heller ikke etablert noen *faste* samarbeidsrelasjoner mellom bydelsforvaltningens institusjoner og sentrale kulturformidlingsinstitusjoner. Dette kunne ha dannet strukturer for videre kulturformidlingsarbeid uavhengig av sentral koordinering etter det vi har omtalt som "koblermodellen" i nettverksdanning.

Konsekvenser av budsjettkuttene i 1996 for forankring

Det er ikke mulig å si sikkert hvilken innflytelse budsjettkuttene i 1996 har hatt for forankringsarbeidet på Furuset. Erfaring fra mye prosjektarbeid viser imidlertid at det bevisste forankringsarbeidet har en tendens til å bli intensivert først sent i prosjektperioden. Det er først når prosjektet går mot slutten at man ser behovet for videreføring, ikke mens man trekker det hele i gang.

Avslutningen av kulturprosjektet på Furuset ble vesentlig redusert som følge av at Oslo kommune kuttet bevilgningene og Kulturrådet trakk tilbake det de hadde bevilget. I stedet for en avslutning som kunne stimulere til fortsatt innsats ble avslutningen preget av å jobbe for å "redde" det som kunne reddes. Prosjektleder gikk etterhvert inn i redusert stilling og dermed hadde den mest sentrale ressursen for å jobbe for forankring mindre kapasitet til dette. Vi må dermed regne med at budsjettkuttene reduserte både evne og vilje i prosjektet til å jobbe for forankring.

23. En oppsummering og konklusjoner

Prosjektet besto av fire satsingsområder, hvor satsingen kunne ha forskjellig innhold og vinkling, beskrevet gjennom begreper som opplevelse og inspirasjon, opplæring og medskapning. Hovedmålgruppene var barn og unge, med også voksne som omgir barna. En vinkling i forhold til bydelen som en flerkulturell bydel skulle avspeiles i aktivitetenes form og innhold. I utgangspunktet lå det sterke føringer fra sentralt hold om at alle skulle få tilgang til kultur, også de som bor i områder som vanligvis ikke har så mye kontakt med den profesjonelle kunst og kultur.

Et mål for evalueringen var å se hvordan prosjektet kunne mobilisere til lokal medvirkning, og arten av medvirkning, hvordan kunstnere, formidlere og andre profesjonelle aktører kunne brukes i nye kontekster, samt hvordan organisering og forvaltning av kulturtiltak kunne finne sted lokalt i Oslo. Viktig i evalueringen var det også å se om og hvordan lokal identitet i storbyen kunne komme til uttrykk.

Vi skal oppsummere i den rekkefølge vi har presentert evalueringen, hvor vi først trekker frem viktige konklusjoner for arbeidet med det fysiske miljøet, siden for kultur-aktivitetene. Til slutt oppsummerer vi i forhold til spørsmålet om desentralisert kulturforvaltning og prosjektets funksjon i sin helhet.

Planlegging og stedsutvikling

*Top-down*⁷⁸

Det er lagt ned et stort arbeid i stedsutvikling i prosjektet. Gjennom tilgang på ekstra midler kunne en trekke inn fagfolk og utvikle en *visjon* for bydelen. Dermed ble det lagt et viktig grunnlag for kommunens tekniske etat: Visjonen for utviklingen av bydelen dannet et felles og overordnet grunnlag en kunne samarbeide ut fra. Det var denne visjonen som gjorde samarbeidet og resultatene i planprosessene mulig.

Realismen i planprosjektet lå i at det var private utbyggere i bydelen som uansett skulle bygge ut. Uten dette hadde det lett kun blitt luftige visjoner og lite konkret å bygge videre på. Med den planlagte utbyggingen av Baker Nordby, Moskeen og IKEA's planer for et nytt varehus i bydelen, var det allerede til stede et behov for å diskutere måten disse utbygginger skulle gjennomføres på. Planer og visjoner kunne legges på hverandre, og en kunne komme ut med en omforent og politisk vedtatt plan i området.

I denne prosessen, som vi kan beskrive som en top-down-prosess, både gjennom sitt initiativ og sin gjennomføring, ble det ikke prøvet ut nye former for beboermedvirkning i planprosessen. Dette skulle en forvente, siden kulturprosjektet var så sterkt inne i planprosessen, og prosjektet i så stor grad hadde målsettinger om lokal deltakelse, lokal identitet, og lokal estetikk på programmet. Hverken barn og unge eller andre grupper av beboere var inne fra starten som aktive og permanente deltakere i plangruppen. Noen beboerrepresentanter var inne gjennom enkeltmøter, og i høringsrunden, slik rutinene er.

⁷⁸ Uttrykkene *top-down* og *bottom-up* er hentet fra forskere ved Tavistock-instituttet i England. Begrepene peker tilbake på endringsdynamikken i arbeidsorganisasjoner, for eksempel på hvilket nivå endring initieres og funderes (jfr. Herbst 1977)

De nye typer av erfaringer i forbindelse med senterplanen og områdene i Furuset-delen av bydelen, ligger altså ikke i beboermedvirkning, men heller i nye samarbeidserfaringer på plan- og fagsiden. En bydel hadde de ekstra ressursene som skulle til for å utvikle stedet ut fra et faglig blikk og en helhetstenkning på fagsiden.

Bottom-up

Går vi til bydelens mer perifere områder, ser vi at stedsutvikling og møteplassutvikling, i mindre målestokk enn senterplanene, har større preg av bottom-up.

Utviklingen av Lindeberg servicesentral var et initiativ knyttet til borettslagene og de arbeidsledige i bydelen, gjennom Miljøpatruljen. Gjennom målsettinger i prosjektet kunne aktivitetene, i tillegg til å være sysselsetting, også få et innslag av kultursatsing. Forskjønnelse av områder, opprydding og utvikling av møteplasser, som Høybråten stasjon og Lindeberg bondegård, ble iverksatt. Miljøpatruljen ble siden forankret i avdelingen for sosiale tjenester i bydelen. Kulturprosjektet fungerte som oppstartressurs og idébank. Beboerinitiativ og -medvirkning var det sentrale.

Drabantbyen som steder med identitet

Utenfra kan en drabantby fortone seg som områder med "massepreg". Fortettingen av mennesker og bygninger gjør at den som betrakter et slikt område utenfra ser monotoni og likhet der beboerne selv ser variasjon og forskjeller. Kulturprosjektet på Furuset har vist at bydelen består av mange lokale identiteter, og at beboerne i områdene er bevisst sin lokale tilhørighet og sine lokale verdier. Vi har også fått tydeliggjort hvordan lokale verdier settes på spill og vernes når det kommer eksperter utenfra og vil påvirke eller endre et område, slik det skjedde i forbindelse med senterplanene.

Som vi, fikk også planleggerne merke at det i en bydel som Furuset finnes "hellige" strukturer, steder og artefakter som planleggerne ikke kan overse når de skal inn med endringsprosjekter. Trygve Lie-plassen og den bilfrie bydelen måtte bli gjenstand for nye planprosesser, uten veier som krysset disse for beboerne verdifulle kvaliteter.

Slike lokaliseringsprosesser er viktige erfaringer i diskusjoner om drabantbyenes identitet og fremtid. Vi håper evalueringen har gitt innsyn i at innsideblikket kan være forskjellig fra utenfrablikket, og at det ligger viktige planleggingsressurser, såvel som analyseperspektiver, lagret i en slik innsikt.

T-banen som eksempel på at lokale endringsprosesser kan "møte veggen"

Faktisitet og prosjekt

Diskusjonen om T-baneutsmykningen, og T-banens fysiske og estetiske beskaffenhet for øvrig, har foregått over lang tid i bydelen. Helt fra vårt første engasjement i bydelen har denne vært gjenstand for folkemøter og avisinnlegg. Kulturprosjektet brukte også mye tid for å få en avklaring om hvordan T-banen kunne opprustes. Særlig gjaldt dette hvilken skjebne kunstverket skulle få.

De erfaringene vi har observert, viser at for å gjøre noe her, må tunge institusjoner komme i bevegelse, regelverk og opphavsrett (dette gjelder kunstnerisk utsmykking) følges, og midler må reises. Dette er i seg selv en omfattende og komplisert prosess. I dette, og lignende

tilfeller, kan det i løpet av en prosjektperiode derfor være vanskelig å regne med konkrete resultater og mobilisering av beboere til felles løft. Strukturene, eller *faktisiteten*, (Østerberg 1990), står i veien for menneskenes *prosjekter*. Materialiteten kan være vanskelig å overskride.

Kulturaktiviteter

Et dannelsesprosjekt

Når vi ser på kulturaktivitetene i sin helhet, må vi konkludere med at prosjektet bærer et tydelig preg av å være et dannelsesprosjekt. Vi skal utdype hva vi legger i dette.

Svært mange av kulturaktivitetene har hatt karakter av *opplæring*, både når det gjelder dans og musikk, billedkunst, litteratur og teater. Aktivitetene har tatt form ved at profesjonelle kunstnere har blitt engasjert av prosjektet i tidsavgrensede opplegg ved skoler og barnehager, og i noen grad fritidsklubber. Kunstneren har fungert som en form for pedagog, hvor barna har fått del i ferdigheter som de selv skulle lære å utvikle. Gjennom å hyre inn profesjonelle, har også aktivitetene hatt preg av satsing på *kvalitet*. Barna skulle bli kjent med det som faller inn under de profesjonelle kunstarter, da dette har vært regnet som verdifullt for den enkelte. Hverken Sputnik, amatørteaterbevegelsen eller populærmusikere har hatt noen sentral rolle i dette prosjektet.

Økt privat kulturaktivitet som resultat av offentlig prosjektvirksomhet?

Som vi har vist gjennom skoleundersøkelsen har den offentlige kultursatsingen på Furuset i liten grad medført at kulturaktiviteten i privat regi har økt. Noen vil trolig stille seg det spørsmål om det da er noe vits i å sette i offentlige ressurser på kultur i en bydel. Burde man ikke kunne forvente at den offentlige satsingen skulle stimulere til en økning i befolkningens eget initiativ til å engasjere seg i kultur?

For det første bør det her tas i betraktning at man ikke bør forvente alt for store endringer i løpet av en treårig prosjektperiode. For det annet er tiden mellom de to skoleundersøkelsene enda kortere, i og med at første undersøkelsen ble gjennomført etter at prosjektperioden var startet opp. Tross dette kunne man imidlertid ha håpet på en viss økning i den private aktiviteten i løpet av perioden. Vi viser ellers til de tidligere omtalte svakheter som ligger i denne undersøkelsen.

Vi vil peke på en faktor som kan ha betydning for en vurdering av verdien av prosjektarbeidet på tross av dette. Kultur handler ikke først og fremst om "alskens aftenunderholdning", slik noen av de sentrale politikerne i kommunen valgte å kalle prosjektet, men om kommunikasjon mellom mennesker, og måter å se og håndtere virkeligheten på. Offentlig kulturarbeid som har opplæring og medvirkning som en sentral målsetting kan dermed sees som del av en generell grunnutdannelse. Ingen forventer at barn og ungdom eller andre skal engasjere seg i matematikk i fritiden selv om de har opplæring på dette i offentlig regi. Kulturkunnskap kan bedømmes på samme måte.

Kulturprosjektet på Furuset har i høy grad prioritert barn og unge. Mye av "pedagogikken" i prosjektets virksomheter har vært rettet inn mot læring ved at barn og ungdom selv har fått mulighet til å påvirke og skape selve det uttrykk som formidles. Et eksempel på dette finner man i Danseteaterprosjektet. Gjennom deltakelse i slike prosesser vil barn og ung-

dom få kunnskap som har verdi utover den konkrete deltakelsen der og da. Om det som tilbys gjennom kulturprosjektet er *nok* til at det har betydning, er et annet spørsmål.

Ikke mindre, men økt forskjell på barna

Få av tiltakene i kulturprosjektet var spesifikt rettet mot grupper som var lite aktive. På tross av idealer om at alle skulle få del i den profesjonelle kunsten, har evalueringen vist at de som var mest aktive på kulturaktiviteter i bydelen fra før, har blitt mer aktive i løpet av prosjektperioden. Og motsatt: de minst aktive er mindre aktive enn ved første undersøkelse. Vi ser altså at *forskjellene mellom ulike grupper har økt*. Dette er stikk i strid med de ønskemål som var satt for prosjektet.

Dette viser at prosjektet først og fremst har skapt gjenklang hos en gruppe som allerede hadde mottakerapparatet for denne typen kultur. Med Bourdieu (1992) kan vi si at den kulturelle kapital har økt for dem som fra før hadde "den riktige" kulturelle kapitalen. Her, som for all kapitalakkumulasjon, får den som har mest å investere størst avkastning.

Et større behov for satsing på særgrupper?

På bakgrunn av disse resultatene bør det reises spørsmål om kultursatsing i større grad bør rettes mot særgrupper enn mot en bydels befolkning som helhet. Anta at man på lengre sikt enn det vi kan se i dag oppnår å skape en utjevning i kulturaktivitet, kulturkunnskap og engasjement. Forskjellene mellom perifere og sentrale distrikter eller mellom sosiale lag som i dag gjennomsnittlig disponerer *mindre* kulturell kapital og distrikter som gjennomsnittlig disponerer *mer* kulturell kapital, kan på denne måten reduseres. Et annet spørsmål er selvfølgelig hva den kulturelle kapitalen rommer; hvilken type kunst og kultur som formidles. I et flerkulturelt samfunn kan det være viktig i større grad diskutere kodene i kunst og kulturformidling, og hvem disse er tilpasset.

Om satsingen, slik vi har sett den på Furuset, rettes jevnt utover mot en lokalbefolkning, vil man trolig se det samme resultat som vi har sett i denne bydelen - de som lokalt er mest aktive i utgangspunktet blir mer aktive, og avstanden til de som er minst aktive øker i forhold til utgangspunktet.

Ser vi disse to perspektivene i sammenheng kan vi tegne følgende hypotetiske scenario: Man får en gjennomsnittlig økning av kulturelle ressurser i perifere distrikter som medfører en tilnærming til sentrale distrikter. Samtidig skaper man grupper som relativt sett blir mer ressursvake enn tidligere fordi den faktiske avstanden har økt. Det vi da har oppnådd er å heve terskelen enda høyere for de som disponerer minst av den kulturelle kapital, eller de "uriktige" koder.

Det er neppe noe politisk ønske om å bruke offentlige ressurser å skape større kulturell forskjell i befolkningen. Vi kan heller ikke på bakgrunn av vårt datamateriale slutte at dette vil bli det endelige resultat av kultursatsingen på Furuset. Evalueringen antyder imidlertid at dette kan være en aktuell problemstilling for fremtidig offentlig satsing på kunst- og kulturområdet.

Forankring

Prosjektet skulle gi noen erfaringer å bygge videre på med hensyn til desentralisering av kulturforvaltningen i kommunen. Et viktig stikkord her er derfor forankring. Men hva mener vi så med forankring?

Vi har i ulike sammenhenger pekt på forankringsformer; som instituert forvaltningspraksis, som nettverk mellom privat og offentlig virksomhet, som erfaringslæring, som en kombinasjon av dette. Vi har også sett på dette å få opplevelser og kunnskap som en form for forankring hos det enkelte individ, erfaringer som kan danne basis for fremtidige valg. Slik læring kan også finne sted på institusjonsbasis; når mange barnehager opplever som positivt at kunstnere kommer inn med sine ulike prosjekter, er det lagt grunnlag for lignende tiltak for fremtiden. De har gjort noen erfaringer som kan gjøre det lettere å ta initiativ senere, enten initiativet kommer innenfra eller utenfra.

Alle disse forankringsformene har i større og mindre grad funnet sted i prosjektet. Det som kanskje vil stå tydeligst frem i ettertid, er den "forankringen" som ligger arbeidet med det fysiske miljøet, som senterplanene, Høybråten stasjon. etc. Arkitektur og byggverker er forankret som materiell.

Har prosjektsatsing noe for seg?

Spørsmålet om prosjektet på Furuset har hatt noen mening, kan reises i lys av de varige spor som er dannet, eller forventede varige spor som ikke er skapt, men også i lys av prosesser og hendelser av mer kortvarig art. Hva var vanskelig å gjennomføre, og hvorfor?

En viktig årsak til at det ikke gikk som planlagt var at kommunen sentralt kuttet midlene da prosjektet bare var halvgått. Prosjektet har vært viktig for å avdekke hvilke grunnleggende problemer som ligger i Oslos forvaltningsstruktur og politiske prioriteringer på kulturområdet. På den ene side understrekes det sterkt at det er behov for et offentlig ansvar for lokaliseringprosesser og lokal kultursatsing. På den annen side hevdes det at slike lokale tiltak bør overlates til det private initiativ og markedets prosesser.

Vi står overfor et valg der det offentlige enten tar ansvar for en utjevningsspolitikk på kulturområdet eller at en overlater dette til individuelle og private interesser, eller også en kombinasjon av dette.

Et prosjekt som bringer med seg ekstraordinære statlige eller kommunale midler kan i seg selv være viktig for en bydel, selv om en ikke kan avlese varige forvaltningsstrukturer i etterkant. Den "innsprøytingen" som et prosjekt bringer med seg til et område kan medføre en "akutt opprustning" på områder som sårt trenger det. På Furuset har vi sett dette særlig gjennom arbeidet for det fysiske miljøet, men vi antar også at de ulike aktiviteter har ført til bevisstgjøring og kunnskap som kan ligge i bunnen for nye initiativ, fra enkeltpersoner, grupper eller institusjoner i bydelen.

Slike prosjekter gir anledning til å synliggjøre de behov et område har for satsing videre, hvilke målgrupper som har spesielle behov, og hvilke grupper og miljøer som er aktive og som en kan spille på i fremtiden. Vi har allerede pekt på noen skjevheter i deltakelse, både på plansiden og i kulturaktiviteter, men prosjektet har også avdekket "sulten" på kunst og

kultur som ligger i mange av institusjonene for barn og unge, og som avdekkes når de først har fått kontakt med denne siden av virkeligheten. Prosjektet har også avdekket hvilke ressurser og interesser for nærmiljøet beboerne i en drabantby har. Alt dette er viktige prosjekterfaringer.

Et prosjekt som dette kan videre bidra til en politisk avklaring av hvordan en må arbeide for å nå sine ønskede mål i et område eller en bydel.

Resultatene oppnådd i et forsøksprosjekt kan ikke bare bedømmes ut fra de materielle eller målbare *endringene* prosjektet har bidratt til - synliggjøring av *eksisterende* strukturer og behov kan være første skritt mot fremtidige mål og prosesser.

Litteratur

- Ascher, Francois (1995): *Metapolis. Ou l'avenir des villes*, Editions Odile Jacob, Paris.
- Bagguley, Paul et al.(1990): *Restructuring: Place, Class & Gender*, Sage Publications, London.
- Berggren, Lars (1991): *Giordano Bruno på Campi dei Fiori, ett monumentprojekt i Rom 1976-1889*, Artifex, Lund.
- Birgersson, Lisbeth (1996): *Att bygga mening och rum- om processer för utveckling av verksamhetsmiljöer*, doktoravhandling, Chalmers tekn.høyskole, Gøteborg.
- Bourdieu, Pierre (1992): *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*, Routledge London.
- Braaten, Stein (1982): *Modeller av menneske og samfunn*, Universitetsforlaget.
- Buttimer, Anne (1980): "Home, Reach and the Sense of the Place", i Anne Buttimer og David Seamon (red.): *The Human Experience of Space and Place*, Croom Helm, London.
- Conan, Michel (1995): "User oriented architectural design in a critical perspective", in *Nordic Journal of Architectural Research*, 1995:3:43-58, Gothenburg.
- Danbolt, G.; Enerstvedt, Å. (1995): *Når voksenkultur og barns kultur møtes*. Norsk kulturråd. Rapport nr. 2.
- Featherstone, Mike (1991): *Consumer Culture & Postmodernism*, Sage Publications, London.
- Forbord, A., Karlsten, T., Winger, P.(1992): *Furuset som kulturbydel*, utredning, Furuset bydelsadministrasjon.
- Fornäs, Johan (1995): *Cultural Theory and Late Modernity*, Sage Publications, London.
- Fossen, Erling (1995): "Kulturekspertisen som identitetsentreprenør", i *F.eks.* nr. 3, 1995.
- Furuset-undersøkelsen (1980): *Etterundersøkelse av et nytt boligområde - planlegging, utbygging og drift på Furuset*, OBOS/Oslo byplankontor.
- Herbst, Philip G. (1978): *Alternativ til hierarkisk organisasjon*, Tanum-Norli.
- Hindahl, O., Talén, B. (1992): *Kunst, kultur, kunder*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Holsen, Terje: *Public Participation - for what reasons?*, Paper til seminar arrangert av "Forum for utdanning isamfunnsplanlegging", NIBR/Arkitekthøyskolen september 1997.
- Jacobs, Jane (1992): *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New York.
- Nørve, Siri og Sæter, Oddrun (1996): *"Levende bydel"? Evaluering av utvikling av områdeforvaltning i fire bydeler i Oslo*, prosjektrapport nr. 203, Byggforsk.
- Koefoed, Holger (1993): *Om å se på kunst sammen med barn i kunstmuseum*. I Kunstformidling for barn. Rapport fra Arendal internasjonale barnekulturuke. Arendal kommune, Kulturetaten.
- Lash, Scott (1993): "Reflexive Modernisation: The Aesthetic Dimension", i *Theory, Culture & Society*, Volume 11-1993, London.
- Lefebvre, Henry (1991): *The Production of Space*, Cambridge, Blackwell.
- Norberg-Schulz, Chr. (1978): *Mellom jord og himmel. En bok om steder og hus*, Universitetsforlaget.
- Patton, Michael Quinn (1990): *Qualitative Evaluation Methods*, Sage Publications, London.
- Pløger, John (1995): *Byliv og modernitet - mellom nærmiljø og urbanitet*, doktoravhandling, Inst for samfunnsgeografi, UiO.

- Sennett, Richard (1990): *The Conscience of The Eye. The Design and Social Life of Cities*, W.W. Norton & Company, New York.
- Solhjell, Dag (1995): *Kunst-Norge. En sosiologisk studie av den norske kunstinstitusjonen*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Sæter, Oddrun (1993): *Lovbrudd og sosial kontroll i bydel. Fokus på oppvekstmiljø i utvalgte Drammensbydeler*, prosjektrapport nr 138, Byggforsk 1993.
- Sæter, Oddrun (1995): "Moderne landskapskunst i nordnorske lokalsamfunn – et umulig møte?", i Dag Sveen (red): *Om kunst, kunstinstitusjon, kunstforståelse*, Pax Forlag.
- Sæter, Oddrun (1996): "When The Strangers Art Throws Light on Place and Local Identity", i *Nordisk arkitekturforskning*, nr. 3, 1996.
- Sætersdal, B., Ørjasæter (1981), T.: *Barn, kultur, kreativitet*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Søholt, S., Sæter, O. og Ulfrstad, L.M. (1994): *Kultur i bydel*, prosjektrapport nr 144, Byggforsk.
- Tauxe, S., Caroline (1995): "Marginalizing Public Participation in Local Planning. An Ethnographic Account", i *Journal of the American Planning Association*, Volume 61, nummer 4, s. 471-481.
- Ulfrstad, Lars-Marius: *Kultur som offentlig satsingsområde*. I Kunstformidling for barn. Rapport fra Arendal internasjonale barnekulturuke. Arendal kommune, Kultur-etaten.
- Valseth, Solveig (1997): *Fritidsvaner blant ungdom på Furuset*, NOVA- rapport nr.19
- Vaage, Odd Frank (1992): *Kultur og mediebruk 1991*. Statistisk sentralbyrå. Rapport nr. 92/12
- Wiklund, Tage (1995): *Det tillgjorda landskapet. En undersökning av förutsättningarna för urban kultur i Norden*, Bokforlaget Korpen, Stockholm.
- Ziehe, Thomas (1991): *Kulturanalyser, ungdom, utbildning, modernitet*, Symposion Bibliotek, Stockholm.
- Østerberg, Dag (1975): *Essays i samfunnsteori*, Pax Forlag.
- Østerberg, Dag (1991): "Byens form og materie", i Østerberg (red.): *Kultur og barbari, essays om kunst- og samfunnsvitenskap*, Symposion, Oslo/Stockholm.
- Ås, Dagfinn: *Ordet er miljø*, Småskrift nr 3, Byggforsk 1977.

Offentlige dokumenter og sentrale plandokumenter:

- Kultur i tiden*, Stortingsmelding nr. 61 (1991-92), Kulturdepartementet.
- Kultur i storbyen*, Bystyremelding nr. 1, 1995, Oslo
- Omgivelser som kultur*. Handlingsplan for estetisk kvalitet o offentlig miljø, Kulturdepartementet 1992.
- Stedsutvikling. Premisser for utvikling av større prosjekter innen bydelen - der utvikling av Furuset senter står sentralt*. Plannottat, Prosjektgruppen/Furuset bydel, januar 1995

Vedlegg

To spørreskjemaer: 1) Skoleundersøkelsen og 2) Undersøkelse blant institusjoner på Furuset

SKOLEUNDERSØKELSE

Bydel: Furuset

Skole:.....

1.

Hvilken klasse går du i?(skriv tall)

Er du.....Gutt Jente (sett kryss)Hvilket språk snakker din mor best? Sett bare ett kryss:Mor snakker best norsk..... Mor snakker best et annet språk, hvilket (skriv språket):..... Hvilket språk snakker din far best? Sett bare ett kryss:Far snakker best norsk..... Far snakker best et annet språk, hvilket (skriv språket):..... 2. Var du i teater i fjor (1996)? Ja... Nei...Hvis Nei, gå til spørsmål 3Hvis Ja: Hva slags forestilling(er)?Hver boks er for *en* forestilling. Sett *ett* kryss for hver linje i boksene.

Forestilling 1:

Ungdomsforestilling.. Musikal... Revy.. Drama.. Komedi.. Annet..Forestillingen ble sett ...: På Furuset... Oslo sentrum... Annet sted...

Hvem så du den sammen med?

Familien.... Venner.... Familien og venner... Klassen/skolen.... Andre....

Forestilling 2:

Ungdomsforestilling.. Musikal... Revy.. Drama.. Komedi.. Annet..Forestillingen ble sett ...: På Furuset... Oslo sentrum... Annet sted...

Hvem så du den sammen med?

Familien.... Venner.... Familien og venner... Klassen/skolen.... Andre....

Forestilling 3:

Ungdomsforestilling.. <input type="checkbox"/> Musikal... <input type="checkbox"/> Revy.. <input type="checkbox"/> Drama.. <input type="checkbox"/> Komedie.. <input type="checkbox"/> Annet.. <input type="checkbox"/>

Forestillingen ble sett ...: På Furuset... <input type="checkbox"/> Oslo sentrum... <input type="checkbox"/> Annet sted... <input type="checkbox"/>

Hvem så du den sammen med? Familien.... <input type="checkbox"/> Venner.... <input type="checkbox"/> Familien og venner... <input type="checkbox"/> Klassen/skolen.... <input type="checkbox"/> Andre.... <input type="checkbox"/>

Hvis du har vært på flere forestillinger på teater, skriv hvor mange flere? (skriv tall):.....

3. Var du på kino eller i filmklubb i fjor? Ja Nei

Hvis Nei, gå til spørsmål 4

Hvis Ja: Hva slags filmer, hvor så du dem og med hvem?
Hver boks er for *en* film. Sett *ett* kryss for hver linje.

Film 1:

Drama... <input type="checkbox"/> Komedie... <input type="checkbox"/> Action/krim... <input type="checkbox"/> Annet... <input type="checkbox"/>

Forestillingen ble sett...: På kino... <input type="checkbox"/> Filmklubb på Furuset... <input type="checkbox"/> Annen filmklubb... <input type="checkbox"/> Annet sted... <input type="checkbox"/>

Hvem så du den sammen med? Familien.... <input type="checkbox"/> Venner.... <input type="checkbox"/> Familien og venner... <input type="checkbox"/> Klassen/skolen.... <input type="checkbox"/> Andre.... <input type="checkbox"/>

Film 2:

Drama... <input type="checkbox"/> Komedie... <input type="checkbox"/> Action/krim... <input type="checkbox"/> Annet... <input type="checkbox"/>

Forestillingen ble sett...: På kino... <input type="checkbox"/> Filmklubb på Furuset... <input type="checkbox"/> Annen filmklubb... <input type="checkbox"/> Annet sted... <input type="checkbox"/>

Hvem så du den sammen med? Familien.... <input type="checkbox"/> Venner.... <input type="checkbox"/> Familien og venner... <input type="checkbox"/> Klassen/skolen.... <input type="checkbox"/> Andre.... <input type="checkbox"/>

Film 3:

Drama... <input type="checkbox"/>	Komedie... <input type="checkbox"/>	Action/krim... <input type="checkbox"/>	Annet... <input type="checkbox"/>

Forestillingen ble sett...:			
På kino... <input type="checkbox"/>	Filmklubb på Furuset... <input type="checkbox"/>	Annen filmklubb... <input type="checkbox"/>	Annet sted... <input type="checkbox"/>

Hvem så du den sammen med?			
Familien... <input type="checkbox"/>	Venner... <input type="checkbox"/>	Familien og venner... <input type="checkbox"/>	Klassen/skolen... <input type="checkbox"/>
Andre... <input type="checkbox"/>			

Har du sett flere filmer, i så fall hvor mange (skriv tall):

4. Var du på konsert i fjor? Ja Nei

Hvis Nei, gå til spørsmål 5.

Hvis Ja, kan du beskrive disse?

Hver boks er for *en* konsert du har vært på. Sett *ett* kryss for hver linje.

På konsert 1

..ble det spilt: Pop.. <input type="checkbox"/>	Jazz.. <input type="checkbox"/>	Rock.. <input type="checkbox"/>	Klassisk.. <input type="checkbox"/>	Annet.. <input type="checkbox"/>

Konserten ble hørt ...: På Furuset... <input type="checkbox"/>				
Oslo sentrum... <input type="checkbox"/>				
Annet sted... <input type="checkbox"/>				

Hørt sammen med.....:				
Familien... <input type="checkbox"/>	Venner... <input type="checkbox"/>	Familien og venner... <input type="checkbox"/>	Klassen/skolen... <input type="checkbox"/>	Andre....
<input type="checkbox"/>				

På konsert 2

..ble det spilt: Pop.. <input type="checkbox"/>	Jazz.. <input type="checkbox"/>	Rock.. <input type="checkbox"/>	Klassisk.. <input type="checkbox"/>	Annet.. <input type="checkbox"/>

Konserten ble hørt ...: På Furuset... <input type="checkbox"/>				
Oslo sentrum... <input type="checkbox"/>				
Annet sted... <input type="checkbox"/>				

Hørt sammen med.....:				
Familien... <input type="checkbox"/>	Venner... <input type="checkbox"/>	Familien og venner... <input type="checkbox"/>	Klassen/skolen... <input type="checkbox"/>	Andre....
<input type="checkbox"/>				

På konsert 3

..ble det spilt: Pop.. <input type="checkbox"/>	Jazz.. <input type="checkbox"/>	Rock.. <input type="checkbox"/>	Klassisk.. <input type="checkbox"/>	Annet.. <input type="checkbox"/>

Konserten ble hørt ...: På Furuset... <input type="checkbox"/>				
Oslo sentrum... <input type="checkbox"/>				
Annet sted... <input type="checkbox"/>				

Hørt sammen med.....:				
Familien... <input type="checkbox"/>	Venner... <input type="checkbox"/>	Familien og venner... <input type="checkbox"/>	Klassen/skolen... <input type="checkbox"/>	Andre....
<input type="checkbox"/>				

Hvis du har vært på flere konserter, skriv hvor mange flere (skriv tall):.....

5. Var du på billedutstilling i fjor? Ja Nei

Hvis Ja, hvor mange ganger? (sett tall)

Hvis Nei, gå til spørsmål 6

Utstillingene ble sett hvor? (sett *flere* kryss om nødvendig):

På Furuset... Oslo sentrum... Annet sted...

På utstilling sammen med... (sett *flere* kryss om nødvendig):

Familien... Venner... Familien og venner... Klassen/skolen... Andre...

6. Leste du noen andre bøker enn skolebøker i fjor?

Ja... Nei...

Hvis Ja, hvor mange bøker leste du:.....(Skriv tall)

Hvis Nei, gå til spørsmål 7

Hvor får du tak i bøkene? (Kryss av på flere om nødvendig):

Kjøpes i bokhandel... Låner på biblioteket...

Kjøpes fra bokklubb... Låner av venner.....

Får i gave..... Finner hjemme.....

Annet.....

7. Hvis du har vært i teateret og sett skuespill eller lignende - hvilken av disse setningene passer etter din egen mening best til å beskrive det du ser/hører: (De som ikke har vært i teater går til spørsmål 8)

Sett "1" på linjen for det som passer best, "2" på linjen for det som passer nestbest, og "3" på linjen for det som passer tredjebest.

Sett tall på tre av linjene, ikke skriv på de andre linjene:

Skriv
1,2 eller 3

-Jeg synes det er flott å se/høre at noen er så flinke til å gjøre det de gjør... _____

-Jeg tenker på alt arbeidet som ligger bak..... _____

-Jeg synes det er spennende å se på og tenker på hva det betyr..... _____

-Jeg synes det er spennende å se på, men tenker ikke over hvorfor..... _____

-Jeg synes det er kjedelig/uinteressant..... _____

8. Gjør du noen av disse tingene på fritiden (utenom skoletiden)

- sett kryss (i en eller flere ruter):

Hvor gjør du dette?

	JA	Furuset	Oslo	Annet sted
Deltar i kor, korps, band, eller ungdomsorkester, eller øver på et instrument?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Går på danseskole/dansekurs, eller danser i annen sammenheng?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Deltar på revy-, barne- eller ungdomsteater?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Tegner/maler?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Deltar på film/videoverksted el.lignende?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Driver med formingsarbeid (syng, snekring, keramikk, el.l.)?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Deltar på skriveverksted / annen litteraturaktivitet?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
Deltar ikke/gjør ikke noe av dette?	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

(Spørsmål 8 fortsetter på neste side. Hvis du ikke deltar på noe av dette, gå til spørsmål 9.)

9. Hvis du deltar du på noen av disse aktivitetene (i forrige spørsmål), hvorfor gjør du det?

Sett "1" på linjen for det som passer best, "2" på linjen for det som passer nestbest, og "3" på linjen for det som passer tredjebest.

Sett tall på tre av linjene, ikke skriv på de andre linjene:

Skriv
1,2 eller 3

- Fordi jeg da er sammen med venner..... _____
- Fordi jeg har lyst til å bli bedre i det jeg gjør..... _____
- Fordi jeg liker å (være med å) lage noe..... _____
- Fordi jeg liker å vise frem det jeg gjør på scenen, på bilder, el.a. _____
- Fordi vennene mine gjør det..... _____
- Fordi det er kult..... _____
- For å ha noe å gjøre..... _____
- Fordi mor og far vil at jeg skal være med..... _____
- Ikke noen spesiell grunn, bare at det er gøy..... _____

10. Vi vil også gjerne spørre deg om noen annet, nemlig hva du tenker om mat fra eget og andre land. Det spiller ingen rolle om du ikke har smakt dem før, eller vet hva rettene består av. Sett *ett* kryss for hver matrett ut fra hva du mener om denne, det vil si ett kryss for hver linje:

	Vet ikke hvordan det smaker, men kan tenke meg å smake på det	Vet ikke hvordan det smaker, og kan ikke tenke meg å smake på det	Har smakt det og synes det er godt	Har smakt det og synes ikke det er godt
Afrikansk koskos:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Pakistansk dall:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

Norsk kumle:	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>

11. Hva liker du aller best å gjøre sammen med venner?

Skriv *en* setning om dette:

12. Hva liker du aller best å gjøre sammen med familien?

Skriv *en* setning om dette:

13. Hva liker du aller best å gjøre når du er alene?

Skriv *en* setning om dette:

Spørreundersøkelse ved skoler, barnehager og fritidsklubber på Furuset

Utfyllende institusjon:.....

1 Har dere fått tilstrekkelig informasjon fra kulturprosjektet de siste tre årene?a) Har fått tilstrekkelig informasjon om hva som skjer i prosjektet som helhet
Har savnet informasjon om prosjektet som helhet b) Har stort sett fått tilstrekkelig informasjon omkring aktiviteter vi har vært del av
Har manglet informasjon omkring aktiviteter vi har vært del av c) Hvis du har savnet informasjon, hva slags informasjon gjelder dette?.....
.....2 Hva slags samarbeid har dere hatt med kulturprosjektet ved din barnehage/skole/? (Sett gjerne flere kryss.)

- Ideer til arrangementer eller tiltak
- Planlegging av konkrete tiltak
- Praktisk gjennomføring av tiltak
- Deltaker/tilskuer på arrangement andre steder
- Har ikke hatt samarbeid
- Annet, skriv:

3 Hvilke av disse ressursene har kulturprosjektet tilført din institusjon: (sett gjerne flere kryss)

- Vi har fått *økonomiske midler* til kulturaktivitet
- Kulturprosjektet har virket som *pådriver* for kulturaktivitet
- Vi har fått egen *kunnskap* om å sette i gang kulturaktiviteter
- Vi har fått del i *nettverk* på kulturfeltet
- Vi har fått mulighet til *medvirkning* i utvikling av bydelen
- Vi har fått kunnskap om arbeidet i *bydelsforvaltningen*
- Annet, skriv:

4 Har dere uavhengig av kulturprosjektet samarbeidet med andre innen bydelen om kulturaktiviteter de siste tre årene? Ja NeiHvilke institusjoner har i så fall dette vært? (skriv).....
.....5 Har dere tatt kontakt med én eller flere kulturinstitusjoner sentralt i Oslo for å gjennomføre kulturaktiviteter siste tre årene? Ja NeiHvilke institusjoner har i så fall dette vært? (skriv).....
.....

6 Har dere tatt *initiativ* overfor prosjektet for å samarbeide om tiltak eller arrangementer? Ja Nei

7 Opplever du å ha kjennskap til hva bydelsforvaltningen kan tilby videre på dette feltet? Ja Nei

Til slutt vil vi be deg vurdere hvilken betydning kulturprosjektet som helhet har hatt for dere:

a) Hva har kulturprosjektet/kulturaktivitetene betydd for din institusjon i treårsperioden '93 til '96?

b) Hva har kulturprosjektet/kulturaktivitetene betydd for barn/ungdom ved din institusjon?

